

Родигін К. М.,
Єрмакова І. О.
ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ
В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ ВІЙНИ

К. М. Родигін, І. О. Єрмакова
ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ МЕДІА
ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ
В КОНТЕКСТІ
ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ ВІЙНИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

К. М. Родигін, І. О. Єрмакова

**ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ
МАНІПУЛЯЦІЙ В КОНТЕКСТІ
ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ ВІЙНИ**

Навчальний посібник

Вінниця
2019

УДК 070:327.88:355.01-025.26

Р 603

*Рекомендовано до друку Вченою радою ДонНУ імені Василя Стуса
(протокол № 12 від 01.07.2019 р.)*

Рецензенти:

- Л. А. Мартинець*, завідувач кафедри педагогіки та управління освітою
Донецького національного університету імені Василя
Стуса, доктор педагогічних наук, доцент;
- Ю. Е. Фінклер*, професор кафедри журналістики Чорноморського
національного університету імені Петра Могили, доктор
філологічних наук, кандидат соціологічних наук, професор;
- О. В. Ляпін*, головний редактор служби фотоконтенту Українського
національного інформаційного агентства «Укрінформ».

Родигін К. М., Єрмакова І. О.

Р 603 Візуальний контент медіа як інструмент маніпуляцій в контексті
інформаційно-сміслової війни: навч. посібник. Вінниця: ДонНУ імені
Василя Стуса, 2019. 144 с.

Навчальний посібник є наскрізним з дисциплін «Фотожурналістика» і «Журналістська майстерність і фах», що викладаються студентам бакалавріату другого і третього курсів спеціальності «Журналістика» Донецького національного університету імені Василя Стуса. В ньому розглянуто чотири основні види маніпуляцій з візуальним контентом у медіа в контексті інформаційно-сміслової війни: фотоманіпуляції (втручання в цілісність зображення, ретуш, монтаж); фотофейки як маніпуляції з контекстом та описом фотографій; постановочні світлини; використання засобів художньої виразності (композиція, ракурс, кадрування, невербальне повідомлення тощо).

УДК 070:327.88:355.01-025.26

© Родигін К. М., 2019

© Єрмакова І. О., 2019

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ФОТОМАНІПУЛЯЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ВТРУЧАННЯ В ЗОБРАЖЕННЯ	11
1.1. Документальність і маніпулятивність фотографії у вимірі історії та сучасності	11
1.2. Фотоманіпуляції з політичних та ідеологічних міркувань	16
1.3. Фотоманіпуляції з естетичних міркувань.....	24
1.4. Проблема маніпуляцій на конкурсі World Press Photo.....	26
1.5. Знакові фотоманіпуляції цифрової доби	31
1.6. Фотоманіпуляції та авторитет автора	42
Контрольні питання	47
Посилання.....	48
РОЗДІЛ 2. ФОТОФЕЙКИ І МАНІПУЛЯЦІЯ КОНТЕКСТОМ.....	51
2.1. Небезпеки зміни або неповноти контексту фотографії	51
2.2. Фотофейки в історичному вимірі.....	52
2.3. Образ дітей у фотофейках.....	57
2.4. Використання кінокадрів для створення фотофейків	61
2.5. Хибна атрибуція світлин за фреймом «український нацизм».....	63
2.6. Хибна атрибуція світлин за фреймом «Україна – колонія США»	66
2.7. Хибна атрибуція світлин за географічним та хронологічним принципом	68
2.8. Комплексні фотофейки	73
2.9. Поширення фотофейків з української сторони в інформаційно- смісловій війні.....	75
Контрольні питання	78
Посилання.....	78
РОЗДІЛ 3. ПОСТАНОВОЧНІ ФОТОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ДОКУМЕНТА ІСТОРІЇ ТА ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНОЮ ДУМКОЮ....	80
3.1. Постановочність і документальність у фотографії	80
3.2. Постановочні фотографії в історії воєнної фотожурналістики	81
3.3. Випадок з постановочним знімком Робера Дуано	93
3.4. Постановочна фотографія в сучасній гібридній війні	94
Контрольні питання	107
Посилання.....	108
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ЯК СПОСОБУ МАНІПУЛЯЦІЇ СПРИЙНЯТТЯМ ВІЗУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ .	110
4.1. Засоби художньої виразності як інструмент тонкої маніпуляції.....	110

4.2. Композиція та фон зображення як інструменти трансляції невербального повідомлення.....	112
4.3. Маніпуляція образом політика в ілюстраціях до новин.....	116
4.4. Кадрування та обмежений кут поля зору.....	122
Контрольні питання.....	126
Посилання.....	127
ВИСНОВКИ.....	130
ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	133

ВСТУП

Сучасний світ є інформаційно перенасиченим. Звичним є факт, що ми не завжди встигаємо прочитати та усвідомити, переосмислити те, що пропонують нам сучасні засоби масової комунікації. Дуже часто головним джерелом в сприйнятті тої чи іншої інформації стає саме візуальна інформація. Вона видається простішою для засвоєння та ефективнішою в умовах перенасиченого новинного простору.

Читач пріоритетно звертає увагу на заголовок статті, ілюстрації та підписи до них. Часто інформація, що не має візуальної ілюстрації, залишається без належної уваги. Сьогодні переважна частина читачів навіть не акцентує уваги на тексті, якщо він не забезпечений хоча б якимось зображальним контентом.

Також дослідження показують, що візуальний контент є надзвичайно ефективним засобом передачі інформації, оскільки:

- 10 % людина запам'ятовує з почутого, 20 % – з прочитаного, і 80 % – з побаченого і зробленого;
- 90 % інформації людина сприймає через зір;
- 70 % сенсорних рецепторів знаходяться в очах;
- близько половини нейронів головного мозку людини задіяні в обробці візуальної інформації;
- на 19 % менше при роботі з візуальними даними використовується когнітивна функція мозку, що відповідає за обробку та аналіз інформації;
- на 17 % вище продуктивність людини, що працює з візуальною інформацією;
- в 60 000 разів швидше сприймається візуальна інформація порівняно з текстовою [1; 2].

Легкість і швидкість сприйняття текстової та візуальної інформації можна наочно порівняти на прикладі інфографіки (рис. 1, 2) [1; 2].

A	B	C	D	E	F	G	H
122,457	135,266	123,856	144,586	152,335	111,354	165,235	143,253
I	J	K	L	M	N	O	P
168,253	145,236	152,324	164,253	132,254	143,879	142,356	122,386

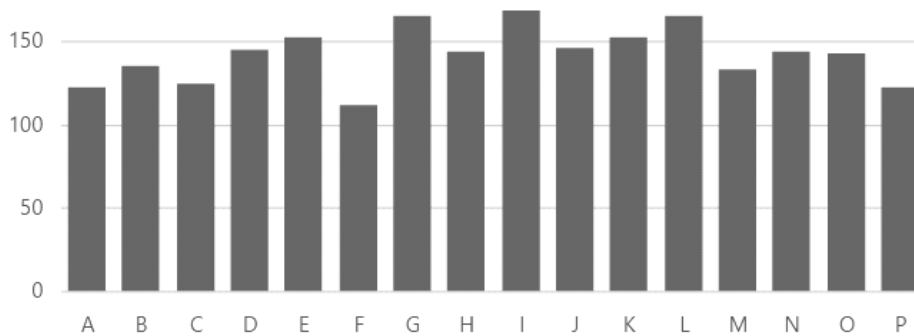

Рис. 1. Ті самі дані у двох варіантах – у вигляді таблиці та унаочнені інфографікою

**«Спочатку натисніть круглу кнопку,
потім квадратну, трикутну,
а потім знову круглу»**

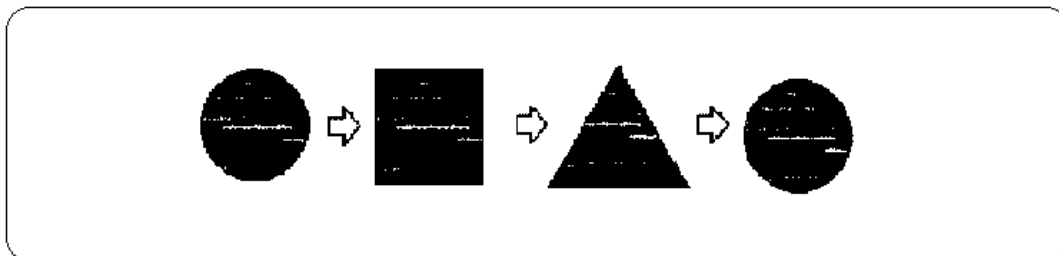

Рис. 2. Повідомлення у вигляді тексту та візуалізоване схемою [1; 2]

Отже, увага читача зазвичай найбільше прикута до фотографічного матеріалу, бо він володіє цілим рядом переваг над текстовою інформацією.

Львівський журналіст Остап Дроздов критично зауважує: «Ми – візуальна, а не текстова країна. Для нас важливо не те, що є насправді, а те, як воно виглядає. На виборах у нас конкурують не тексти, не думки, а картинки – телевізійні ролики, візуальна реклама... У такій країні дуже важко» [3]. Відтак візуальний контент стає потенційною зброєю інформаційно-сміслових воєн.

Зображення швидше, набагато легше сприймається, має універсальну мову і не потребує перекладу, не потрібно штучно відтворювати образ. Особливо це стосується фотографічних зображень. «Фотожурналістика володіє особливою силою впливу на маси. Читач сприймає фотознімок як документ. Інформація про подію стане для нього переконливішою, якщо вона буде передана за допомогою фотографії, поясненої текстом, ніж винятково самим текстом» [4, с. 140]. У цьому посібнику ми будемо приділяти максимальну увагу саме цьому різновиду візуального контенту медіа.

Буквально з моменту винаходу фотографії як засобу фіксації зображення люди стали розглядати її як щось покликане представити докази того, що світ такий, яким ми його бачимо. Як пише Томас Вілер (Thomas Wheeler), віра в істинність фотографії майже настільки стара, наскільки і сама фотографія, згідно своїм хімічним і механічним властивостям, які, здавалося би додають їй властиву їм об'єктивність [5, с. 10–11]. Унікальний у своєму роді спосіб фіксування дійсності – фотографія – є лише зображенням, що отримане шляхом прямого фізичного контакту між об'єктом і носієм: це НЕ імітація, як, наприклад, картина, а «відбиток» самого фізичного об'єкта, реалізований фізичним же процесом. Саме цей фізичний процес і зумовив той факт, що фотографія більшою мірою, ніж інші способи візуального вираження, отримала статус носія істини. Найчастіше це грає злий жарт з читачем: він не встигає обдумати, проаналізувати матеріал, і споживає інформацію в тому вигляді, в якому отримує. Документальна природа фотографії переконує його в тому, що зображення є таким, якою була дійсність. Вона викликає довіру у читача, тому не дивно, що саме ця властивість фотографії неодноразово використовувалась для управління суспільною свідомістю. Сьюзен Зонтаг (Susan Sontag) зауважувала: «Фотографія надає свідцтва. Про щось ми чули, однак, сумніваємося – але якщо нам покажуть фотографію, це буде підтвердженням» [6, с. 15].

Сьогодні відбувається зміна ролі самого жанру фотографії та його соціального сприйняття. Не є новиною, що розвиток та стрімке вдосконалення технологій виробництва цифрової фототехніки, значне технологічне спрощення

в отриманні якісного зображення сприяє масовому виробництву різного роду фотографій, відповідно, зростанню активного і пасивного споживання фотопродукції.

З настанням цифрової епохи технології отримання та обробки фотографій стали доступні кожному, хто має комп'ютер чи електронний гаджет. Для доволі якісної обробки тепер не потрібно володіти абсолютно-спеціальними знаннями. Розвиток техніки та програмного забезпечення для неї значно спрощує подібні втручання в первинне зображення, на відміну від часів аналогової фотографії, коли навички обробки зображення були відомі лише тим, хто безпосередньо займався фотографією, мав специфічні знання та працював з плівкою. Поява фототехніки як масового товару перетворила всіх власників фототехніки на фотографів. У підсумку сьогодні стає зрозумілим, наскільки нескінченно великою є дистанція, що відокремлює створене зображення від фрагмента світу, який у той момент опинився перед об'єктивом.

Звісно, прихильників тези, що фотографія показує нам реальність такою, як вона є, стає все менше. Але цю проблему довгі роки обговорювали філософи та інтелектуали, користувачі та, природно, фотографи. Якщо дотримуватися хронології, то досить навести слова таких знаменитостей, як репортер Льюїс Хайн (Lewis Hine): «Фотографія не бреше, але брехуни вміють фотографувати» (1909); пейзажист Ансель Адамс (Ansel Adams): «Реальність – лише один із елементів процесу створення фотографії» (1959); портретист Річард Аведон (Richard Avedon): «Усі фотографії точні, але жодна не є істиною» (1985).

Розвінчання або ослаблення віри в достовірність фотографій може підірвати довіру до зображальної журналістики в усіх її формах: газетах, журналах, телебаченні, Інтернет-виданнях та інших новітніх медіа. Понад сто років документування вважалося пріоритетним завданням фотографії. Частково ця місія, звичайно, зберігається і сьогодні, але авторитет та достовірність фотографічного зображення все частіше ставиться під сумнів.

Великим викликом для зображальної журналістики як частини суспільного життя стала інформаційна війна як інструмент потужної гібридної

війни. Протягом останніх п'яти років російської агресії щодо суверенітету та загалом існування української держави ми спостерігаємо значну трансформацію медіа та, зокрема, фотожурналістики. Медіа та соціальні мережі перетворюються на канали відкритої чи завуальованої пропаганди, поширення дезінформації, фейків, мови ворожнечі, маніпуляцій суспільною свідомістю, смислових диверсій. Дослідження цієї інформаційної галузі призводять до висновків, що фотографія стає дієвим інструментом дезінформації, дезорієнтації, фактом спотворення «дійсності» та зброєю тепер вже не лише інформаційної, але й смислової війни. За допомогою візуального контенту відбувається не лише маніпуляція неправдивою інформацією, а й впровадження ворожих символів, емблем та смислів. «Документальність» фотографії, ставлення до фотозображення як до копії дійсності стають небезпечними для медійного простору та суспільної свідомості.

У цьому посібнику ми розглянемо чотири механізми використання зображального контенту як інструменту інформаційно-смислової війни.

Посібник допоможе студентам вдосконалити загальні компетентності (ЗК):

- здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;
- здатність опановувати знання і розуміти предметну сферу та професійну діяльність.

Поглибити фахові компетентності (СК):

- здатність застосовувати знання зі сфери соціальних комунікацій у своїй професійній діяльності;
- навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- здатність формувати інформаційний контент;
- здатність створювати якісний інформаційний продукт;
- здатність розвивати й підтримувати на якісному рівні професійну діяльність.

Ці та інші вимоги передбачені робочими програмами навчальних дисциплін «Фотожурналістика» та «Журналістська майстерність та фах»

відповідно до освітньої програми спеціальності 061 «Журналістика» СО «Бакалавр».

Посібник сприятиме отриманню якісних знань, що передбачені Програмними результатами навчання (ПРН).

Матеріали посібника будуть корисними у вивченні тем змістовних модулів, що передбачені програмами відповідних дисциплін. Зокрема, в курсі «Фотожурналістика» (другий курс): «Історія фотографії», «Особливості візуального сприйняття зображення», «Фотозображення», «Фотокомпозиція», «Журналістична класифікація»; в курсі «Журналістська майстерність і фах» (третій курс): «Історія фотожурналістики в контексті розвитку фототехніки», «Способи зйомки», «Професійні та етичні стандарти фотожурналістики», «Теоретичний і практичний доробок майстрів фотомистецтва і фотожурналістики».

Посилання

1. 13 Reasons Why your Brain Craves Infographics. URL : <https://neomam.com/interactive/13reasons/>

2. Як і для чого використовувати візуалізацію даних? / Ейдос: центр політичних студій та аналітики. URL: <http://eidos.org.ua/novyny/yak-i-dlya-choho-vykorystovuvaty-vizualizatsiyu-danyh/>

3. Остап Дроздов, журналіст, письменник, у програмі Vox Populi / Телеканал ZIK. URL : https://www.youtube.com/watch?time_continue=666&v=OnkIZWjomJA

4. Березин В. М. Фотожурналістика. М. : Изд-во РУДН, 2006.

5. Wheeler Thomas H. Phototruth Or Photofiction?: Ethics and Media Imagery in the Digital Age. Oxford: Routledge, 2002.

6. Сонтаг С. О фотографии. М. : Ад Маргинем Пресс, 2013.

РОЗДІЛ 1

ФОТОМАНІПУЛЯЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ВТРУЧАННЯ В ЗОБРАЖЕННЯ

1.1. Документальність і маніпулятивність фотографії у вимірі історії та сучасності

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. позначено в історії фотографічної думки як час певного занепокоєння. Американський теоретик медіа Вільям Мітчелл (William Mitchell) писав: «...створюється враження, що виникла загроза цілісності оригінальної фотографії, суб'єкта та об'єкта фотографії, самого часу і місця» [1, с. 8]. Згідно з Мітчеллом, тривога, що заподіюється цифровим зображенням, – результат розмивання межі між об'єктивним і суб'єктивним, причиною і наслідком. Він заявляє, що «відмінність між причинно-наслідковими процесами в камері і процесом втілення намірів художника не може бути виведеною так впевнено і категорично, як раніше». Втрата цієї відмінності спричиняє нестійкість не лише у фотографічних термінах, а й в епістемологічних фондах фотографії – в структурі її сприйняття і розуміння [1, с. 12].

Ключовою особливістю цифрової фотографії є відсутність відмінностей між оригінальним знімком, зробленим за допомогою фотокамери, і його копією. Також специфіка створення цифрової фотографії обумовлює відсутність фізичного доказу існування тієї події, що відображена на знімку, на відміну від плівкового негатива в аналоговій технології. Це створює безпрецедентні можливості як для різноманітних маніпуляцій, так і для заснованих на них спекуляцій. Істотним ускладненням в ситуації відсутності фізичного оригіналу – плівкового першоджерела – постало питання правомочності, істинності цифрової фотографічної репрезентації. Помножене на постмодерністські сумніви в реальності фотографії як такої, питання зазвучало з новою гостротою [2].

У наші дні загальною є думка, що доступні технології заохочують і провокують все нові шляхи й способи редагування фотографій. Але понад століття тому мала місце зворотна ситуація: саме обмеженість ресурсів обробки

вела до маніпуляцій в медіа. Спочатку більшість публікованих зображень була гравюрами, і для художників звичною була свобода їх виконання в найбільш естетично приємному та ефектному вигляді.

Попри документальну природу фотографії, втручання у зміст фотографічного зображення були не лише технічно можливими, а й широко практикованими задовго до цифрової ери.

З історії фотографії можна навести багато прикладів композитних, перезнятих та істотно відретушованих фотографій. Перші відомості про фотомонтаж належать до середини XIX ст. Такі фотомонтажі створювалися за допомогою примітивних інструментів – ножиць та клею. Отримане зображення могли фотографувати повторно задля отримання однорідної та безшовної картини. Спочатку це було вимушеним заходом, оскільки техніка тих часів значно ускладнювала створення групових портретів: за умов зйомки на довгих витримках один випадковий рух будь-кого з портретованих міг зіпсувати весь знімок. Англійський художник Девід Хілл (David Hill) і шотландський фотограф Роберт Адамсон (Robert Adamson) у 1843 р. створили велику картину «Заснування Вільної церкви Шотландії» на основі 470 попередньо підготованих ними фотопортретів (рис. 3).

Рис. 3. Девід Хілл, Роберт Адамсон. Заснування Вільної церкви Шотландії

Британський фотограф шведського походження Оскар Густав Рейландер (Oscar Gustav Rejlander) у середині XIX ст. став одним із перших, хто об'єднав в

одну фотографію декілька негативів, – і таким чином може вважатися одним із винахідників фотомонтажу. Найвідоміший фотомонтаж Рейландера, «Два шляхи життя» (Two Ways of Life, 1857 р.), було зібрано з 32 негативів. Для цієї алегоричної фотокартини позували двадцять моделей – професійних акторів (рис. 4).

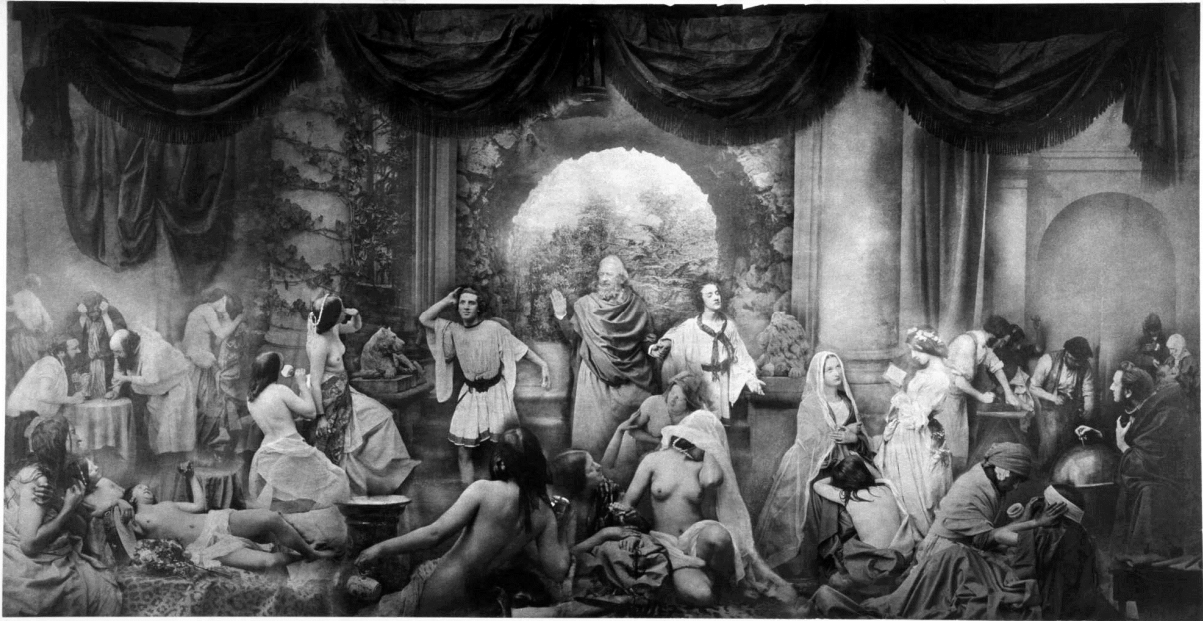

Рис. 4. Фотокартина Рейландера «Два шляхи життя»

Досконало опанувавши техніку монтажу негативів, Рейландер заснував курйозний жанр «безголового портрета», що набув численних наслідувачів і шанувальників у Вікторіанську епоху (рис. 5) [3].

Рис. 5. Вікторіанський безголовий портрет

Звісно, можливості монтажу негативів уже тоді давали змогу застосовувати його не лише для художньої гри з реальністю в межах іронічного експерименту з межами документальності фотографічного зображення, а й для свідомої містифікації.

Зокрема, американський фотограф Вільям Мумлер (William H. Mumler) у 1860-х роках спеціалізувався на «спіритичній фотографії», створюючи портрети клієнтів нібито з духами їх померлих родичів (рис. 6). Такі світлини створювалися методом подвійної експозиції – суміщенням скляної пластини-негативу портрета замовника з іншою (наприклад, з попередньої зйомки). У подальшому з'ясувалося, що у вигляді «привидів» на фотографіях Мумлера іноді з'являлися люди, що позували йому раніше [4; 5].

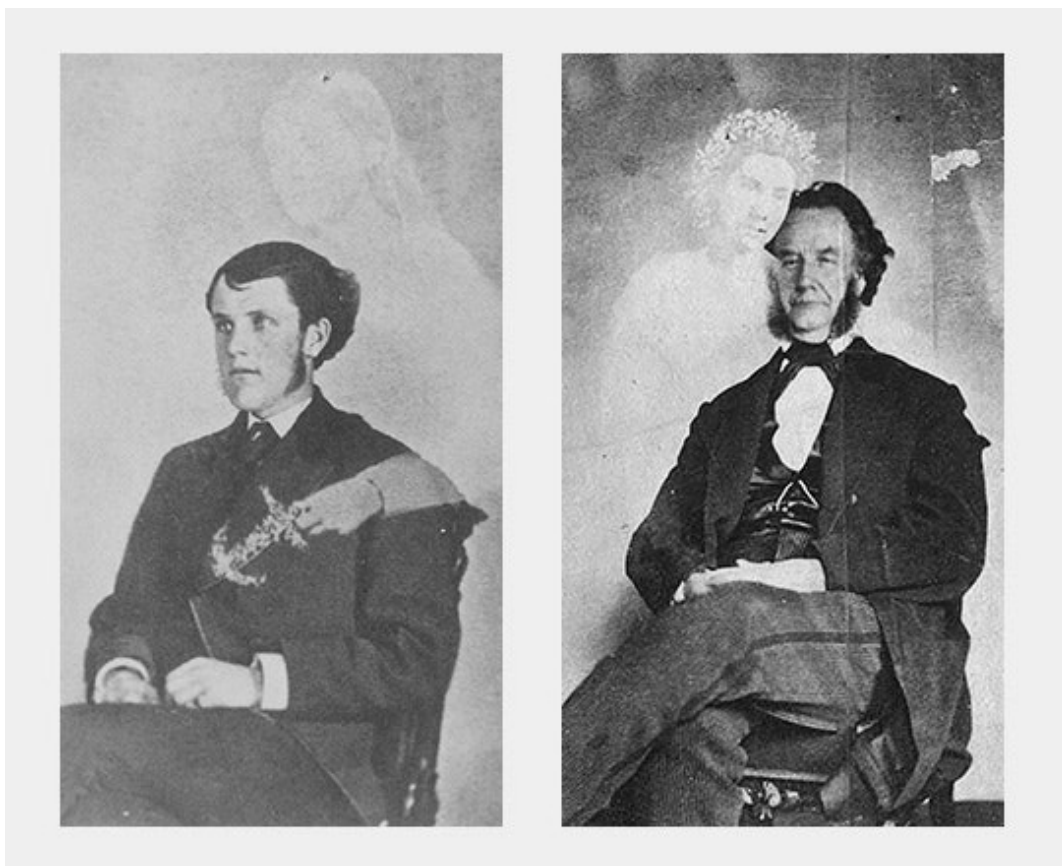

Рис. 6. Спіритичні фотографії Вільяма Мумлера

Фотоманіпуляції з портретами політиків та офіційних осіб також беруть початок у середині XIX ст. Зокрема, на початку XX ст. з'ясувалося, що створений у 1860-х роках відомий фотопортрет президента США Авраама

Лінкольна (Abraham Lincoln, 1809–1865) є фотомонтажем (рис. 7): насправді на портреті Лінкольну належить лише голова, тоді як решту зображення було взято зі знятого ще у 1840-х роках портрета віце-президента США Джона Келхуна (John Calhoun, 1782–1850), вихідця з південних штатів, що мав докорінно відмінні від Лінкольна політичні погляди, будучи прихильником рабовласництва. Пізніше, у 1920-ті рр., історія мала продовження у вигляді конспірологічної теорії, нібито Лінкольн був позашлюбним сином Келхуна [6].

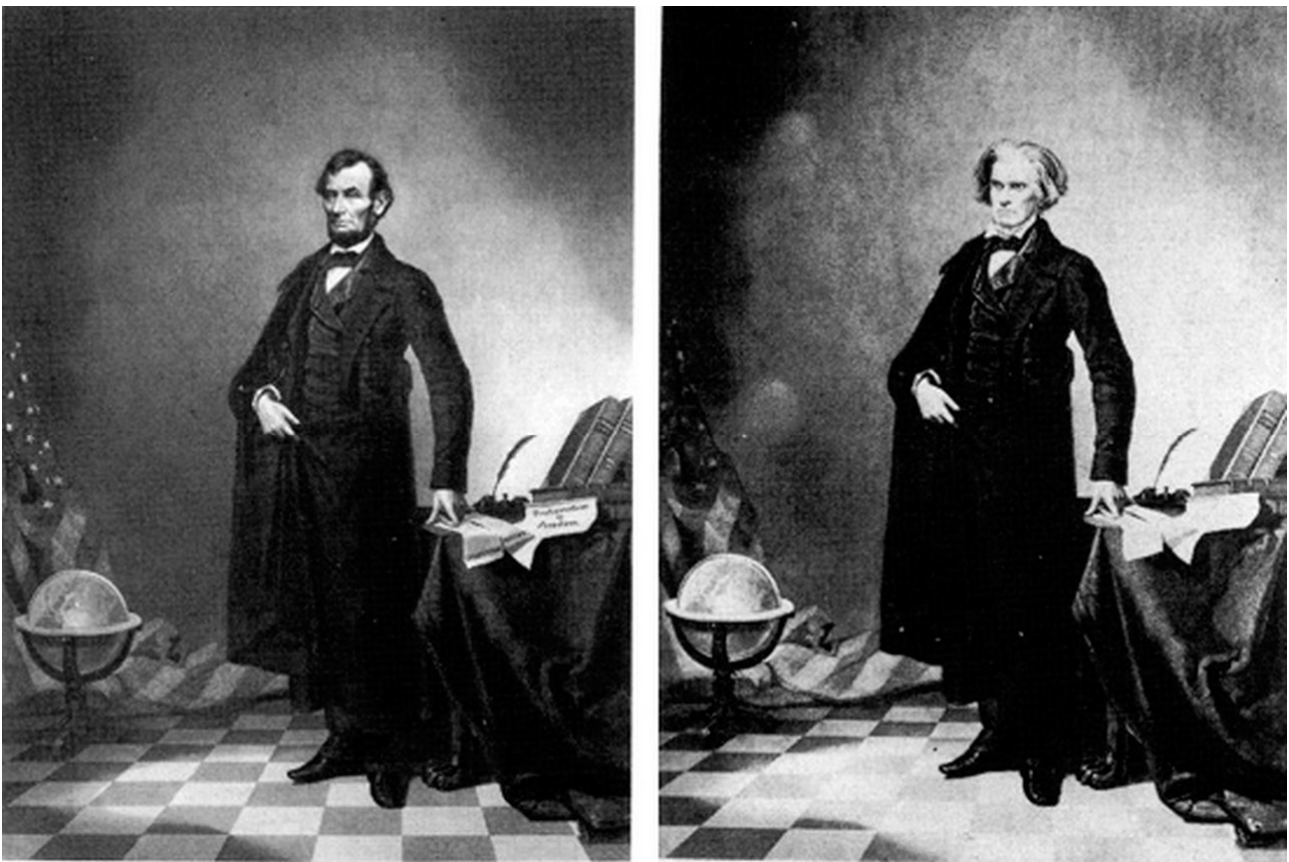

Рис. 7. Портрет Авраама Лінкольна. Праворуч оригінал – портрет Джона Келхуна

Прикладом аналогічної маніпуляції в американській історії тих часів є фотографія генерала Улісса Гранта (майбутнього президента США), у 1864 р. Задля ефектної картини вона змонтована з трьох зображень: голова генерала Гранта, тіло і кінць іншого генерала, військовий табір на задньому плані (рис. 8) [6].

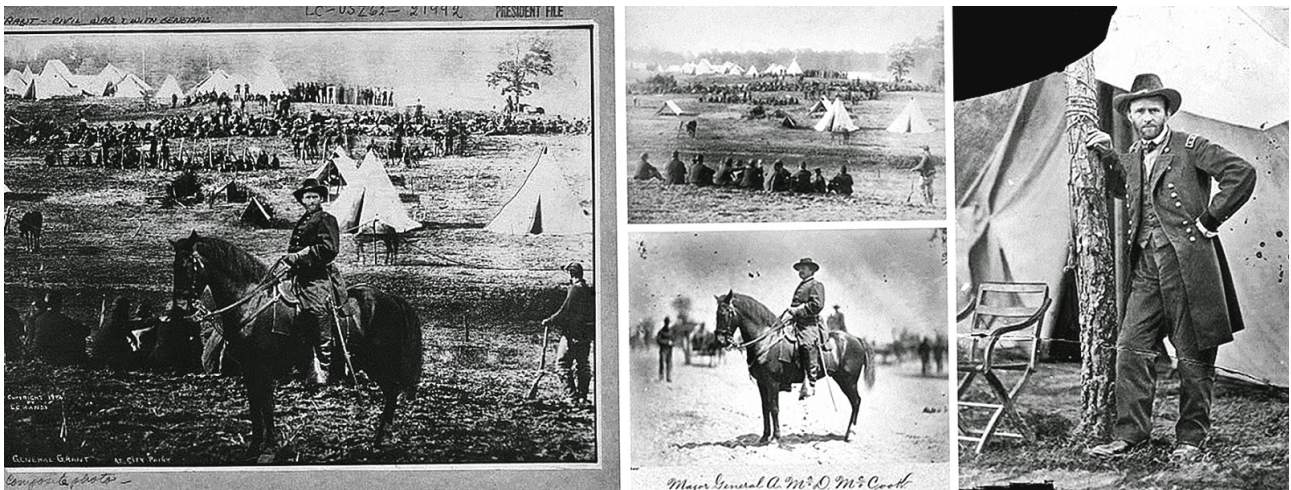

Рис. 8. Фотомонтаж з генералом Грантом

1.2. Фотоманіпуляції з політичних та ідеологічних міркувань

Фотографія та маніпуляції з нею перетворилися на потужний засіб впливу на суспільну свідомість, пропаганди, політичної боротьби. Практично всі авторитарні, тоталітарні та диктаторські режими ХІХ–ХХ ст. використовували маніпуляцію у фотографії у своїх цілях. «З тих пір, як паризька поліція стала знімати розправу над комунарками в червні 1871 року, фотографія стала зручним інструментом сучасних держав для спостереження і контролю за все більш мобільним населенням» [7, с. 15].

Поширеними є історичні приклади, коли через ту чи іншу мотивацію з фотографій за допомогою ретуші видаляли «небажаних» осіб. Ця практика була поширена в урядах багатьох країн, проте найтиповішою вона була для СРСР сталінської доби (рис. 9–12). Наприклад, Лев Троцький та інші учасники більшовицької революції були «стерті» з фотографії 1919 р. з Володимиром Леніним. Аналогічна ситуація мала місце і з іншими політичними діячами, наприклад, народним комісаром внутрішніх справ Миколою Єжовим, що зник з фотографій після того, як був репресований. Девід Кінг (David King) присвятив цьому явищу книгу з промовистою назвою «Пропалі комісари» (The Commissar Vanishes) [8].

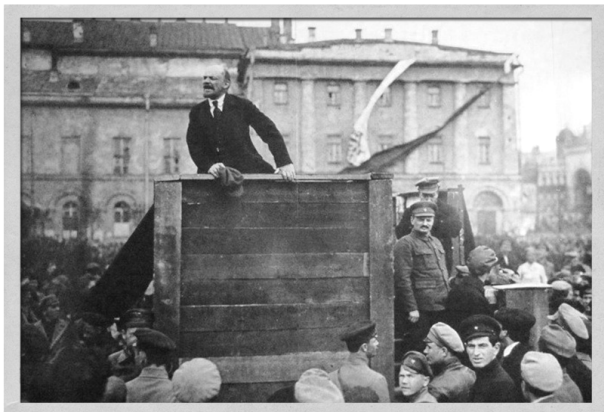

Рис. 9. «Зникнення» Троцького (стоїть біля трибуни Леніна)

Рис. 10. Нарком М. Єжов зникає з фотографії після того, як був репресований

Рис. 11. Лютнева революція 1917 р. На фотографію додано ідеологічно вивірені гасла; вивіска магазину перетворюється на транспарант

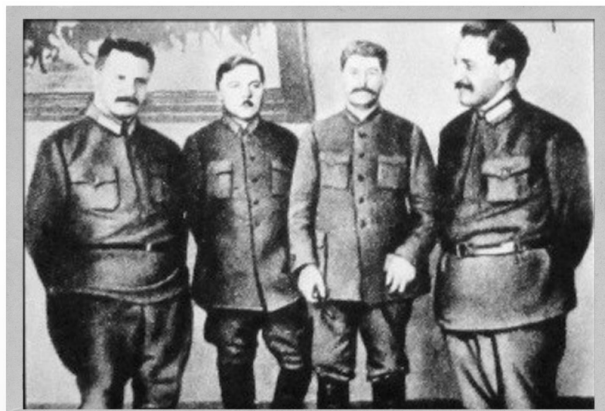

Рис. 12. Змінюється число осіб та їх взаємне розташування

Ретуш знімків застосовувалася в радянській пресі і в пізніший період (рис. 13).

Рис. 13. Зустріч генсека ЦК КПРС Леоніда Брежнєва з канцлером ФРН Віллі Брандтом.

Внаслідок ретуші зі столу політиків зникає «небажана деталь» – пляшки (нижнє фото без ретуші вийшло в німецькій пресі) [9]

Фотоманіпуляції можуть використовуватися і як засіб «чорного піару» та компрометації політичних опонентів. Наприклад, у 1950 р., у період загострення холодної війни між СРСР і США, американський сенатор Міллард Тайдінгс (Millard Tydings) назвав обманом твердження сенатора Джозефа Маккарті (Joseph McCarthy), що нібито в Державному департаменті США працювали сотні комуністів. У відповідь співробітники Маккарті виготовили композитну фотографію, на якій Тайдінгс бесідує з Ерлом Браудером (Earl

Browder), колишнім головою Комуністичної партії США (рис. 14). Зображення було складено з фото Тайдінгса 1938 р., де він слухає радіо (вгорі праворуч) і фото 1940 р., на якому Браудер виступає з промовою (знизу). Насправді до 1950 р. вони не зустрічались особисто. Поширення цієї фотографії можна вважати однією з причин подальшої поразки Тайдінгса на чергових виборах [10].

Рис. 14. Ліворуч фотомонтаж: лідер Компартії США Ерл Браудер (ліворуч) та сенатор Міллард Тайдінгс, критик маккартизму. Праворуч оригінали фотографій

Яскраві приклади політично мотивованого маніпулювання фотографією з'являються і нині, в умовах цифрової епохи, що значно полегшила застосування таких технік. Зокрема, у липні 2008 р. в Ірані медіапідрозділ Корпусу вартових ісламської революції «Сепах» опублікував серію знімків запуску іранських ракет, які зазнали значної комп'ютерної редактури (рис. 15). Після того як одна з чотирьох ракет під час запуску не злетіла, вона була вирізана з оригінального знімка і продубльована сусідньою, щоб у глядачів складалося враження абсолютного успіху тестових стрільб і не виникало жодних сумнівів щодо військової міці держави [2].

Рис. 15. Пуск іранських ракет

Політично вмотивовану фотоманіпуляцію, що мала на меті приховати на фотографії «небажану деталь», маємо і у випадку зі «зникненням годинника» Патріарха Московського Кирила на знімку 2012 р.: дорогий годинник Breguet за 30 тисяч доларів, що міг стати причиною обговорення статків церковного очільника, було видалено з оригінальної світлини, однак водночас залишилося без змін його відображення на дзеркальній поверхні столу (рис. 16) [11].

У відповідь на критику громадськості патріарша прес-служба пояснила інцидент грубою помилкою фоторедактора: «Одним із принципів нашої роботи є принципова відмова від використання програм редагування

фотографій для зміни вигляду зображень. Обробка фотографій завжди стосується тільки кольорових та інших технічних показників. На якій підставі в цій ситуації було допущено грубе порушення нашої внутрішньої етики – питання, що буде розбиратися дуже ретельно, винні будуть покарані» [12].

\$30,000 Watch Vanishes Up Church Leader's Sleeve

By MICHAEL SCHWIRTZ APRIL 5, 2012

A Breguet watch on Patriarch Kirill I, left, vanished in a doctored photo, but its reflection on the table remained. The Russian Orthodox Church Web site later restored it. Press Service of the Patriarch

Рис. 16. Фотоманіпуляція: Зникнення годинника Патріарха Кирила

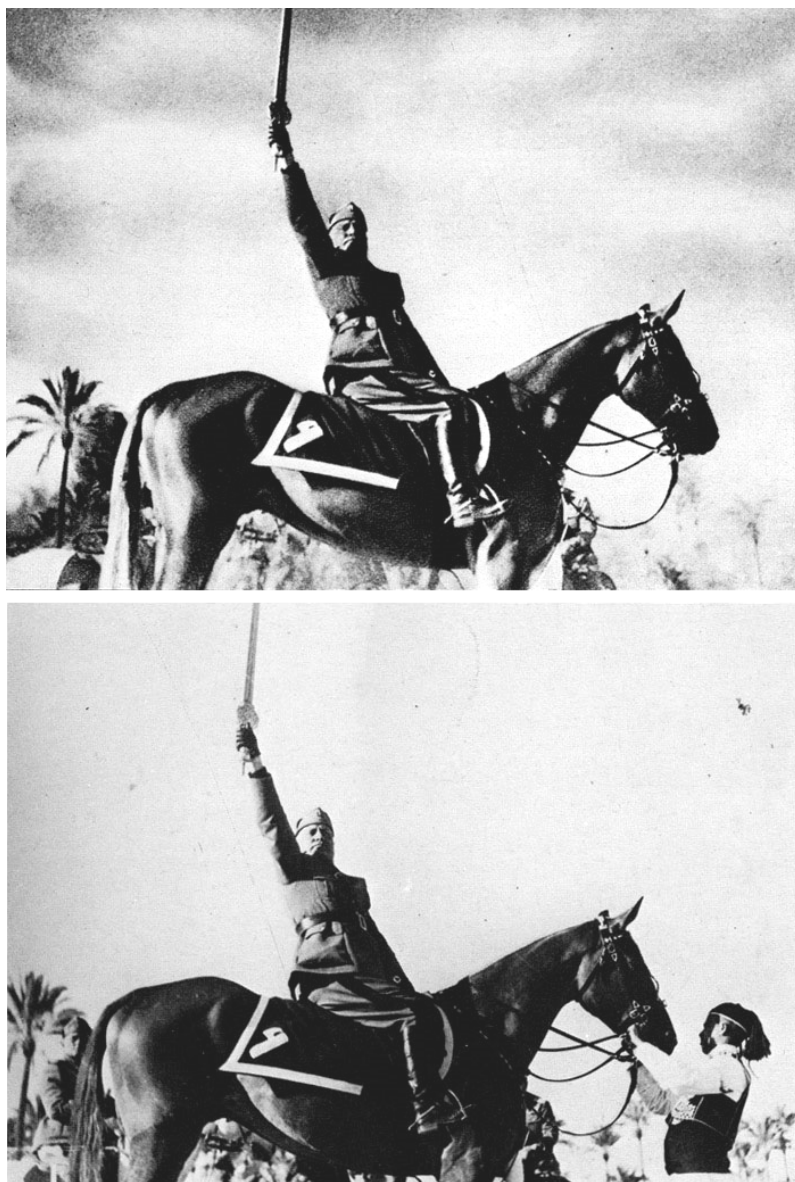
Фотоманіпуляції можуть бути зумовленими не лише політичною кон'юнктурою чи пропагандистськими завданнями, а й релігійними переконаннями. Приклад такої маніпуляції у 2009 р. при публікації в ізраїльській газеті «Ятед Неєман» (Yated Neeman) фотографії членів нового кабінету міністрів. Оскільки газета видається громадою правовірних хасидів, релігійні погляди яких заперечують можливість участі жінок у державній політиці, обидва міністри-жінки були видалені з фотографії та замінені на чоловіків (рис. 17) [13].

Рис. 17. Фотоманіпуляція: зі спільної фотографії кабінету міністрів Ізраїлю зникають жінки

Інший випадок маніпуляції з фотографією стався у 2000 р. в США, коли Університет Вісконсіна-Медісона (The University of Wisconsin-Madison) розіслав потенційним абітурієнтам брошуру, на обкладинці якої була фотографія студентів університету – уболівальників під час футбольного матчу 1993 р. Співробітниця університетської студентської газети Daily Cardinal Анна Гулд (Anna Gould) звернула увагу, що світлина є неоднорідною за освітленням: обличчя темношкірого студента в лівій частині фотографії освітлене яскравим сонцем, тоді як всі інші учасники сцени перебувають в розсіяній тіні. В подальшому з'ясувалось, що зображення темношкірого студента було взято з іншої фотографії і додане до натовпу вболівальників, щоб підкреслити расову різноманітність студентства університету, оскільки в оригінальному кадрі з матчу всі студенти виявились білими (Додаток А). Пізніше керівництво університету спробувало відкликати наклад брошур [14; 15].

Окремим напрямком політично вмотивованих фотоманіпуляцій, вельми поширених у ХХ ст., була ретуш фотографій політичних лідерів для надання їм більш «плакатного» вигляду. Такі світлини від самого початку тяжіли не до журналістської новинної фотографії, а до пропагандистського плакату. Поширеним було застосування постановочного способу зйомки з подальшою глибокою ретушшю зображення (рис. 18) [9].

*Рис. 18. Лідер італійських фашистів Беніто Муссоліні.
Постановочний кадр + ретуш (внизу – оригінальне фото) [9]*

Однак цікаво, що фотоманіпуляції такого типу трапляються і в сучасних демократичних країнах. Наприклад, на фотографії на афіші виставки «Британія

у другій світовій війні» 2010 р. у Вінстона Черчилля зникла його неодмінна сигара (рис. 19) [16]. Цей випадок можна пояснити сучасною політикою боротьби з «пропагандою паління», і розглядати це як твір плакатного жанру, а не документальну фотографію, проте з позицій фотожурналістики таку маніпуляцію не можна схвалити – як втручання в цілісність оригінального моменту та як прояв своєрідної ідеологічної цензури, які благі наміри вона б не мала на меті.

Рис. 19. Фотоманіпуляція: зникнення сигари Черчилля

1.3. Фотоманіпуляції з естетичних міркувань

Маніпуляцію у фотографії використовували і з метою зобразити лідерів молодшими, більш енергійними, презентабельними, популярними, ніж вони були насправді. Проте, це стосувалося не лише відомих людей, а й героїв публікацій загалом.

На знімках нижче зображене щасливе подружжя Маккой (McCaughey) – єдина відома у світі родина, що зуміла зберегти життя сімом дітям, що народились одночасно і вижили при пологах. У 1997 р. на знімку, опублікованому журналом «Newsweek» (праворуч), матері-героїні з Айови була проведена ретуш зубів, тоді як «Time» (ліворуч) опублікував фотографію тієї самої пари без будь-яких маніпуляцій (рис. 20). В «Newsweek»

виправдовувались, що не мали на меті ввести в оману публіку, однак при висвітленні затемненої ділянки зображення сталась «надмірна реконструкція» [17].

Рис. 20. Ретуш зубів для обкладинки журналу «Newsweek» (праворуч)

Найчисельніші випадки маніпуляції трапляються у фотографіях з місць проведення військових дій або наслідків стихійних лих. Такі маніпуляції у фотографії були і залишаються ініційованими як самими фотографами, так іноді й редакторами або власниками видань.

У 2013 р. газета «Нью Йорк Дейлі» (New York Daily) на передньому розвороті опублікувала фотографію людей, постраждалих від терористичної атаки під час Бостонського Марафону. На фотографії ліворуч зображена жінка, якій медик надає першу допомогу. Жінка лежить у калюжі власної крові, але видимих пошкоджень у неї на фото не видно (Додаток Б). Як пізніше заявив сам редактор газети «Нью Йорк Дейлі», він віддав розпорядження «з етичних міркувань» видалити зображення жахливої рани на нозі жінки. Так само він порадив іншим виданням брати з його газети приклад [18].

1.4. Проблема маніпуляцій на конкурсі World Press Photo

Показовим прикладом актуальності проблеми поширення фотоманіпуляцій стала дискваліфікація 20 % фіналістів конкурсу World Press Photo 2015 через масові випадки істотного цифрового втручання в зміст зображення. Газета The New York Times опублікувала дискусію, викликану цим рішенням журі конкурсу. «Кількість дискваліфікованих заявок була майже в три рази більшою, ніж у минулому році, і викликала обговорення стандартів фотожурналістики. Багато людей висловили стурбованість тим, наскільки фотографії, які бачить широка публіка, піддалися маніпуляції», – пише газета і пропонує висловитися на цю тему експертам в галузі фотографії і фотожурналістики [19].

Мішель МакНеллі (Michele McNally), голова журі World Press Photo 2015:

«Обговорюючи правила конкурсу фотожурналістики, ми часто вдаємося до термінів, які стосуються аналогової фотографії. Однак минулого тижня ми вкотре усвідомили, що *цифра – це не плівка*, а дані, і для цифрової фотографії потрібні абсолютно нові і чіткі правила. Це стало особливо ясно, коли виявилось, що 20 відсотків фотографій, що потрапили на фінальну стадію відбору фотографій, – фотографій, які могли завоювати один із трьох головних призів, – нам довелося дискваліфікувати після звірення з файлами у форматі RAW. Деяких дискваліфікували за недбалу обробку у Фотошопі. Однак *набагато більше фотографій були дискваліфіковані за видалення або додавання інформації до зображення*. Наприклад, за тонування, яке перетворювало темну частину фотографії в чорну і приховувало деякі предмети повністю. Зазвичай журі досить толерантне до тонування, проте ми не могли допустити обробку, при якій предмети зникали або з'являлися на зображенні. Коли ми порівняли ці конкурсні роботи з оригіналами, ми не могли визнати, що це те саме зображення.

Докази маніпулювання зображенням нас шокували. Багатьом із виключених фотографій ми повірили, і багато з них ми б із задоволенням опублікували. Видалення і додавання предметів змусило нас відчутти себе обдуреними. Звісно, багато учасників конкурсу не думали, що роблять щось не так. Але результат їх роботи був неприпустимим і дуже часто – невинним.

World Press Photo варто прийняти чіткіші правила, ми це знаємо. Але більш точні формулювання потрібні і галузі загалом: ми повинні вирішити, що є допустимим, а що ні. Нам потрібно щось зробити, але я поки не знаю, що. Чи можливо технічно перевіряти кожен фотографію шляхом звірки з форматом RAW до моменту публікації? У будь-якому разі, ми повинні зробити якісь кроки, щоб вийти з цієї сумної ситуації» [19].

Мелісса Літл (Melissa Lytle), фотограф, член журі конкурсу Pictures of the Year:

«У процесі обговорення конкурсних робіт ми багато говорили про тонування зображень – як надмірне, так і недостатнє. На відміну від учасників World Press Photo, наші учасники не зобов'язані надсилати нам файли у форматі RAW для верифікації. Однак я знаю, що якщо у нас виникають питання, координатори конкурсу можуть в будь-який момент запросити оригінал. (...) Новина про те, що World Press Photo змушене було дискваліфікувати 20 відсотків фіналістів, дуже мене стривожила. Те, що *деякі фотожурналісти вважають, що брехня і маніпуляція до певної міри допустимі, змушує мене ставити під сумнів меседж, який вони посилають іншим.* А також задуматися над тим, наскільки вони залежні від свого еґо і на які кроки готові піти заради перфекціонізму. Це слизький і небезпечний шлях: коли чергове змінене зображення отримує престижну нагороду, інші фотожурналісти бачать в ньому ідеал. Воно підвищує планку до неможливого, нереального і недосяжного рівня. Чому ми – глядачі, редактори, члени журі – ставимо такі зображення на перше місце? *Невже ми запрограмовані на те, щоб обирати тільки те, що занадто добре, щоб бути правдою?* Теперішня ситуація нагадала мені слова, які я почула в дитинстві: брехати легко, говорити правду – складніше. *Якщо*

нам, журналістам, перестануть вірити, то похитнуться основи нашої професії» [19].

Анонімний досвідчений фотожурналіст (ім'я відоме редакції):

«Конкурси – неминуче зло. Фрілансери потребують підтвердження якості своєї роботи конкурсами, щоб вижити в редакційній гонці і утвердитися на ринку. Нас весь час змушують прагнути до більшого і виходити за рамки – не стільки заради нових професійних обріїв, скільки заради того, щоб не упустити бізнес-можливості.

У World Press Photo досить чіткі правила, яким ми всі підкоряємося, але які – після винаходу цифрової фотографії – дещо розмилися. Деякі правила мають бути стандартними: наприклад – не вигадувати нічого і не знімати позування. Не можна також застосовувати клонування.

Що стосується видалення об'єкта, щоб залишити фон чистим, то це, звісно, не дуже добре. Обрізання кадру – також, якщо дивитися на це з етичного погляду. *Але тоді давайте підемо далі: а чому фотографам дозволяють користуватися спалахом і носити з собою це «переносне сонце»? Адже це теж не оригінальне світло.*

Файл у форматі RAW містить у собі набагато більше інформації, ніж негатив. Фотограф може експериментувати з витримкою, щоб згустити тіні до максимально темного кольору, але інформація в RAW все ще залишиться. Тоді постає питання: як визначити правдивість зображення? Чи достатньо знати намір фотографа під час того, як він знімає кадр? Але як ми можемо дізнатися, яким був намір? Найняти асистента, який буде знімати на відео, як ми говоримо: «Я хочу зробити це зображення якомога контрастнішим!»?

Світ звик до того, що заради естетики можна застосовувати фільтри і маніпулювати зображенням. Водночас ми, люди, що займаються візуальною комунікацією, намагаємося донести до нашої аудиторії правду, не змінюючи її, але допомагаючи нашим образам виділятися на тлі натовпу. Будучи фотожурналістами і документалістами, ми намагаємося виділяти ті чи інші аспекти історії, але хіба так само не чинять всі інші? У кожного є певний

життєвий досвід, і саме цей досвід впливає на нашу мотивацію при кожному спуску об'єктива.

Що таке правда? Це явно не фотографія. Фотографія штучна. Ми можемо переекспонувати або недоекспонувати те саме зображення, і жодна з цих версій не буде «правдивою» чи «неправдивою» – обидві вони будуть рівноправними інтерпретаціями навколишнього світу.

Коли в минулому році я отримав звістку про те, що мене дискваліфікували, я був шокований і присоромлений. Однак потім я зрозумів, що насправді, я не зробив нічого, чого не робив би раніше. Мені заявили, що на моєму знімку були занадто глибокі тіні і що, на думку журі, я занадто їх згустив. Однак в цьому році, хоча моє зображення було піддано точно такій самій обробці, мій знімок ніхто не дискваліфікував. Якщо чесно, то я не вважаю, що порушив правила. Зрештою, все в руках членів журі, їх схильностей та інтересів.

Ми живемо у світі, де зображеннями маніпулюють постійно – і якщо це роблять 20 відсотків фотографів найвищого класу, то, можливо, потрібно уважно вивчити, що вони роблять, і прийняти це за розвиток жанру?» [19]

Ларс Борінг (Lars Boering), керівний директор World Press Photo:

«Всі автори, чиї фото доходять до фіналу, повинні надати файли в тому вигляді, у якому вони були відображені камерою. Фотографи йшли нам назустріч у відповідь на наш запит надати RAW-файли, а це означає, що правила їм були зрозумілі. Ці правила можна прочитати на нашому сайті (...), де ми пояснюємо, як не можна маніпулювати зображеннями. Якщо у когось виникають питання щодо їх робіт, ми завжди можемо їх проконсультувати. (...) У майбутньому ми можемо обговорити можливу зміну правил, однак головне правило залишиться: *не можна додавати або видаляти предмети з фотографій. Ми вважаємо, що це правило допомагає нам захистити основні журналістські цінності*» [19].

Девід Кемпбелл (David Campbell), секретар журі World Press Photo.

«Маніпулювати зображенням можна не лише на стадії його обробки. Від моменту захоплення зображення до його поширення існує безліч способів

змінити його. *Навіть сам факт того, що фотограф створить зображення в пункті А, а не в пункті Б, вже може викликати питання. Як фотографу вдалося потрапити саме в цю точку? Хто профінансував його поїздку? Потім, на місці, фотографу потрібно зробити вибір, який знову обмежить можливості подання зображення: композицію і кадрування сцен. Деякі фотографи вдаються до постановочних сцен. Потім – редагування, відбір, вибір знімків для публікації ... Все це додає нові шари ухвалення рішень.*

Дослідження, яке я провів, розмовляючи з професіоналами по всьому світу, показало мені, що існує загальний консенсус з приводу того, що вважати маніпульованим зображенням. *Маніпулювання – це матеріальні зміни, що виникають у процесі обробки зображення, і що призводять до додавання або видалення контенту. Такий підхід завжди був неприпустимим в новинних, документальних знімках, спортивних знімках і знімках природи. Єдиний виняток – стирання незначних деталей, викликаних сенсорними аномаліями, наприклад, пилу.*

Удосконалення фотознімків (обрізання, посилення контрасту, експонування, тонування, регулювання кольоровості, переведення в півтони) вважається допустимим, на противагу «надмірним» змінам фотографії. *Водночас що вважати «надмірною», а що «незначною» зміною, здебільшого вирішується в кожному конкретному випадку. Тому дебати про те, що вважати «надмірним» тонуванням, триватимуть завжди. (...)*

Проте, я хотів би підкреслити, що коли журі ухвалювало рішення про дискваліфікацію, *маніпуляцією вважалося не «занадто багато Фотошопу», а те, що на знімках було втрачено або додано істотну деталь.*

Фотографія як така не має бути ущемлена у своїй креативності. Добре сконструйоване зображення може багато розповісти про світ. Але знімки, які ми називаємо репортажними, мають документувати дійсність і бути достовірними. Фотографи Нарцисо Контрерас і Мігель Това втратили роботу, бо переступили єдину межу – межу маніпуляції. Звісно, цю межу потрібно завжди переглядати і, можливо, вдосконалювати. Але головне – *не допустити ситуації, при якій першим питанням у глядача, який бачить новинну фотографію, буде: «Чи фальшиве це*

зображення?» Щоб запобігти цьому, необхідно бути пильними щодо будь-яких матеріальних змін в цьому полі» [19].

Патрік Баз (Patrick Baz), член журі конкурсу World Press Photo:

«Мені шкода, що нашу професію намагаються заплямувати мисливці за призами, які брехнею домагаються визнання, не замислюючись про те, що ставлять під загрозу саму суть фотожурналістики. Дискваліфіковані фотографи обманюють не лише журі, колег або глядачів: вони обманюють самих себе. Деяким із них зовсім не потрібно було «покращувати» знімки, щоб перемогти, і тим більшим шоком було побачити, що вони з ними зробили.

Якщо навіть найвидатніші спортсмени були спіймані на вживанні допінгу, то чому б не застосовувати ті ж правила і до нашої професії?

Маніпуляція – це не нове для фотожурналістики явище: вона так само стара, як сама професія. Якщо раніше для досягнення ефекту потрібно було попінити в фотолабораторії, то зараз достатньо кількох кліків. Правила World Press Photo прості і зрозумілі. Дискваліфіковані знімки не дотримувалися цих правил. Я думаю, що нам варто бути більш відкритими і пояснити, чому було ухвалено рішення зняти роботи з конкурсу. (...) Я також раджу фотожурналістам по всьому світу скачати і прочитати книгу Девіда Кемпбелла «Цілісність зображення» (The Integrity of the Image). Цей текст має бути основою, Десятьма заповідями нашої професії. Фотографія – надзвичайно суб'єктивне мистецтво, проте в фотожурналістиці домінувати має журналістика. Потрібно провести межу, щоб не впустити в нашу професію тих, хто буде нею зловживати в особистих цілях» [19].

1.5. Знакові фотоманіпуляції цифрової доби

Повертаючись до історії питання, варто зазначити, що перший відомий епізод фальсифікації реальності за допомогою нових цифрових технологій відбувся в зовсім несподіваному для світової фотографічної громадськості

місці. У лютому 1982 р. журнал «National Geographic» опублікував на обкладинці *фотографію двох пірамід* у Гізі. До того моменту цей журнал, який першим в історії світової ілюстрованої преси став виходити в кольоровому вигляді ще в 1934 р., завжди відрізнявся великою увагою до якості публікованих знімків, був жаданим місцем роботи для будь-якого серйозного фотожурналіста, мав бездоганну репутацію. Знімок з пірамідами був обраний для публікації на обкладинці, а потім він був підданий скануванню і технічній обробці з метою отримання необхідного вертикального формату, що відрізняється від природного – горизонтального. Деформація привела до того, що дві піраміди стали ближчими одна до одної (рис. 21) [20]. Це переміщення набуло великого розголосу в колах фотожурналістів.

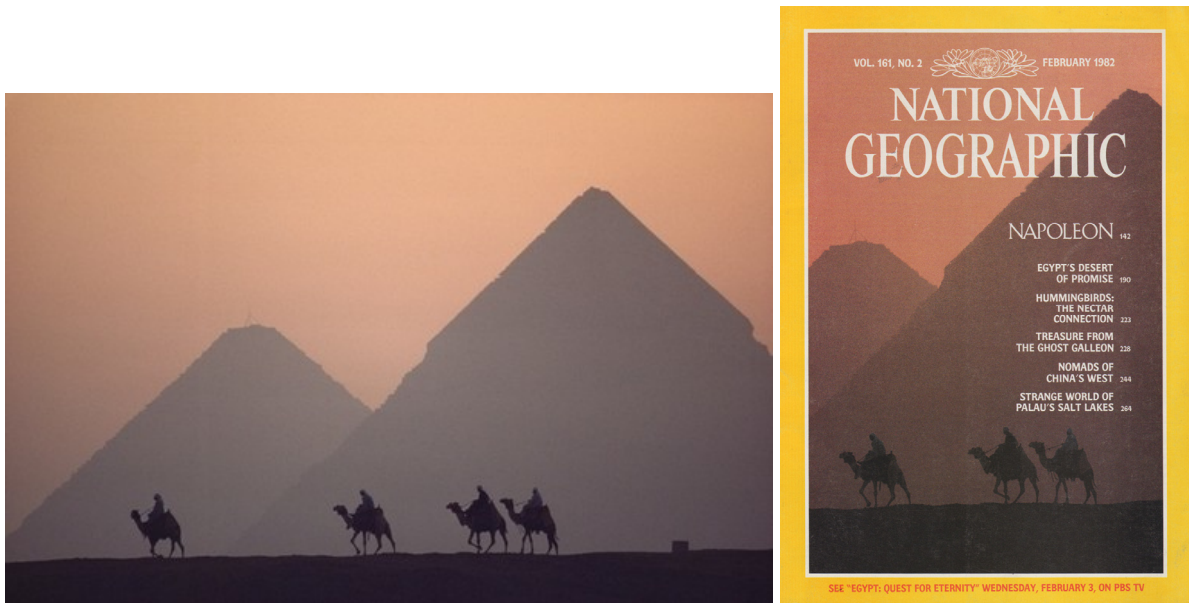

Рис. 21. Фотоманіпуляція з пірамідами.

Ліворуч оригінальний знімок, праворуч – відредагований для обкладинки журналу

На думку дослідниці фотографії Марти Рослер (Martha Rosler), «піраміди – саме втілення незмінності – незмінність об’єктів». Звертаючись до звичайних природних об’єктів, вона задається питанням про те, як переміщення пірамід «недбало, за примхою» говорить про нас самих: «Чи не зраджуємо ми історію? Чи не є те, як ми стверджуємо панування нашої цивілізації всюди і у всі часи, ознакою того, що ми просто грабуємо історію?» (цит. за [2]).

Пізніше фотограф Том Кеннеді (Tom Kennedy), який став головним редактором «National Geographic», заявив: «Ми більше ніколи не будемо застосовувати цифрові технології для маніпуляцій фотографіями з метою досягнення максимального графічного ефекту. Ми усвідомили свою помилку і не повторимо її надалі» (цит. за [2]).

Однак репутаційний збиток від маніпуляції з фотографією пірамід ще довго переслідував редакцію журналу. Так, на Різдво 2001 р. передплатники журналу отримали електронною поштою вітальну листівку нібито від свого улюбленого видання з «фотографією року, на думку редакції «National Geographic». На знімку був зображений момент нападу великої білої акули на десантника що мотуззяною драбиною піднімається з поверхні моря в люк гелікоптера (рис. 22). Зображення могло супроводжуватися текстом: «І ви думаєте, що у вас поганий день на роботі! Хоча це виглядає як кадр з голлівудського фільму, це насправді реальна фотографія, зроблена біля південноафриканського узбережжя під час військових навчань британського флоту. Вона була номінована National Geographic як «Фото року» [21]. Насправді National Geographic ніколи не номінував цю світлину як «Фото року», а в 2002 р. опублікував статтю з викриттям цієї фотоманіпуляції.

Зображення було композитним: невідомий автор змонтував фотографію з гелікоптером і американським «морським котиком» на тлі знаменитого мосту «Золоті ворота» в Сан-Франциско, зняту Лансом Чангом (Lance Cheung), та знімок великої білої акули південноафриканського фотографа Чарльза Максвелла (Charles Maxwell). Між іншим, цей вид акул не водиться в затоці Сан-Франциско [21].

Цей фотографічний монтаж відгукнувся луною вибуху, що похитнув довіру читачів до фотографічних публікацій видання дев'ятнадцятьма роками раніше [2].

Рис. 22. «Напад акули на гелікоптер». Внизу – оригінальні фотографії

У 1998 р. редактор «National Geographic» Білл Аллен (Bill Allen) згадував: «Майже двадцять років тому відбувся інцидент з переміщенням пірамід на обкладинці журналу, і, по суті, фотографія нічим не відрізнялася від тієї, яку міг би зробити фотограф, якщо б змістив камеру на 50 ярдів перед зйомкою. Але дотепер найчастіше питання до мене таке: хлопці, ви досі рухаєте пірамідки? Це нагадує всім нам, якою крихкою є довіра до медіа. Якщо ми втрачаємо довіру, то її вже практично неможливо повернути. Саме тому тепер ми з такою фанатичністю стежимо за достовірністю кожної світлини в «National Geographic» (цит. за [22, с. 44–45]).

Приклад легендарного американського журналу може наочно продемонструвати величину потенційного збитку, що завдається будь-яким медіа, які цінують свою репутацію, в разі публікації сфальсифікованих цифрових знімків з тих чи інших причин. Природно, в періодичній пресі

основним мотивом для подібного роду ризикованої поведінки є прагнення або слави, або надприбутків, що, по суті, є одним і тим самим. Однак з поширенням цифрових технологій у професійному журналістському середовищі, кількість подібного роду «сенсацій» до певного моменту лише зростала. Це видається цілком природним ходом подій з погляду теорії ймовірності.

У фотожурналістиці відомо багато випадків, коли навіть відомі фотографи, зловживали довірою читачів, та фальсифікували важливі моменти історії. Агенції поширювали фотоматеріали, навіть не здогадуючись про застосовані маніпуляції.

Гучний резонанс отримав епізод з лауреатом міжнародної професійної премії, американським фоторепортером Браяном Вальскі (Brian Walski), відрядженим газетою «Los Angeles Times» в Ірак для висвітлення перебігу воєнної операції в 2003 р. На драматичному знімку, переданому Вальскі з театру воєнних дій, британський солдат на околиці Басри намагається заспокоїти схвилюваних іракських біженців (рис. 23). Дві фотографії, що розташовані ліворуч, були зроблені з різницею в кілька секунд. Вони обидві вже самі по собі були досить інформативними і сильними для публікації. Але фотограф, мабуть, в намаганні підсилити враження вирішив зробити монтаж з двох знімків і була складена фотографія (праворуч), яку Вальскі відправив до редакції. Саме це фото і було 31 березня 2003 р. опубліковано в «Los Angeles Times». Більше того, ця фотографія також була використана іншими виданнями, які разом з «LA Times» перебували у відомстві «Tribune Company», а також «Hartford Courant». Але досить скоро публікація була піддана критиці одним із співробітників «Hartford Courant», який помітив повторювану фігуру людини зліва, що зображена за спиною солдата. Пізніше було виявлено і той факт, що жест солдата також був запозичений з іншої фотографії [2].

Знахідка шокувала редакторів та журналістів по всій Америці. Вальскі був звільнений з «Los Angeles Times». Не змінило рішення редакції навіть пояснення його колеги, володаря кількох нагород Дона Барлетта про те, що Вальскі працював у жахливих умовах, не їв кілька днів і не спав 36 годин.

Рис. 23. Фотомонтаж Браяна Вальскі (праворуч). Ліворуч – оригінальні знімки

«Те, що зробив Вальскі, абсолютно неприпустимо, він потоптав довіру до нас наших читачів», заявив редактор Колін Кроуфорд (Colin Crawford). «Ми анітрохи не хочемо недооцінити те, що він пережив ..., і ми зовсім не раді тому, що довелося зробити. Але репутація нашої організації понад усе. Якщо читачі не зможуть покладатися на нашу чесність, то я не знаю, що в нас взагалі залишиться» [23].

Пізніше Вальскі опублікував свої вибачення перед колегами: «Це сталося під кінець довгого, спекотного і напруженого дня, але всі ці обставини не можуть служити мені виправданням. Я глибоко шкодую, що заплямував репутацію «Лос-Анджелес Таймс», газети найвищих стандартів у журналістиці ... Я завжди дотримувався їх у своїй роботі і, по правді кажучи, не можу пояснити собі той абсолютний зрив моєї здатності виносити здорові судження. Ймовірно, це питання буде терзати мене ще багато-багато безсонних ночей». Випадок Б. Вальскі послужив наочним прикладом неприйняття професійним співтовариством маніпуляцій, а суворість покарання (Вальскі так і не дозволили повернутися в журналістику – він займається весільною фотографією) мала застерегти його колег від помилок, зроблених ним [2].

Реакцією на випадок з Браяном Вальскі стала низка заходів, вжитих професійним співтовариством для зняття протиріч і зміцнення довіри до фотографічного зображення як документу, що свідчить про реальний хід подій, були зроблені кроки в двох напрямках. Перше: технічно було посилено контроль всередині редакцій при прийомі знімків від репортерів. Для здійснення цих функцій професійними організаціями, такими як Національна асоціація фотографів преси (The National Press Photographers Association, NPPA) в США, були розроблені інструкції з виявлення слідів маніпуляції цифровим фотозображенням. Друге: NPPA в 2004 р. випустила «модернізований» Кодекс етики. Попередній варіант цього документа – від 1946 р. – не враховував зміни в медіасфері, які відбулися з появою телебачення і технік цифрового редагування. Новий кодекс зачіпає пов'язані з цим проблеми та ставить акценти на важливості дотримання високих стандартів якості інформаційних продуктів для збереження довіри аудиторії. Ця мета досяжна тільки при чесній, точній і повній презентації візуальної інформації, включно з повною відповідністю відредагованого цифрового зображення і підпису під ним реальній події. Хоча стандарт NPPA не є універсальним, його підтримує більшість професійних фотожурналістів світу [2].

У 2006 р. агентство Reuters було змушене видалити зі своєї бази 920 знімків ліванського фрілансера Аднана Хаджа (Adnan Hajj), після того, як він у графічному редакторі розмножив на фотографії хмари диму над містом, щоб посилити враження від нальотів ізраїльської авіації на Бейрут (рис. 24) [24; 25].

Рис. 24. Фотоманіпуляція Аднана Хаджа

У 2014 р. іменитий фотограф був покараний звільненням з агентства Associated Press за набагато менший проступок. Нарцисо Контрерас (Narciso Contreras), який незадовго до цього отримав Пулітцерівську премію за репортажі з Сирії, інструментом «клонування» прибрав з фотографії камеру свого колеги, що псувала кадр (рис. 25) [26].

Рис. 25. Фотоманіпуляція Нарцисо Контрераса

Співробітники Associated Press ретельно перевірили всі 494 знімки Контрераса в базі агентства і не знайшли на інших фото слідів втручання. Проте фотограф був звільнений, оскільки жодна ланка в ланцюзі довіри «репортер–агентство–ЗМІ–читачі» не має бути скомпрометованою.

Фотограф газети «Toledo Blade» (Тоledo, штат Огайо, США) Алан Дітріх (Allan Detrich), будучи і без того талановитим фотожурналістом, також не зміг встояти перед можливостями цифрових технологій. Знімок бейсбольної команди університету Блафтон, на якому Дітріх заретушував ноги вболівальника у правій

частині кадру (рис. 26), був опублікований на головній сторінці «Toledo Blade», і пройшов би непоміченим, якби схожі фотографії, зняті іншими фотографами в той же момент, не з'явилися паралельно в інших газетах [27].

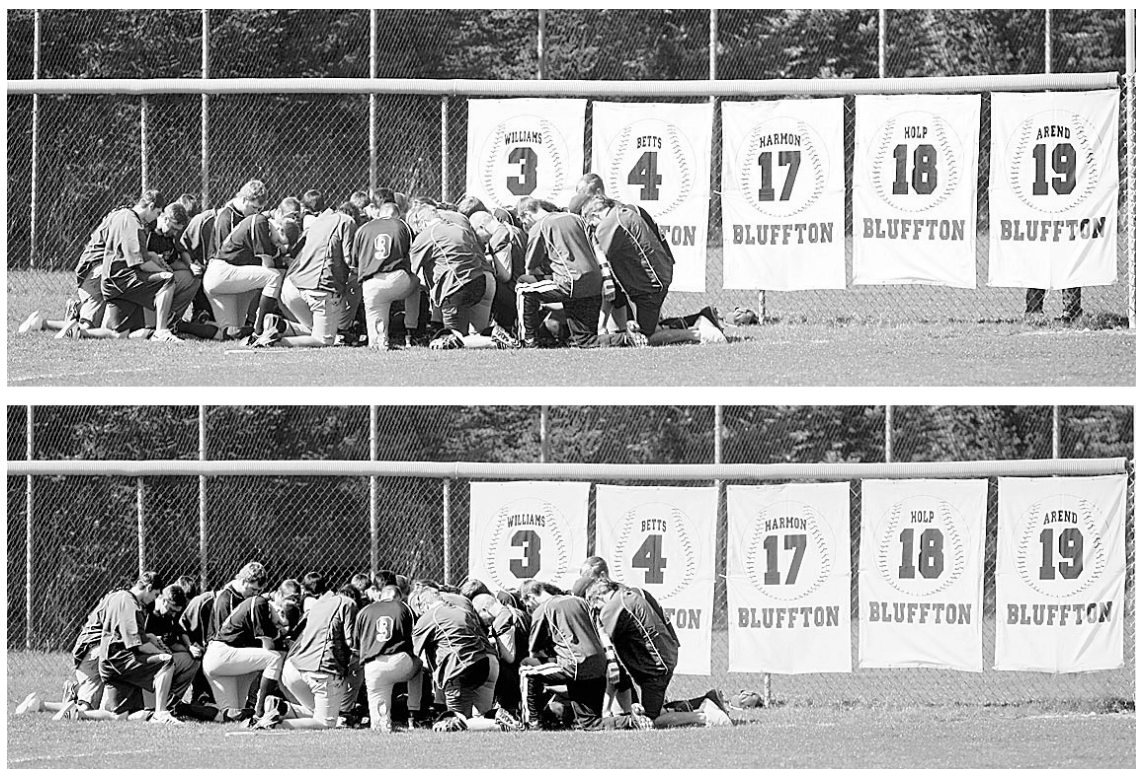

Рис. 26. Фото Алана Дітріха (внизу – ретушована версія)

На своє виправдання Алан заявив, що фотографія була відретушована ним для власних цілей і потрапила до редакції випадково. Але після перевірок інших фотографій співробітники редакції газети жахнулися: всього лише за рік до інциденту автор маніпуляцій надав 79 оброблених фотографій, 27 з яких з'явилися як в надрукованій версії, так і в мережі Інтернет, а ще 31 були опубліковані онлайн. Серед неопублікованих знімків були зокрема такі, де Алан додав баскетбольний м'яч, що висить у повітрі, а також знімок з аналогічною фальсифікацією хокейної шайби. Після звинувачень від редакції автор «ідеальних фотографій» вважав за краще звільнитися. Оскільки «Toledo Blade» співпрацює зокрема з агентством «Associated Press», 50 фотографій Дітріха були так само видалені з бази агентства. У числі досягнень Дітріха була участь у фіналі Пулітцерівської премії 1998 р., і до квітня 2007 р. його робота сприймалася як еталон якості серед спортивних фотожурналістів [27; 28].

Інший титулований фотограф, Патрік Шнайдер (Patrick Schneider), знімав похорон пожежного для «Charlotte Observer» (Північна Кароліна, США). Після

зйомки фотожурналіст вирішив затемнити фон позаду двох скорботних пожежних за допомогою інструменту «Burn» (рис. 27). Але чи можна вважати настільки сильне затемнення допустимим в роботі з новинами?

Рис. 27. Фото Патріка Шнайдера (ліворуч – оригінал)

Після того, як фотографія виграла престижний конкурс Асоціації прес-фотографів Північної Кароліни (NCPPA), два невідомі фотографи заявили, що при обробці цього знімка використано надмірне затемнення, і фотографія не варта призу. Суддівська комісія звернулася до редакції з питаннями, після чого «Charlotte Observer» здійснив перевірку роботи Шнайдера. Редактор Джанін Бакнер зробила висновок, що фотограф не хотів ввести в оману читачів і суддів конкурсу, але *«перейшов межу використання деяких технік, що призвело до зміни фону, який поставив нас в незручне становище»*. Рада NCPPA проголосувала за зняття фотографії з конкурсу і відкликання призу (чотири «за» й один утримався). Редакція видання відсторонила Шнайдера від роботи на три дні (див. [29; 30]).

Кеннет Кобре (Kenneth Kobre) стверджує, що принцип *«те, що може бути зроблено класичними засобами при проявленні плівки, може бути застосованим і в Photoshop»*, застарів і не може бути орієнтиром у визначенні етичності обробки. Актуальним стає так зване *«Золоте Правило»*: *«Хто отримує з цього вигоду? Чи досягнемо ми тим вибором, який збираємося зробити, «Великого Добра» для більшості читачів?»*

Коли фотограф затемнює або освітлює зображення, читач, можливо, має можливість краще розгледіти деталі фотографії, які могли б бути втрачені при друку без обробки. Отже, чи отримав якусь вигоду читач від обробки Шнайдера фотографії

з пожежними? Якщо інструмент допомагає читачеві побачити вміст фотографії чіткіше або однозначно зрозуміти, в чому сенс фотографії, можливо, цей метод обробки має бути використаний. *Якщо ж, навпаки, ніхто не може сказати точно, чи буде читач краще інформований у разі такої обробки, то фотографія має бути збережена в первісному вигляді настільки, наскільки це можливо [31, с. 389].*

Рис. 28. Фотографія Степана Рудика (ліворуч – фрагмент оригіналу, вгорі – повний знімок).

*Зверніть увагу на частину зображення між великим і вказівним пальцем
руки головного героя*

Український фотограф Степан Рудик, що став призером World Press Photo-2010 в номінації «Спорт: Історії», згодом був дискваліфікований рішенням журі за порушення правил участі (рис. 28). Цю ситуацію він прокоментував так: «Я не збираюся оскаржувати рішення журі WPP. Водночас хочу звернути увагу на вихідне фото, де видно, що я не робив жодних значних змін і не видаляв істотних деталей. Фотографія, з якою я подавався на конкурс – це фрагмент, відретушованою деталлю є нога людини, яку видно на оригінальному знімку, але яка не стосується теми знімка» [32].

1.6. Фотоманіпуляції та авторитет автора

72-річний в'єтнамський фотожурналіст Доан Конг Тін (Doan Cong Tinh) публічно вибачився за те, що представив на конкурс відретушований знімок з війни у В'єтнамі. Знімок був представлений на міжнародній виставці Visa pour l'image Perpignan, після чого його опублікував фотоблог The New York Times – Lens Blog. На оригінальному фото, зробленому в 1970 році, зображена група солдатів, що піднімаються по прямовисній скелі на тлі водоспаду. У новій версії з фотографії були видалені деякі фігури, а сам водоспад виглядає інакше (рис. 29). Незабаром після виявлення обману редакція The New York Times видалила знімок, заявивши, що він не відповідає журналістським стандартам і ніколи не був би опублікований, якби не авторитет автора.

За словами Тіна, негатив був випадково пошкоджений, і він віддав його в фотоательє на реставрацію. Фоторепортер стверджує, що не збирався після цього надсилати неоригінальний знімок на будь-які фотоконкурси, але фотографія нібито загубилася серед інших робіт для виставки і саме вона привернула увагу суддів.

Рис. 29. Фотоманіпуляція Доан Конг Тіна (оригінал ліворуч)

Обман виявив данський фотограф Йорн Стєрнеклар (Jorn Stjerneklar), якого Тін запросив в гості, щоб показати свої фотокниги. Стєрнеклар зауважив невідповідність і написав про це в блозі. Він каже, що не звинувачує Тіна за пропагандистську роботу, якою в 1970-ті займалися багато, але не розуміє, як журі престижного конкурсу і редакція відомого журналу могли допустити публікацію неправдивих зображень [33].

Фотограф Стів МакКаррі (Steve McCurry), найбільше відомий завдяки портрету афганської дівчинки на обкладинці номера National Geographic за червень 1985 р. (рис. 30), спровокував новий виток обговорення допустимості ретушування знімків. Члена агентства Magnum, лауреата понад 40 професійних нагород звинуватили в тому, що за допомогою графічного редактора він видалив з кількох своїх фотографій елементи, що порушували композицію (рис. 31). МакКаррі назвав це «помилкою асистента», пояснивши, що сталося неправильною організацією процесів у його студії [34].

Колонкою в журналі Time дискусію серед фотожурналістів продовжив член Magnum Пітер ван Агтмаел (Peter van Agtmael). Він робить застереження, що не виражає офіційну позицію агентства, «в якому думок більше, ніж фотографів», і практично не знайомий з МакКаррі [35].

Рис. 30. «Афганська дівчинка» – найвідоміша фотографія Стіва МакКаррі

Рис. 31. Приклад ретушування фотографій Стіва МакКаррі

«Якщо судити по моїй стрічці в Facebook, дуже багато фотожурналістів незадоволені Стівом МакКаррі. Коли я побачив правки, про які йде мова, моєю першою реакцією було здивування. Якщо Стів хотів відретушувати фотографії, чому він схвалив настільки низькопробне виконання? Пояснення, за яким хтось зі співробітників студії зробив це без відома МакКаррі, здається мені досить переконливим. Я не знаю, як було насправді, та мені це й не дуже важливо (вважаю, що знімки не зазнали значних змін і не йдеться про ситуацію, яка вимагала б абсолютно точного відображення моменту). Для мене цей скандал – це привід обговорити ряд суміжних питань. *Фотографія – неймовірно суб'єктивне ремесло.* Критики МакКаррі розкидаються словами на кшталт

«істина» й «об'єктивність». Я не дуже вірю в ці слова. *Я не зустрічав двох людей, які сповідують одні й ті ж істини, й ніколи не чув, щоб до чого-небудь застосовувалася абсолютна об'єктивність.* Це все правильні слова, але вони приховують більш тонку інтерпретацію реальності. Не варто автоматично приймати факти за істину, і завжди варто розбиратися, які факти і як використовуються, щоб розповісти історію. ... На вибір предмета і манери фотографії впливає безліч факторів, включно з авторитетами, конкурсними трендами, традиціями й очікуваннями замовника. Стиль зйомки, вибір лінзи, композиція і кадрування, обробка фотографій, вибір обладнання, тонування і впорядкованість кадрів – все це суб'єктивні чинники, що піддаються маніпуляціям. *Результатом роботи фотографа стає колекція фактів, яку самовпевнено оголошують відображенням істини. Але в кращому випадку ці факти є викладом чиеїсь особистої правди. У гіршому – це викривлений і надмірно драматизований погляд на складну проблему»* [35].

Зрештою МакКаррі заявив, що *не вважає себе класичним фотожурналістом, а віддає перевагу визначенню «візуальний оповідач»,* приводячи в приклад багато зі своїх робіт, які були або частиною рекламних проектів, або перейшли в розряд мистецтва і стали частиною музейних колекцій. «Я завжди дозволяв своїм фотографіям говорити за мене, але зараз розумію: люди вимагають, щоб я чітко позначив, ким є. І тому я скажу, що на сьогодні вважаю себе оповідачем. Роки, коли я працював в зонах військових конфліктів, давно позаду. За винятком короткого періоду, я також ніколи не був співробітником будь-якої газети чи журналу».

У відповідь на звинувачення у використанні фотошопу і, як наслідок, спотворення реальності МакКаррі наводить приклад однієї зі своїх робіт, що потрапила на обкладинку National Geographic в 1984 р.: «Я добре пам'ятаю, як мою фотографію, яка спочатку була горизонтальною, обрізали, щоб підігнати під вертикальний формат журналу. Звісно, хтось скаже, що це неправильно, але особисто я не був проти. Адже правда і цілісність зображення були збережені». Підсумовуючи історію зі скандалом, фотограф додав: «Хоча я завжди відчував,

що можу робити зі своїми знімками все, що захочу, тепер я розумію: *це збиває з пантелику людей, які все ще думають, що я фотожурналіст*» [28].

Підсумовуючи тему фотоманіпуляцій, можна заключити, що розвиток професійної журналістської етики, що йде в ногу з еволюцією цифрових технологій, під кінець 2000-х рр. почасти *допоміг медіа демократичних країн позбутися спокуси сенсаційності за допомогою маніпуляцій дигітальними фотографіями*. Іншим дієвим інструментом, що працює на рівні виконавців, стає економічна ситуація на ринку друкованої преси. Скорочення бюджетів і низка закриттів газет, з одного боку, викликають стурбованість професійних фотожурналістів щодо майбутнього дотримання етичних норм. Ці побоювання, зокрема, пов'язані з розвитком громадянської журналістики, де більшість авторів не знайомі з положеннями Кодексу Національної асоціації фотографів преси. Але, з іншого боку, приплив на ринок медіа потенційних конкурентів має змусити професіоналів з більшою відповідальністю підходити до дотримання етичних норм.

Ще одним фактором, що захищає сучасну фотографію від маніпулювання, стає сам розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Об'єктивна реальність сучасних мас-медіа дає змогу нівелювати спроби свого спотворення багато в чому завдяки поширенню цифрової фототехніки: тепер свідками історичних подій виявляються не тільки репортери, а й звичайні люди, які знімають їх за допомогою фотокамер в мобільних телефонах. Далі інтернет і блогосфера дають змогу розміщувати ці знімки і надавати їм розголосу в масштабах усієї планети. *Прозорість цього комунікативного простору також дає змогу оперативно знаходити і викривати джерела фальсифікації*, що є також досить дієвим чинником у боротьбі з бажанням тих чи інших недобросовісних користувачів спотворити реальну картину дійсності. Можливо так в інтернеті виникне імунітет проти хибних повідомлень, а в глобальному масштабі почне працювати механізм саморегулювання і контролю якості інформації, зокрема і фотографічної.

Контрольні питання:

1. Коли з'явилися перші фотомонтажі та якими інструментами їх виконували?

2. Навіщо в *National Geographic* пересунули піраміди на фотографії?

3. Чому потужні агентства та редакції негайно звільняли своїх фотографів навіть за ніби незначні втручання в зображення?

4. В який спосіб Вільям Мумлер створював «фотографії привидів»?

- а) монтажем негативів;
- б) методом подвійної експозиції;
- в) у графічному редакторі.

5. Що відповів Стів МакКаррі на звинувачення у використанні ретуші для покращення композиції своїх світлин?

- а) «Це неправда, проти мене здійснюється інформаційна атака»;
- б) «Я перевтомився під час роботи і не знаю, навіщо я це тоді зробив»;
- в) «Я давно не вважаю себе фотожурналістом, я візуальний оповідач».

6. Як формулює Кеннет Кобре «Золоте правило» щодо доцільності того чи іншого ступеня допустимої обробки фотозображення?

- а) «Чи досягнемо ми тим вибором, який збираємося зробити, «Великого Добра» для більшості читачів?»;
- б) «Я ніколи не чув, щоб до чого-небудь застосовувалася абсолютна об'єктивність»;
- в) «Якщо читачі не зможуть покладатися на нашу чесність, то я не знаю, що в нас взагалі залишиться».

7. Назвіть дозволені межі використання постобробки зображення у журналістській фотографії:

- а) всі засоби є дозволеними, оскільки фотографія – вільне мистецтво;
- б) з фотографій варто прибирати небажані деталі та персонажів, якщо в цьому є політична доцільність;
- в) будь-яке втручання в зображення заборонено, оскільки це фальсифікація;

г) дозволено в розумних межах для покращення якості зображення і його підготовки до друку (кадрування, тонування, зміна контрастності, видалення дрібних технічних дефектів знімка тощо – якщо це не змінює зміст зображення), але не дозволено видаляти або додавати об'єкти в кадр.

Посилання

1. Mitchell W. J. The Reconfigured Eye. Cambridge, MA, 1992.
2. Ганюшин А. А. Восприятие и манипуляции в цифровой фотографии в 1990–2000 гг. / Медиаскоп: электронный научный журнал. 2014. № 1. URL: <http://www.mediascope.ru/node/1491>
3. Ворошилова С. Совсем голову потеряли / Bird in Flight. 13 марта 2019. URL: <https://birdinflight.com/ru/vdohnovenie/opyt/20190313-headless-victorians.html>
4. Ворошилова С. Как сфотографироваться с призраком бабушки / Bird in Flight. 03 мая 2017. URL: <https://birdinflight.com/ru/mir/20170503-spirit-photos.html>
5. Mumler's Spirit Photos / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/mumlers_spirit_photos
6. Ворошилова С. Почему знаменитый портрет Линкольна только на 1/8 состоит из Линкольна / Bird in Flight. 26 июня 2017. URL: <https://birdinflight.com/ru/mir/20170626-lincoln-fake.html>
7. Сонтаг С. О фотографии. М: Ад Маргинем Пресс, 2013.
8. King D. The commissar vanishes: the falsification of photographs and art in Stalin's Russia. New York: Metropolitan Books, 1997.
9. Intini E. Le foto storiche ritoccate (e smascherate) / Focus.it. 03 Luglio 2015. URL: <https://www.focus.it/tecnologia/digital-life/foto-tarocchi-storici-smascherati?gimg=63844#img63844>
10. The Tydings Affair / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/the_tydings_affair
11. Schwirtz M. \$30,000 Watch Vanishes Up Church Leader's Sleeve / New York Times. April 5, 2012. URL: <https://www.nytimes.com/2012/04/06/world/europe/in-russia-a-watch-vanishes-up-orthodox-leaders-sleeve.html>
12. Церковь извинилась за отражение часов / Интерфакс. URL: <https://www.interfax.ru/russia/239433>
13. Keating J. Orthodox paper photoshops women out of Israeli cabinet / Foreignpolicy.com. April 3, 2009. URL: <https://foreignpolicy.com/2009/04/03/orthodox-paper-photoshops-women-out-of-israeli-cabinet/>
14. Cut-and-Paste Diversity / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/cut_and_paste_diversity
15. Mikkelson D. University of Wisconsin Booklet Photoshopped to Add Black Student / Snopes.com. URL: <https://www.snopes.com/fact-check/photo-finish-2/#photo>

16. Hale B. PC Censor's Photoshop Churchill's Cigar / International Churchill Society. June 15, 2010. URL: <https://winstonchurchill.org/resources/in-the-media/churchill-in-the-news/pc-censors-photoshop-churchills-cigar/>
17. Mag Alters Septuplets' Mom Teeth / AP News. November 25, 1997. URL: <https://apnews.com/5a427eba97fdc28a53a89c70b4739193>
18. Greenslade R. New York Daily News doctored picture of Boston bombing victim / The Guardian. April 18, 2013. URL: <https://www.theguardian.com/media/greenslade/2013/apr/18/colin-myler-boston-marathon-explosions>
19. Debating the Rules and Ethics of Digital Photojournalism / The New York Times. February 17, 2015. URL: https://lens.blogs.nytimes.com/2015/02/17/world-press-photo-manipulation-ethics-of-digital-photojournalism/?_r=0
20. The Case of the Moving Pyramids / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/the_case_of_the_moving_pyramids
21. Helicopter Shark / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/helicopter_shark
22. Wheeler T. Phototruth Or Photofiction?: Ethics and Media Imagery in the Digital Age. Oxford: Routledge, 2002.
23. Irby K. L. A. Times Photographer Fired Over Altered Image / Poynter Online. Poynter Center for the Study of Ethics and American Institutions. April 2, 2003. URL: <https://www.poynter.org/reporting-editing/2003/l-a-times-photographer-fired-over-altered-image/>
24. Fake Smoke Over Beirut / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/fake_smoke_over_beirut
25. Farhi P. Blogger Takes Aim At News Media and Makes a Direct Hit / Washington Post. August 9, 2006. URL: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/08/AR2006080801431.html?noredirect=on>
26. AP severs ties with photographer who altered work / Associated Press. January 22, 2014. URL: <https://www.ap.org/ap-in-the-news/2014/ap-severs-ties-with-photographer-who-altered-work>
27. Winslow D. Detrich Resigns Over Digitally Altered Page One Photo / NPPA. April 9, 2007. URL: <https://nppa.org/news/1707>
28. Winslow D. Toledo Blade Discovers Dozens Of Doctored Detrich Photos / NPPA. April 15, 2007. URL: <https://nppa.org/news/1704>
29. Irby K. A Photojournalistic Confession / Poynter. August 20, 2003. URL: <https://www.poynter.org/archive/2003/a-photojournalistic-confession/>
30. Irby K. Suspended Photographer Focuses on Ethics / Poynter. September 12, 2003. URL: <https://www.poynter.org/archive/2003/suspended-photographer-focuses-on-ethics/>
31. Kenneth Kobre. Photojournalism: The Professionals' Approach. Oxford: Routledge, 2008.
32. Медвидь М. Степан Рудик не согласен с World Press Photo / Tochka.net. 4 марта 2010. URL: <https://afisha.tochka.net/1352-stepan-rudik-ne-soglasen-s-world-press-photo>

33. Vietnamese journalist apologizes for photoshopped war picture / Thanh Nien News. June 16, 2015. URL: <http://www.thanhniennews.com/arts-culture/vietnamese-journalist-apologizes-for-photoshopped-war-picture-46669.html>
34. Савченко Г. На работах Стива МакКарри нашли признаки фоторетуши / Bird in Flight. 10 мая 2016. URL: <https://birdinflight.com/ru/novosti/20160510-mccurry-photoshop.html>
35. Agtmael P. van. Why Facts Aren't Always Truths in Photography / Time. May 12, 2016. URL: <http://time.com/4326791/fact-truth-photography-steve-mccurry/>
36. Савченко Г. Стив МакКарри ответил на обвинения в использовании ретуши / Bird in Flight. 30 мая 2016. URL: <https://birdinflight.com/ru/novosti/20160530-mccurry-response.html>

РОЗДІЛ 2

ФОТОФЕЙКИ І МАНІПУЛЯЦІЯ КОНТЕКСТОМ

2.1. Небезпеки зміни або неповноти контексту фотографії

Маніпуляції з фотозображенням можуть відбуватися як на етапі зйомки, коли автор здійснює постановку кадра, на етапі постобробки, коли можлива ретуш зображення, так і на етапі контексту, коли світлина отримує заздалегідь хибний підпис або заголовок [1].

Під фотофейками в цьому розділі ми будемо розуміти випадки маніпуляцій з візуальним контентом медіа, в яких основний наголос робиться не на втручання в зміст світлини, а на її специфічній інтерпретації в комплексі «зображення–текст» – свідомій зміні чи підміні контексту тієї чи іншої фотографії, внаслідок чого правдивий та об'єктивний сам по собі знімок стає частиною неправдивого повідомлення.

За словами воєнного фотокореспондента Едді Адамса (Eddie Adams), «Фотографії є найпотужнішою зброєю в світі. Люди вірять їм; але фотографії брешуть, навіть без маніпулювання ними. Вони – лише напівправа» (цит. за [2]). Інакше кажучи, найчесніше фото може бути нечесним у відриві від контексту.

Проте, іноді відрив від контексту може статися навіть без вини автора, як це сталося зі знаменитим знімком Адамса «Страта у Сайгоні» (рис. 32). В цьому випадку фотографія не була фейком, але через нюанси інтерпретації відіграла роль інформаційної зброї у суспільному контексті війни у В'єтнамі.

На початку 1968 р. під час боїв, які американські війська і підтримувані ними сили уряду Південного В'єтнаму вели з комуністичними партизанами-в'єтконгівцями на вулицях Сайгона, кореспондент Associated Press Едді Адамс сфотографував, як шеф південнов'єтнамської поліції генерал Нгуєн Нгок Лоан застрелив полоненого партизана Нгуєн Ван Лема. Зафіксований на знімку драматичний момент має великий емоційний вплив на глядача. Знімок Адамса став одним із символів війни у В'єтнамі, багато в чому переламав американську громадську думку про цю війну та сприяв поверненню армії США додому (пізніше, після виходу американських військ, сили комуністичного Північного

В'єтнаму розгромили Південний В'єтнам і взяли Сайгон). Генерал Нгуєн Нгок Лоан решту життя провів із тавром воєнного злочинця.

Рис. 32. Страта у Сайгоні, 1968 р. Фото Едді Адамса

Висловлювалися сумніви, чи не був розстріл партизана демонстративним, спровокованим присутністю камери. Але автор винуватив себе в іншому: за кадром залишилися як воєнні злочини спійманого партизана, так і участь південнов'єтнамського генерала у захисті мирного населення Сайгона – подробиці, які доповнюють контекст фотографії і виставляють її в іншому, менш однозначному світлі. «Генерал убив в'єтконгівця; я вбив генерала своїм фотоапаратом», – писав Едді Адамс в 1998 р. [2]

2.2. Фотофейки в історичному вимірі

Виникнення перших фотофейків сягає часів винаходу фотографії. У 1839 р. троє винахідників майже водночас і незалежно один від одного запропонували свої технології отримання фотографічних зображень. Це були француз Луї Жак Манде Дагер (Louis Jacques Mandé Daguerre), що отримав лаври першовідкривача, з його методом дагеротипії; англієць Вільям Генрі Фокс Тальбот (William Henry Fox Talbot) з методом калотипії або негативно-позитивним процесом, – менш відомий, проте з часом визнаний у статусі винахідника фотографії, – та співвітчизник Дагера Іполіт Баяр (Hippolyte Bayard) з методом прямого позитивного друку. Баяр мав не менше право

вважатися одним із першовідкривачів фотографії, але був практично забутий, оскільки Дагер випередив його і раніше встиг представити та запатентувати свій винахід, здобувши всю славу і преференції.

У 1840 р. невизнаний винахідник у знак протесту створив «Портрет у вигляді потопельника» (рис. 33), що був, можливо, першим у світі постановочним автопортретом і напевно – першим в історії фотофейком. Баяр супроводив свою світлину таким підписом: «Мертве тіло, яке ви бачите на звороті, належить п. Баяру, винахідникові методу, дивовижні результати якого ви щойно бачили або зараз побачите. Наскільки мені відомо, цей вправний та невтомний винахідник присвятив удосконаленню свого винаходу майже три роки. Академія, король і всі, хто бачив його малюнки, ... були в захваті ... Це прославило його, але не принесло йому ані гроша. Уряд, який щедро винагородив п. Дагера, заявив, що не може нічим допомогти п. Баяру, і нещасний втопився. О мінливість людської природи! Художники, вчені, газети так довго приділяли йому увагу, а сьогодні ... ніхто його не впізнав і не поцікавився ним» [3; 4].

Рис. 33. Перший фотофейк. Автопортрет винахідника Іполіта Баяра в образі потопельника

Незважаючи на своє розчарування, Баяр продовжував бути продуктивним фотографом. Двома роками пізніше, на знак визнання його внеску, йому було надано нагороду у 3000 франків від Товариства заохочення національної промисловості (Societe d'Encouragement pour l'Industrie Nationale) [4].

У ХХ–ХХІ ст. фотофейки перетворились на поширену, затребувану та вельми ефективну зброю інформаційно-сміслової війни. За допомогою візуального контенту можна легко просувати маніпулятивні сенси, апелюючи до усталених стереотипів, міфів, фреймів або створюючи нові.

Використання фотофейків як елементів пропаганди та інформаційної війни має давню історію. Зокрема, ще у 1913 р. у нью-йоркській газеті «American», що належала медіамагнату Вільяму Рендольфу Герсту (William Randolph Hearst), з'явився знімок групи дітей, що стояли в океані, піднявши руки над головою, – представлений як нібито свідчення воєнних злочинів у Мексиці (рис. 34).

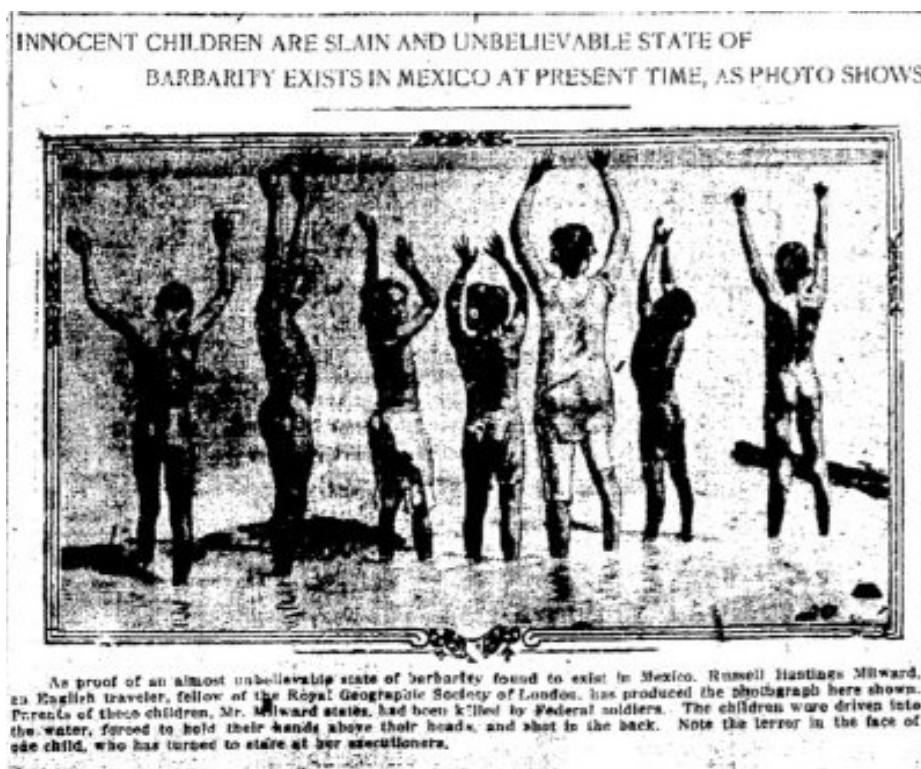

Рис. 34. Фотофейк: «Страта на березі океану»

У підписі стверджувалось: «Як доказ майже неймовірного стану варварства, що існує в Мексиці, Рассел Гастінгс Мілвард (Russell Hastings Milward), англійський мандрівник, член Королівського географічного товариства Лондона, створив фотографію, показану тут. Батьки цих дітей, як стверджує п. Міллард, були вбиті федеральними солдатами. Діти були загнані у воду, змушені тримати руки над головою, і застрелені в спину. Зауважте вираз жаху на обличчі однієї дитини, яка повернулася, щоб поглянути на своїх катів».

Картинка не була змінена, але підпис до неї був цілком неправдивим. Мілвард висловив протест, заявивши, що насправді діти на знімку просто весело грали, і що вони підняли руки на його прохання, щоб зробити картинку кращою. Більше того, фото було зроблено в британському Гондурасі, а не в Мексиці [5].

Зауважимо, що апеляція до образу дітей (зокрема «дітей» в переносному сенсі) була та є поширеним та дуже дієвим прийомом пропаганди та емоційної маніпуляції в інформаційно-сміслових війнах, оскільки має потужний та універсальний вплив на свідомість, шокує та легко увиразнюється в усталених мемах, що тиражуються без критичного осмислення (показові приклади: «кров християнських немовлят», «медична мафія труїть дітей вакцинами», «уроки гомосексуалізму в дитячих садочках у Європі», «на Майдані побили дітей», «влада посилає дітей на смерть», «розп'ятий хлопчик у Слов'янську»).

Класичним прикладом фотофейка, що апелює до образу дитини, є поширене у британській та американській пресі у 1933 р. фото, що нібито зображує лідера нацистської Німеччини Адольфа Гітлера у віці немовляти. Обличчя дитини на фотографії справляє неприємне та зловісне враження: крива посмішка, насуплені брови, примружені очі в провалах тіней, масне пасмо волосся на лобі (рис. 35).

Рис. 35. Фотофейк: «Немовля Гітлер»

Зображення було розповсюджено компанією Acme Newspictures, Inc. і з'явилося в багатьох газетах і журналах. Наприклад, у жовтні 1933 р. «Chicago Tribune» надрукував його поруч із фотографією дорослого Гітлера. Проте, виявилось, що на фотографії зображена інша дитина. Німецьке консульство в Чикаго надіслало лист до «Chicago Tribune», де вказало на помилку, і передало копію справжньої фотографії немовляти Гітлера.

Подальше розслідування, проведене компанією Acme Newspictures, виявило, що зображення «немовляти Адольфа» надійшло з лондонського бюро синдикату, яке, зі свого боку, отримало його з Австрії, рідної країни Гітлера. Далі сліди губилися, автор містифікації залишився невідомим.

Коли в 1938 р. з'ясувалась особа дитини на фейковому фото, компанія Acme Newspictures опублікувала роз'яснення: «Знімок, що було представлено як зображення немовляти Гітлера, насправді є фотографією дворічного Джона Мея Воррена, ... що нині мешкає у Лейквуді, штат Огайо. Нещодавно пані Гарієт Даунс помітила неправдиве зображення, відтворене в журналі, та впізнала на ньому свого сина від попереднього шлюбу ..., що нині є восьмирічним школярем, анітрохи не схожим на Гітлера. Оригінальний знімок

був підданий ретуші, замальована шапочка дитини, а риси спотворені так, що те, що було дитячим косим поглядом у справжньому зображенні, видавалося особливо неприємною гримасою» [6] (див. рис. 36).

*Рис. 36. Ліворуч – оригінальна фотографія Джона Воррена.
Праворуч – справжня дитяча фотографія Гітлера*

Дійсно, в оригінальному зображенні дитина виглядає симпатичнішою та справляє зовсім інше враження. Ретушер навмисно згустив тіні на обличчі, щоб надати йому зловісного вигляду. Питання, в який спосіб фотографія Джона Воррена опинилася в Австрії та потрапила до рук фотофальсифікатора, залишається загадкою.

2.3. Образ дітей у фотофейках

В умовах сучасних інформаційно-сміслових війн фотофейки з апеляціями до теми дітей є дуже поширеними.

Зокрема, під час війни у Сирії в інтернеті набув вірусного поширення знімок із підписом «Сирійський хлопчик-сирота спить між могилами своїх батьків». Ця емоційна світлина стала символом безглуздості і жорстокості

воєнних дій, проте незабаром з'ясувалося, що це був постановочний знімок, що не має жодного стосунку до Сирії та війни.

Фотограф Абдель Азіз Аль-Атібі (Abdel Aziz Al-Atibi) із Саудівської Аравії зробив цю фотографію на початку 2014 р. в рамках проекту концептуального мистецтва. Могили були фальшивими, а хлопчик був племінником фотографа. Розмістивши фото на своїй сторінці в Instagram, фотограф написав: «Деякі діти можуть відчувати, що тіла їх померлих батьків ласкавіші до них, аніж люди, з якими вони живуть». Пізніше він пояснив це для сайту beirut.com: «Я фотограф, і я намагаюся говорити про страждання, що відбуваються в суспільстві, це моє хобі, і моє перебільшення має на меті донести мою ідею».

Коли фотографія набула вірусного поширення з хибним підписом, і Аль-Атібі дізнався, що фото інтерпретовано неправильно, він опублікував більше фотографій, показуючи інші знімки свого племінника під час фотосесії, щоб продемонструвати, що зображена сцена була постановочним художнім проектом (рис. 37) [7].

Рис. 37. Фотофейк: «Сирійський хлопчик-сирота між могилами своїх батьків» (ліворуч). Праворуч: один зі знімків із постановочної фотосесії Аль-Атібі

Маніпуляція дітьми та жертвами є поширеним інструментом інформаційно-сислової війни, адже викликає сильні непідробні емоції –

співчуття, жаль, страх, гнів. В цьому контексті неможливо не згадати потужну пропагандистську кампанію, розпочату в російських і проросійських медіа проти України після початку антитерористичної операції (АТО) на Донбасі навесні 2014 р. Багато фейкової інформації поширювалося в мережі з загальним хештегом #savedonbasspeople.

Хештег набув поширення після того, як у соцмережі Twitter з'явилося фото хлопчика восьми років, якого, за інформацією співробітниці російського каналу LifeNews Ерміни Котанджян, було поранено в Донецькому аеропорту після обстрілів. Знімок супроводжується словами «Я не могу сдержатъ слез...» @mirotvoreckrym: @NPoklonskaya Ребенок 8 лет, ранен вчера в аэропорту pic.twitter.com/pXWzMYdzmS»

Рис. 38. Фотофейк: фотографія з Сирії представлена як знімок війни на Донбасі

Аналогічна маніпуляція з підписом до світлини у межах того самого фрейму «Українська армія вбиває дітей Донбасу» представляє фотографію дівчинки в білій сукні з підписом: «Расскажи мне свидомый за что твоя армия убила эту девочку 19.06.2014 в Славянске?» (орфографію збережено) (рис. 39). Насправді це фотографія 10-річної Діани Сидельник, яка загинула у 2013 р. внаслідок зруйнування балкона в санаторії «Юність» у Криму [9].

Рис. 39. Фотофейк: використання фотографії дитини як нібито жертви війни на Донбасі

На іншій поширеній тоді фотографії з хештегом #savedonbasspeople зображена маленька дівчинка, що плаче сидячи на землі поряд з тілом літньої жінки. Знімок подавався як ілюстрація «звірств української армії», а дитина – як «жертва бомбардувань». Журналісти швидко змогли знайти оригінал знімка: «жертва бомбардування Донбасу» насправді виявилася героїнею білоруського художнього фільму 2010 р. «Брестська фортеця», кадр з якого російські пропагандисти видали за фото, нібито зроблене на Сході України (рис. 40) [10].

Рис.40. Фотофейк: кадр із фільму «Брестська фортеця» представлено як фото з війни на Донбасі

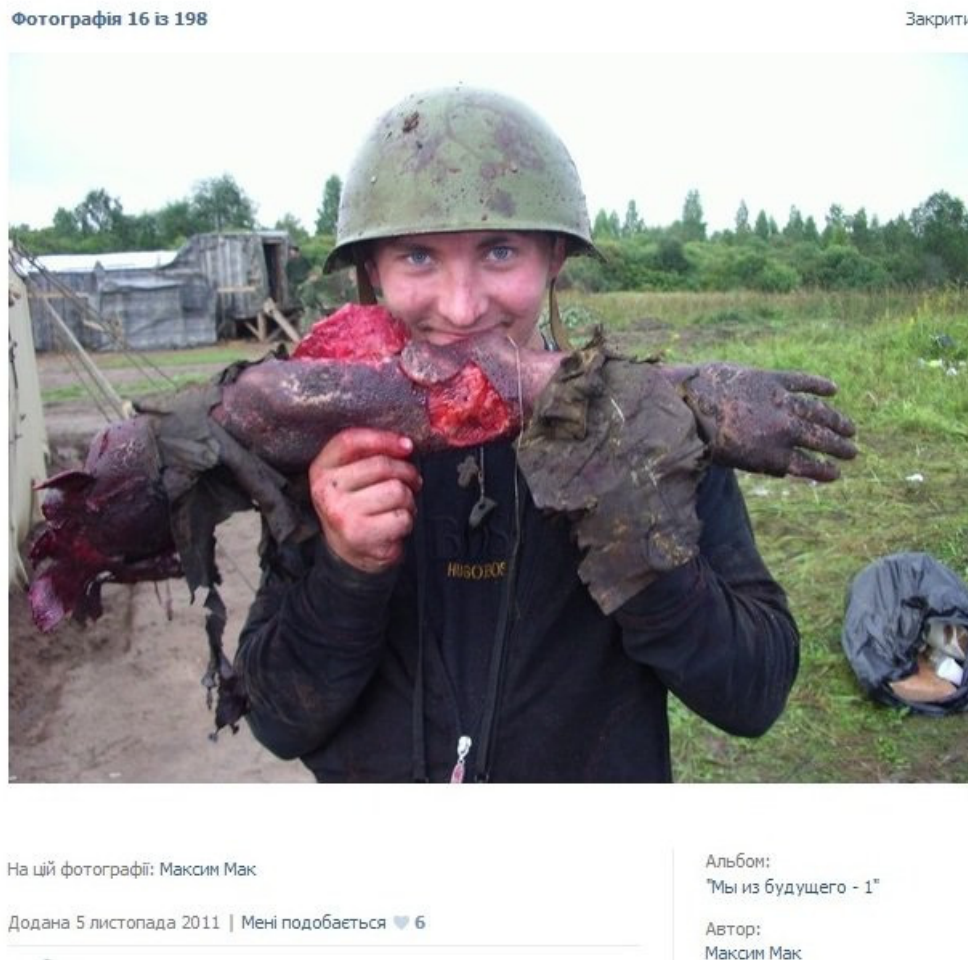
2.4. Використання кінокадрів для створення фотофейків

Випадки використання кадрів з кінофільмів (чи зі зйомок кінофільмів) у ролі нібито реальних фотографій з місця воєнних дій були непоодинокими. Зазвичай це фільми про Другу світову війну, і такий вибір пропагандистів виглядає логічним з огляду на промотований ними асоціативний ланцюжок «українці–бандерівці–нацисти–фашисти», де з часом всі чотири згаданих поняття ототожнюються, втрачають відмінності і стають взаємозамінними синонімами. За допомогою асоціації та ототожнення дійсних чи вигаданих дій української армії зі звірствами нацизму здійснюється потужна дегуманізація українців як «образу ворога».

Ще один відомий фотофейк, відомий під назвою «Укр кушает руку кацапа», апелює саме до таких асоціацій. Опис на проросійському ресурсі «Русская весна» (орфографію та пунктуацію збережено): «Даже фашисты не занимались такими зверствами как эти бандеровцы... убивать свой народ, своих братьев да еще и радоваться этому ... Именно из-за таких человеконенавистнических настроений Восток Украины не может мирно сосуществовать с Западом» [11]. Інший варіант

опису (повідомлення в соцмережі Twitter): «ДЛЯ ТРИБУНАЛА! ... Бандеровцы-нацгв[ардейцы], пришедшие убивать Ю[го]Восток, шлют домой такие фото. И они говорят о единой стране?» [12]

Насправді знімок зроблено на зйомках російського військового фільму 2008 р. «Ми з майбутнього». Зображена на ньому людина є одним із художників-реквізиторів картини, а нібито відірвана кінцівка – муляжем, що використовувався для створення спеціальних ефектів (рис. 41).

*Рис. 41. Фотофейк: «Укр кушаєт руку кацапа»
Оригінал: фотографія зі зйомок художнього фільму (із соцмережі Вконтакте)*

Ще один фейк, створений у межах фрейму «Українці – фашисти» і поширений за допомогою соціальних мереж, представлений як нібито фотографія зі святкування дня міста Львова в сучасній Україні. Ключовим елементом знімка є банер з написом «Es lebe Deutsche armee! Слава вільній Україні», зображення свастики та портрет Адольфа Гітлера. Насправді ця світлина не має стосунку ані до Львова, ані до реалій сучасної України, оскільки це фото зі зйомок російського фільму «Матч», події якого відбуваються 1942 року в Києві під час німецької

окупації (рис. 42) [13]. На задньому плані на знімку фігурує і синьо-жовтий прапор, розміщений поряд з нацистським, оскільки і сам фільм також містив пропагандистські меседжі, пов'язані з темою колабораціонізму українців з нацистами в роки Другої світової війни. Отже, експлуатується той самий фрейм про «український нацизм», що має вплив не лише на російську аудиторію, а й певну частину українців – через тривалий та систематичний пропагандистський вплив, зручно «упакований» у візуальний продукт (зокрема той самий кінематограф і телебачення), а також низький рівень медіаграмотності населення, адже мало хто, побачивши фото, починає перевіряти його достовірність та шукати першоджерело.

*Рис. 42. Фотофейк: «День міста Львова зі свастикою»
Насправді – кадр зі зйомок художнього фільму*

2.5. Хибна атрибуція світлин за фреймом «український нацизм»

Тему «українських нацистів» продовжує фотофейк, поширений на сайті російського каналу «Звезда», що належить Міністерству оборони РФ. На ньому зображено ополонку у формі свастики, та кількох осіб, що пірнають у неї на Водохреща (рис. 43). Підкреслювалося, що це не просто пересічні українці, а саме українські військові. Однак виявилось, що насправді на фотографії були

зображені не українські військові, а російські неоязичники – оригінал світлини знайшовся в одній з груп соціальної мережі «Вконтакте». Сама по собі фотографія не зазнавала маніпуляцій, але це було зроблено на рівні контексту. Після викриття фейку канал видалив цю новину [14].

Рис. 43. Фотофейк: «українські нацисти» вирубали хрещенську ополонку у формі свастики

За аналогічною технологією стара фотографія російських скінхедів, що давно поширюється мережею, представлялася як зображення «українських неонацистів» (рис. 44) [15].

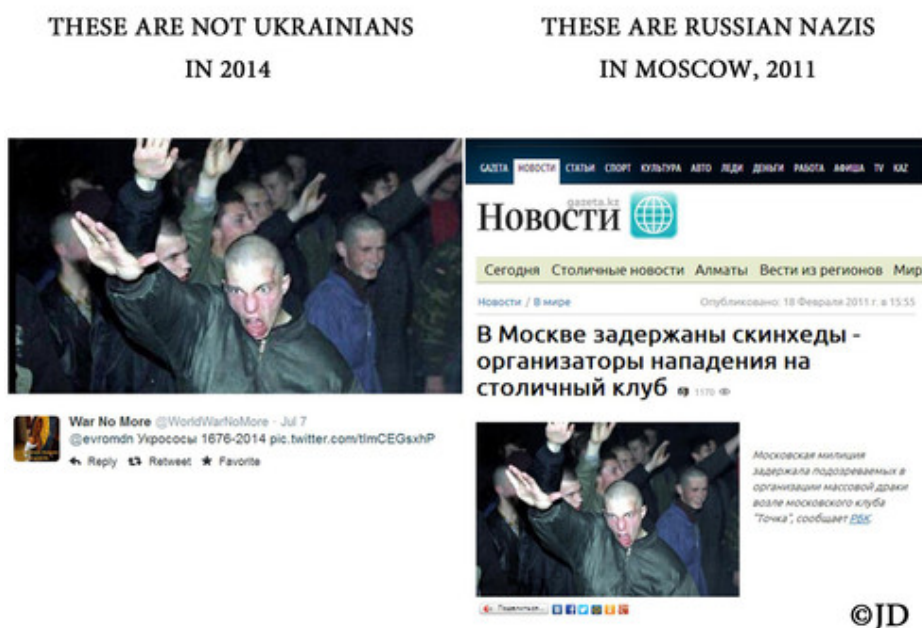

Рис. 44. Фотофейк: фотографія російських скінхедів як зображення «українських неонацистів»

Іноді для підтримання тренду «українського нацизму» пропагандисти при створенні фотофейків вдавалися до маніпуляцій не лише з підписом до фотографії, а й з її змістом. Класичний приклад – домальовування свастики на фотографії української бронетехніки (рис. 45) [12].

The image is a screenshot of a news website. At the top, there is a logo for 'NOVORUSSIA' and a banner for 'САЙТУ WWW.NOVORUS.INFO ТРЕБУЮТСЯ ПРЕДСТАВИТЕЛИ В ВАШЕМ РЕГИОНЕ'. Below this is a navigation bar with links like 'Главная', 'Регистрация', 'Контакты', 'Реклама', and 'narodfront.ru'. The main content area features a headline: 'События Крыма и Новороссии' and 'Кто есть кто. Вторжение киевской хунты в Донецк получило фашистский символ'. There is a sub-headline: 'Кто есть кто. Вторжение киевской хунты в Донецк получило фашистский символ'. Below the headline, there is a date 'Сегодня, 10:48' and a category 'Лента » События'. There are social media sharing icons and a view count 'Просмотров: 1738'. The main image shows a military vehicle with a Ukrainian flag on top. A red box highlights a swastika symbol on the side of the vehicle. Below the image, there is text: 'убивать мирное население Донбасса. Не понятно, чего в этом поведении больше – самоуверенности или глупости? А может, и то, и другое есть? Кого правосекам стыдиться? Москалей, что ли? Им объяснили, что они авангард национальной революции, ударный наконечник европейской цивилизации, противостоящий совковому варварству (в лице их бывших сограждан с востока Украины). Понятно, что благообразные либералы и в Киеве, и в Брюсселе, и в Вашингтоне испытывают при виде «правосеков» только безразличность. Но пользуются ими, а раз так, то эти нацисты четко знают пределы дозволенного. Широки эти пределы, безбрежны, как мы видим. Европейцам наплевать на смерть "варваров". Вот говорят, плохой это тон, все сводить к Гитлеру. А я так скажу: 80 лет назад было все то же самое. Те же самые уточненные либералы морщили носы при упоминании Гитлера, а потом говорили, что этот хам отвратителен, но он отличный противоядие большевикам в Европе. Допротивовесились.'

Below the screenshot, there is a URL: www.stopfake.org/fejki-ukrainskaya-voennaya-tehnika-shla-na-donetsk-so-svastikoj/. Below the URL, there is a navigation bar with links: 'ГЛАВНАЯ', 'О НАС', 'МНЕНИЯ', 'КОНТЕКСТ', 'ВИДЕО', 'ПОДКАСТ', 'ИНСТРУМЕНТЫ', 'ИССЛЕДОВАНИЯ', 'ТЕСТ'. Below the navigation bar, there is text: 'сыскуны со слабенькой душкой, вот и цепляются за всё радикальное. На самом деле это фото сделано 16 апреля возле Краматорска фотографом агентства Reuters Марком Джурикой и, конечно, никакой свастики там нет. Вот оригинал на сайте Reuters.'

Рис. 45. Фотофейк: домальована свастика на українській бронетехніці

Змальовуючи українців в образі нацистів, російська пропаганда використовувала характерні ще для часів Другої світової війни прийоми: супротивник зображувався то могутнім та безжалісним («хунта», «каратели», #savedonbasspeople), то жалюгідним і смішним («укропи», «скакуни», «кастрюлі» тощо), причому ці два взаємовиключні образи сприймалися дискретно і не викликали дисонансу.

Зокрема, в цьому контексті помітним є фрейм «Україна – колонія США». Його основний пропагандистський меседж: після Майдану 2013–2014 рр. Україна втратила суверенітет, знаходиться під управлінням США і використовується американцями як знаряддя боротьби з Росією.

2.6. Хибна атрибуція світлин за фреймом «Україна – колонія США»

Фотофейк «Український військовий цілує американський прапор» активно поширювався в медіа та в соціальних мережах напередодні дня українського прапора (рис. 46). Однак насправді цей знімок зазнав комп'ютерного втручання, а його оригінал був зроблений у Таджикистані у 2010 р. Зображений на ньому чоловік – начальник таджикистанської митниці. Він дійсно цілує американський прапор, але нашивка в кольорах українського прапора на його формі була домальованою у графічному редакторі. Окрім цього, оригінальне зображення було горизонтально віддзеркалено (це помітно за написом «Airborne» на нарукавній нашивці американського військового) [16].

[Images](#) » Detailed View

[Like](#) 0 [Tweet](#) 0 [G+](#) [f](#) [t](#) [Share](#)

Images: 1st TSC aids Tajik victims of natural disaster [Image 1 of 2]

[1st Sustainment Command \(Theater\) Public Affairs](#) [RSS](#) [Check](#) [Email](#)

★★★★★ [Login to Vote!](#)

Courtesy Photo

Jamakhon Rajabov, chief of customs in the Kulyob district of Tajikistan, spontaneously kisses a

Date Taken:	05.22.2010
Date Posted:	05.22.2010 03:20
Photo ID:	281444
VIRIN:	100522-A-####-002
Resolution:	891x683
Size:	577.68 KB
Location:	CAMP ARIFJAN, KW

Gallery Images

More Like This

Рис. 46. Фотофейк: «Український військовий цілує американський прапор»

8 грудня 2015 р. інформаційне агентство «Новоросси́я» опублікувало знімок, на якому більше сотні людей сидять на колінах на вулиці Грушевського. Коментар під фото був таким: «києвляне, которые «просят Байдена «спаси» их от Яценюка». Фото почало активно поширюватись у різних соціальних мережах і вже станом на 12 грудня було поширене 600 разів.

Згодом було знайдено оригінал фотографії, і вона була зроблена 18 січня 2015 р., тоді, коли всі ці люди вийшли на вулицю Грушевського, аби вшанувати пам'ять перших жертв Євромайдану (рис. 47) [17].

*Рис. 47 Фотофейк: «Українці стали на коліна перед Байденом»
Насправді – вшанування жертв Революції Гідності*

2.7. Хибна атрибуція світлин за географічним та хронологічним принципом

Маніпуляція з контекстом – використання реальних фотографій з фейковими підписами та інтерпретаціями – є базовим прийомом створення фотофейків подібного типу (рис. 48–54). Зокрема, неодноразово знімки з «гарячих точок» – зазвичай Чечні або Близького Сходу – представлялися як фотографії з Донбасу. Стосовно світлин з першої та другої Чеченських війн це

легко пояснюється певною схожістю пейзажів, військової форми та техніки [1]. У випадку з Близьким Сходом такої схожості немає, але фейки, незважаючи на порівняну легкість їх викриття, все одно мають певний вплив та ефективність через емоційне та некритичне сприйняття інформації аудиторією, що під емоційним враженням не звертає увагу на деталі.

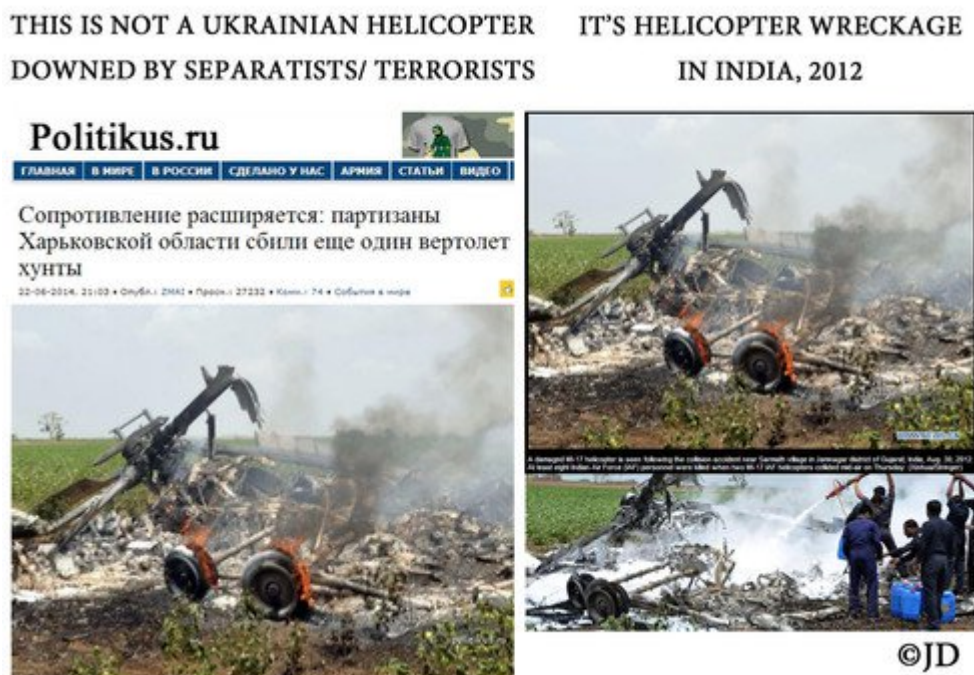

Рис. 48. Фотофейк: «Партизани збили український гелікоптер у Харківській області». Насправді – авіакатастрофа в Індії у 2012 р. [9]

Рис. 49. Фотофейк: «Касетна бомба під Донецьком». Насправді – ізраїльська касетна бомба в Лівані, 2006 р. [9]

НОД Краматорск

Сводки от Стрелкова Игоря Ивановича
сегодня об 11:47

Спешу вас поздравить, товарищи! На Донбассе началось тотальное мщение хунте, как мы и обещали! Теперь пощады нет никому из тех, кто пришел на нашу землю с оружием! Наше дело правое! Враг будет разбит! Победа будет за нами!

Рис. 50. Фотофейк: «Тотальное мщение хунте» на Донбасі у 2014 р.
Насправді – події на площі Тяньаньмень у Китаї, 1989 р. [18]

THIS IS NOT TERNOPOL, UKRAINE

IT'S POLAND

В Тернополе проходит митинг за воссоединение с Польшей!

Мит. 29.09.2012 12:03:40

Одні з найкращих і найбільш демократичних українських політиків і суспільних діячів, членів партії «Свобода» в Тернополі проводять акцію за возз'єднання з Польшею. В цей момент в Тернополі проходить митинг за проведення референдуму в складі складу Київської України з подальшим приєднанням до Польщі. Митинг на сторону воєнщини.

Demonstrators hold Polish national flags during an opposition rally in Warsaw on September 29, 2012 (AFP Photo / Janek Skarzynski)

Read More: <http://blog.alexanderhuggins.com/2012/10/01/wake-p...>

К.градоци с Украиноі сполучаються части воєски польської.

©JD

Рис. 51. Фотофейк: «Мітинг у Тернополі за возз'єднання з Польщею»
Насправді – мітинг польської опозиції у Варшаві у 2012 р. [8]

THESE ARE NOT UKRAINIAN REFUGEES

THESE ARE REFUGEES FROM KOSOVO

Мир 24 ТВ

Режим ЧС ввели в Ростовской области. Только за сутки на территорию области выехали более 8 тысяч беженцев.

<http://mir24.tv/news/society/10629641>
#мир24 #новости #Украина

Refugiados en Kosovo. Foto de la ONU.

©JD

Рис. 52. Фотофейк: «Біженці з України». Насправді – біженці з Косово [12]

THIS WOMAN WASN'T KILLED FIGHTING
FOR NONEXISTENT NOVORUSSIA
IN UKRAINE

SHE IS ONE OF THE PROTESTERS
AGAINST BULLFIGHTING IN SPAIN

Не остановим это в Новороссии сегодня,
ЗАВТРА ЭТО БУДЕТ У НАС!

Singular advocates protest bullfighting
in Spain

Координационный центр
помощи Новороссии
"Всегда Победы!"

kcpn.info

Singular advocates protest bullfighting in Spain. It's a way to protest the bulls who are abused in Hódors. Organized by Equanimat, the protest had the participants strip to their underwear, lie down and cover themselves with fake blood, and comida spears. It took place at the end of May and hoped to convince authorities that the Spanish people no longer support such a cruel and barbaric tradition as bullfighting.

©JD

Рис. 53. Фотофейк: «жертва війни на Сході України»
Насправді – учасниця протестного перформансу проти кориди в Іспанії [15]

©JD

*Рис. 54. Фотофейк: «Врятуйте людей та дітей Донбасу від української армії»
Насправді – репортаж Гліба Гараніча з грузинського міста Горі після російського авіаудару,
2008 р. [12] (Про суперечки навколо цього знімка див. у розділі 3)*

«У 2014 році було дуже багато підробок, – пригадує український фотокореспондент Олексій Фурман. – Найстрашніше, що вся аудиторія, яка сьогодні споживає засоби масової інформації, перебуває у своєрідній ехо-кімнаті. Кожна людина вибирає той засіб інформації, який їй цікаво читати. Це часто можуть бути пабліки в соціальних мережах, які поширюють такі фейки. Російською пропагандою було використано дуже багато фотографій «арабської весни», Чеченської війни. У таких пабліках масово поширювалися фейки і підписувалися якимись страшними підписами» [1].

Для перевірки фотографії буває достатньо скопіювати посилання на фотографію і ввести в сервіс Google Images, який покаже інші версії цього зображення або подібні до нього. Також маніпуляцію можна впізнати за підписом до фотографії, в якому є мова ворожнечі та яскраве емоційне навантаження [1].

2.8. Комплексні фотофейки

Існують і складніші варіанти виконання фотофейків, коли маніпуляція контекстом доповнюється правдоподібною ретушшю оригінального зображення. Прикладом такого комплексного фейку можна назвати історію з фотографією соліста метал-групи Rammstein Тілля Ліндемманна, що з'явилася у червні 2016 р. у матеріалі російської газети «Комсомольская правда». Найбільше уваги привернув не так сам соліст, як провокаційний принт на його футболці – портрет Володимира Путіна (рис. 55) [19]. Автор статті пояснив це тим фактом, що Тілле є затягим шанувальником президента РФ, хоча в оригінальному знімку на футболці зображено не портрет Путіна, а череп. Згодом співак особисто спростував фотофейк, дізнавшись, що російські медіа сфальсифікували не лише фото, а й коментарі: цитати Тілля були повністю вигадані журналістами. Публікація видання Bild зі спростуванням фейку дістала назву «Я став жертвою путінської пропаганди» [20].

Рис. 55. Фотофейк: «Лідер Rammstein – прихильник Путіна». Оригінал праворуч

Наприкінці липня 2018 р. у мережі набуло масового поширення фото з українським військовим і дівчиною на тлі потяга. Наприклад, кореспондент російської газети «Комсомольская правда» Олександр Коц опублікував це фото з підписом «Боець АТО проводить свою дівчину в Москву». На світлині видно табличку, яка нібито вказує, що людей фотографували на тлі потяга «Львів – Москва» (рис. 56).

Рис.56. Фотофейк: «Боець АТО проводить свою дівчину в Москву». Оригінал – праворуч

Пошук зображення у мережі показав, що існує та сама світлина, але із табличкою на потязі «Харків–Ужгород». Ще один сервіс для пошуку зображень TinEye знаходить це ж фото на форумі ще у 2016 р., тобто версія з написом «Харків–Ужгород» старіша і вочевидь і є оригіналом фотографії.

Користувачі соцмереж доволі швидко змогли викрити фейк, віднайшовши оригінал світлини. Зображення таблички «Львів–Москва» з потяга 74/73, яке, вочевидь, додали до світлини, є присутнім у мережі принаймні з 2016 р.

Журналістам Радіо Свобода вдалося знайти військового з фотографії, і він повідомив, що повертався з АТО додому, з Харкова до Тернополя, де і була зроблена ця фотографія, ймовірно, ще у 2015 р. Допомогла впізнати хлопця на фото колишня волонтер, що особисто знайома із героєм. Також вона упізнала на світлині чоловіка, який тримає жовті і блакитні квіти, з міста Підволочиськ Тернопільської області [21].

2.9. Поширення фотофейків з української сторони в інформаційно-смісловій війні

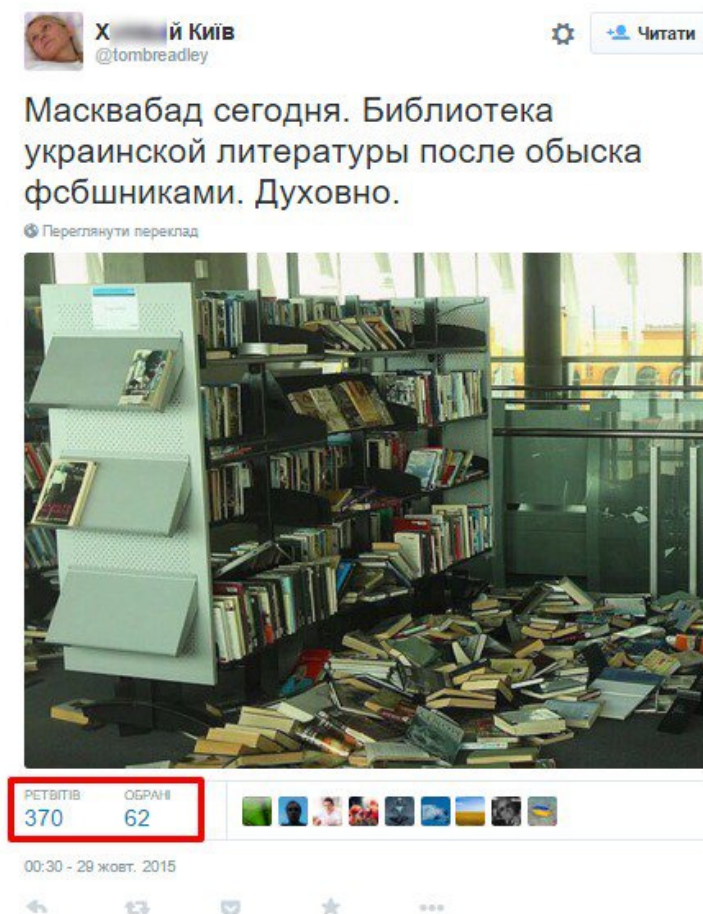
Варто зауважити, що у процесі російсько-української війни фотофейки застосовувалися і з українського боку. Відшукати їх в інтернеті складніше в порівнянні із маніпуляціями російських журналістів. Переважно українські медіа та блогери починають поширювати зманіпульовані світлини, аби дати відсіч провокаціям російської пропаганди. Ефективність такої контрпропаганди є неоднозначною, а з позицій журналістики така діяльність є неприйнятною, оскільки суперечить журналістській етиці і підриває довіру до медіа у випадку викриття подібних маніпуляцій.

Рис. 57. Фотофейк: «Ікона Путіна». Внизу – оригінал

На знімку, що набув поширення у соціальних мережах ще у 2013 р., російський військовий цілує ікону з образом президента Путіна [22]. Фейк прижився в інтернеті та поширюється і досі. В оригіналі російський солдат цілує звичайну ікону, а зображення Путіна додано у графічному редакторі (рис. 57).

У жовтні 2015 р. у соціальних мережах було опубліковано фейкову фотографію Бібліотеки української літератури в Москві після обшуку. Зображення з розкиданими книжками використали деякі медіа. Однак насправді ця фотографія була зроблена в Новій Зеландії в одній з бібліотек міста Нью-Брайтон після землетрусу у 2011 р. (рис. 58) [23]

*Рис. 58. Фотофейк: «Бібліотека української літератури в Москві після обшуку»
Насправді – бібліотека в Новій Зеландії після землетрусу у 2011 р.*

У грудні 2014 р. в українських медіа поширився фейк про нібито початок у Росії масового бунту солдатських матерів, занепокоєних, що їхні сини зникли у тривалому відрядженні (тобто, ймовірно, були таємно відправлені на війну з

Україною та загинули). Повідомлення супроводжувалося фотографією групи жінок з автоматами [24]. Як виявилось, фото було зроблене у Чечні напередодні Першої чеченської війни (рис. 59).

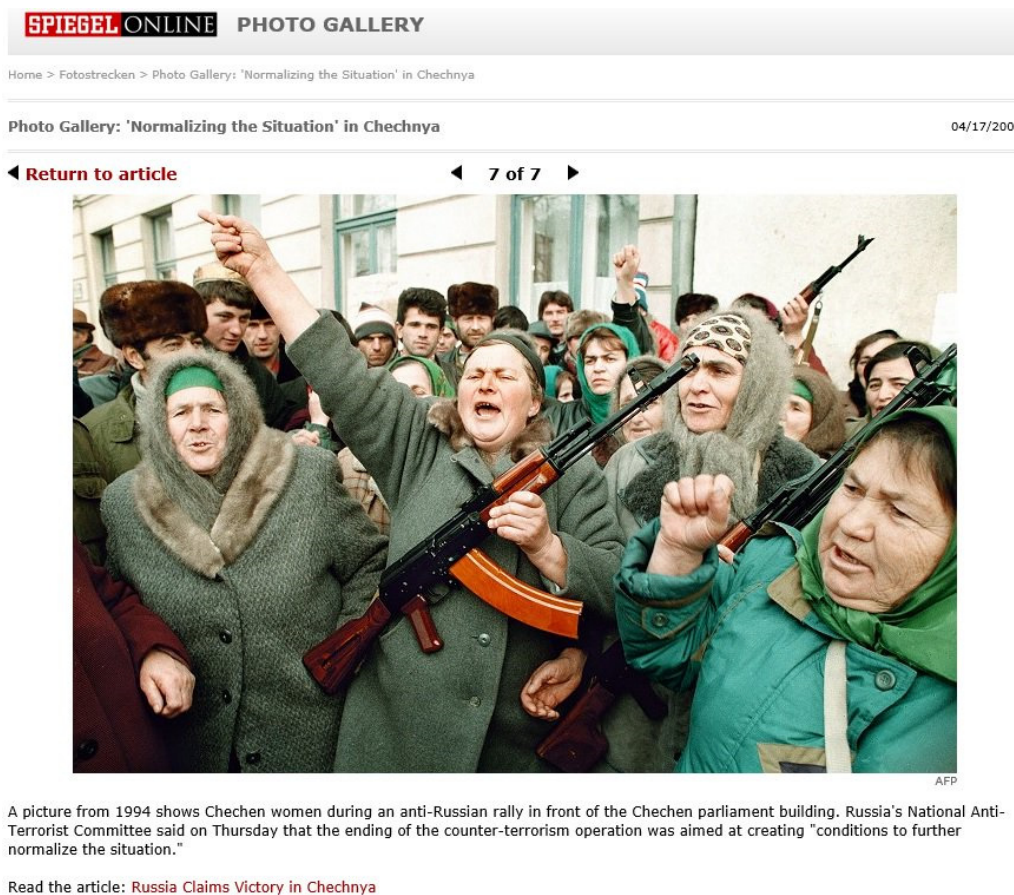

Рис. 59. Фотофейк: «Бунт солдатських матерів у Росії, 2014 р.»

Насправді – Чечня, 1994 р.

Вочевидь, цей фейк був спрямований на те, щоб дати дзеркальну відповідь на спроби російських каналів фальсифікувати новини з України. Його успішність у контексті інформаційно-сміслової війни сумнівна, оскільки спростування такої інформації неодмінно буде підривати в українців довіру до власних медіа. Характерно, що фейк, використаний у новинній передачі, розпізнати важче, ніж у соцмережах чи на інформаційних сайтах, адже він демонструється щонайбільше одну хвилину, тому глядач не встигає ані сконцентрувати увагу на деталях, ані тим більше перевірити правдивість кадру.

Контрольні питання

1. *Хто і коли став піонером фотофейків?*
2. *В який спосіб знімок, що є правдивим сам по собі та не піддавався маніпуляціям, може перетворитися на фейк?*
3. *Назвіть основні фрейми, що просувалися фотофейками кремлівської пропаганди під час інформаційно-сміслової війни проти України.*
4. *Чи вдається українська сторона до створення фотофейків?*
5. *Який зі згаданих методів створення фотофейків ніколи не застосовувався в російсько-українській інформаційно-смісловій війні?*
 - а) атрибуція світлин із Сирії, Чечні, Балкан тощо як нібито фотографій з Донбасу;
 - б) використання образу дітей як жертв «українських карателів»;
 - в) ілюстрування фейкових новин кадрами з фільмів про Другу світову війну;
 - г) домальовування певної символіки на фотографії за допомогою графічного редактора;
 - д) в цьому переліку таких немає.

Посилання

1. Тимошенко Д. Как фотофейки работают на войне / Радио Свобода. 05 липня 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29341812.html>
2. Сияк И. Казнить нельзя помиловать: Как создаются и наказываются постановочные фотографии войны / Bird in Flight. 27 августа 2016. URL: <https://birdinflight.com/ru/professiya/20160826-znamenitye-photo-postanovki.html>
3. Ворошилова С. А судьи кто: Как изобрести фотографию и остаться никому не известным / Bird in Flight. 18 января 2018. URL: <https://birdinflight.com/ru/professiya/20180118-bayard.html>
4. Portrait of the Photographer as a Drowned Man / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/portrait_of_the_photographer_as_a_drowned_man
5. Ocean Execution / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/ocean_execution
6. Baby Adolf / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/baby_adolf/
7. Orphaned Syrian Boy Sleeping Between his Parents' Graves / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/orphaned_syrian_boy_sleeping_between_his_parents_graves
8. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 1 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-1>
9. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 3 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-3>

10. Кадр из кинофильма «Брестская крепость» представляется как фото с Донбасса / StopFake.org. 30 мая 2014. URL: <https://www.stopfake.org/kadr-iz-kinofilma-brestskaya-krepost-predstavlyaetsya-kak-foto-s-donbassa/>
11. Фото со съемок российского фильма 2008 года представляется как актуальные события в Украине / StopFake.org. 07 июня 2014. URL: <https://www.stopfake.org/foto-so-semok-rossijskogo-filma-2008-goda-predstavlyaetsya-kak-aktualnye-sobytiya-v-ukraine/>
12. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 2 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-2/>
13. Фотофейк: празднование дня Львова со свастикой / StopFake.org. 18 февраля 2016. URL: <https://www.stopfake.org/fotofejk-prazdnovanie-dnya-lvova-so-svastikoj/>
14. Российский телеканал создал новый фейк про «украинских неонацистов» / Styler. 21 января 2016. URL: <https://styler.rbc.ua/rus/zhizn/rossijskiy-telekanal-bridumal-ocherednoy-1453385221.html>
15. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 4 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-4/>
16. Фотофейк: украинский военный целует американский флаг / StopFake.org. 09 октября 2015. URL: <https://www.stopfake.org/fotofejk-ukrainskij-voennyj-tseluet-amerikanskij-flag/>
17. Фотофейк: киевляне стали на колени перед Байденом / StopFake.org. 12 декабря 2015. URL: <https://www.stopfake.org/fotofejk-kievlyane-stali-na-koleni-pered-bajdenom/>
18. Фото 1989 года из Китая представляется как актуальные события на Донбассе / StopFake.org. 03 июня 2014. URL: <https://www.stopfake.org/foto-1989-goda-iz-kitaya-predstavlyaetsya-kak-aktualnye-sobytiya-na-donbasse/>
19. Роспропаганда записала Rammstein в фан-клуб Путина, впрочем фейк разоблачили быстро / Depo.ua. 30 июня 2016. URL: <https://www.depo.ua/rus/life/rospropaganda-zapisala-rammstein-u-fan-klub-putina-vtim-feyk-30062016121200>
20. Всемирно известного металлиста подставили с Путиным / The Lime. 29 июня 2016. URL: <https://lime.apostrophe.ua/article/person/details/2016-06-29/vsemirno-izvestnogo-metallista-podstavili-s-putinyim/5871>
21. Тюхтенко Є. Військовий викрив гучний фотофейк: я повертався з АТО додому / Радіо Свобода. 04 серпня 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29412450.html>
22. Любишь?! Целуй! / sgt-log.livejournal.com. 12 сентября 2014. URL: <https://sgt-log.livejournal.com/148039.html>
23. Фото из Новой Зеландии представили как московское / StopFake.org. 29 октября 2015. URL: <https://www.stopfake.org/foto-iz-novoj-zelandii-predstavili-kak-moskovskoe/>
24. В России начался массовый бунт солдатских матерей / УНИАН. 07 грудня 2014. URL: <https://www.unian.net/world/1018783-v-rossii-nachalsya-massovyiy-bunt-soldatskih-materey.html>

РОЗДІЛ 3

ПОСТАНОВОЧНІ ФОТОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ДОКУМЕНТА ІСТОРІЇ ТА ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНОЮ ДУМКОЮ

3.1. Постановочність і документальність у фотографії

В цьому розділі розглянемо постановочні (НЕ репортажні) фото, які видаються за документальну фотографію; їх використання в медіа, причини створення і наслідки їх застосування.

Від першої репродукції новинної фотографії, що вийшла друком у нью-йоркській газеті «The Daily Graphic» 4 березня 1880 р. [1] і до сьогодні основною функцією фотографії в медіа є документація факту, підтвердження правдивості поданої інформації.

Документальна природа фотографії переконує глядача в тому, що зображення є таким, якою була дійсність. Відповідно, її цінність в унікальній фіксації моментів подій, які неможливо організувати чи підлаштовувати. Вона викликає довіру. Не дивно, що саме ця властивість фотографії неодноразово використовувалась для управління суспільною свідомістю.

Коли з якихось причин було неможливо зробити світлину – «дзеркало дійсності», або треба було навмисно з певних причин чи обставин зробити імітацію дійсності, фотографи вдавалися і вдаються до постановки «подій», тобто фальсифікації. Отже, постановочні кадри порушують документальну природу репортажних фото. Такі фото не мають права видаватися за документальні і мають бути відповідно марковані.

Історія фотожурналістики свідчить, що постановки супроводжують новинну фотографію чи не з часів винайдення та початку використання фотографічних технологій. Серед дослідників існує думка, що абсолютно достовірної документальної фотографії зробити неможливо, бо ця особливість наявна лише там, де не було руки людини. Зокрема, Михайло Салаєв у своїй статті «Документальне та постановочне в фотографії» [2] вказує, що документальна фотографія – це різновид фотожурналістики, де фотограф

намагається зробити об'єктивний та безпристрасний кадр, який правдиво передає те, що відбувалось. Сюди дослідник відносить стріт-фотографію, фото воєнних подій та фоторепортажі. На думку Салаєва: «Документальне – мистецтво факту, а художнє – мистецтво вигадки» [2].

Розглянемо кілька історичних прикладів фотографічних постановок та їх значення в історії фотожурналістики. Ці постановки вирізняє історичний контекст, у якому вони були створені; причини та мета; наслідки, які спричинили ці «викривлені документи історії». Незважаючи на багато відмінностей, їх об'єднує те, що вони порушували основні засади документальної фотографії.

3.2. Постановочні фотографії в історії воєнної фотожурналістики

Почнемо з автора першої друкованої новинної фотографії, англійця Роджера Фентона (Roger Fenton) (рис. 60) та його славетного знімка «Долина смертної тіні». Світлина була зроблена у 1855 р. під час Кримської війни, на яку Фентона відправили як першого офіційного фотографа за вимогою принца Альберта. До слова, саме світлини Фентона використовувалися у пресі кінця ХІХ ст. Тоді ще не були винайдені технології друку фотографій у газетах, тому графіки змальовували з його світлин сюжети й у графічному вигляді подавали на шпальтах газет.

Рис. 60. Роджер Фентон. Автопортрет

Сучасні фотографи вважають Фентона предтечею фотожурналістики загалом та воєнної фотографії зокрема.

На відомому фото «Долина смертної тіні» зображене поле бою з розкиданими гарматними ядрами (рис. 61). Вони беззаперечно драматизують сцену, впливаючи на сприйняття. А ось на іншому знімку спостерігаємо ті самі ядра, що лежать складені в канаві. Думки, щодо того, яка була знята першою, різняться. Кінорежисер Еррол Морріс написав серію нарисів, досліджуючи докази, та зробив висновок, що фотографія без ядер була знята першою, але залишається невідомим щодо того, хто переносив ядра на дорогу для другого знімку – чи вони були навмисне розташовані на дорозі самим Фентоном для посилення картини чи солдатами у процесі пересування для повторного використання [3]?

Рис. 61. Долина смертної тіні. Поблизу Балаклави, 1855 р.

Розмір та важкість фотографічного обладнання обмежували Фентону вибір сюжетів для знімків, до того ж фотографічні матеріали того часу вимагали довгої експозиції. Це пояснює кількісну перевагу знімків нерухомих об'єктів, переважно з позуванням, тобто постановкою.

Описуючи це фото, Сьюзен Зонтаг писала: «Не дивно, що багато з хрестоматійних знімків початку війни виявляються постановочними чи підробленими» (цит. за [4]). Відповідно, можна погодитися, що наприкінці XIX ст. постановка була обумовлена недосконалістю техніки і технології фотографічного процесу.

Інший приклад постановки у ранній військовій фотографії стосується громадянської війни у США 1860-х років. У ролі штатного фотографа армії північних штатів Александр Гарднер (Alexander Gardner) працював на полі битви при Геттісберзі – ключової події і найкривавішого бою Громадянської війни в Америці. Тільки в 1961 р. співробітник редакції історичного журналу *Civil War Times* зауважив, що на фотографіях «Останній сон снайпера» і «Притулок снайпера бунтівників» зображений один боєць конфедератів в двох різних локаціях. Очевидно, «Притулок» знято пізніше. Гарднер відтягнув тіло убитого в більш мальовниче місце, поклав його обличчям до камери і приставив поруч рушницю, яка снайперами не використовувалася (рис. 62) [5].

Рис. 62. «Притулок снайпера бунтівників». Фотографія Александра Гарднера

Ще одним прикладом проблеми постановочної фотографії наведемо знімок одного з класиків фотомистецтва, майстра фоторепортажу, одного із родоначальників воєнної фотографії – Роберта Капа (Robert Capa) – одного з п'яти засновників міжнародної фотоагенції «Magnum Photos», мета якої – розповсюдження репортажних знімків у пресі.

Свій відомий знімок «Смерть республіканця» (рис. 63) Роберт Капа зробив під час Громадянської війни в Іспанії у 1936 р.

Рис. 63. Роберт Капа. Смерть республіканця («Солдат, що падає»)

Вперше фотографія була надрукована того ж року у французькому журналі «Vu». Підпис під фотографією зазначав, що кадр зроблений 5 вересня в околицях Серро Мурія в Андалусії.

Однак, іспанський журналіст Ернст Алос (Ernst Alos) стверджує, що Капа зняв солдата, що падає, в 50 кілометрах на північний захід від Серро Мурія, в районі міста Еспехо. У багатьох дослідників фотографії викликає сумніви документальність цього фото, хоча достовірних доказів фальсифікації немає. Алос провів власне журналістське розслідування та проілюстрував своє

припущення фотографіями, пейзаж на яких у точності збігається із зображеним пейзажем на знімках Капи з тієї ж серії, що й «Смерть республіканця». Ернст Алос також з'ясував, що бої в Еспехо проходили 22–25 вересня, і до цих боїв не повідомлялося про втрати. Тобто, Капа покинув цю місцевість на три тижні раніше і не міг зробити документального кадру.

Своє розслідування щодо постановочного характеру легендарного знімку Алос опублікував в іспанській газеті El Periodico та надав свої додаткові коментарі британському виданню The Independent [6].

Однак американський фотожурналіст Майкл Камбер (Michael Kamber) стосовно постановочних фото Роберта Капи й загалом його фотожурналістської діяльності зазначає: «На захист Капи я маю сказати, що він працював за часів, коли стандарти фотожурналістики ще не були встановлені... Він не порушував норм, бо жодних норм не існувало. Але його професіоналізм, який розвивався з часом, сприяв створенню сучасних стандартів фотожурналістики, і ми маємо віддати йому належне за це» [4].

Можна посперечатися із цим твердженням, бо беззаперечне право читачів на правдиві новини задекларовано ще у перших канонах журналістських об'єднань.

Майкл Камбер і сам працював фотожурналістом у багатьох гарячих точках світу, висвітлював військові події на території Іраку, Афганістану і Сомалі, був свідком того, як його колеги та друзі жертвували життям, щоб зняти події на лінії фронту. Тому дослідження фотографій Капи та постановок інших авторів не залишили його байдужим. Із власного досвіду знаючи ціну документальній фотографії, Камбер, обурений поширенням неправдивих фотографій у світі, організував виставку найвідоміших фальсифікацій у світі фотожурналістики. Виставка була відкрита у Нью-Йорку. Її експозиція «Змінені зображення: 150 років поставленої та обробленої документальної фотографії» демонстрували глядачам близько 40 документальних історичних фото, які не

відображають правдиву реальність – від пропаганди ХІХ століття до інформаційних технологій ХХІ.

«Я думаю, що фотожурналістика зараз переживає серйозну кризу довіри. Підробка знімків, фейкові та постановочні зображення стають майже звичними», – каже фотограф в інтерв'ю BBC Culture. «Я працюю фотожурналістом вже 25 років, і те, що відбувається зараз, руйнує нашу професію», – додає він [7].

Серед експонатів цієї виставки – ще одна фотографія, яка відома багатьом в Україні та на пострадянському просторі. Це світлина Євгена Халдея «Прапор Перемоги над Рейхстагом» (рис. 64).

Рис. 64. Євген Халдей. Прапор Перемоги над Рейхстагом. Версія без ретуші

Халдей, за завданням Фотохроніки ТАРС, зробив це фото 2 травня 1945 р., коли вже скінчилися вуличні бої і Берлін було повністю окуповано радянськими військами [8]. Насправді, фотографія, яка зафіксувала одну з найвідоміших сцен історії Другої світової війни – радянський солдат встановлює прапор на куполі Рейхстагу – теж сфальсифікована. Цей факт

підтверджують багато джерел. Зокрема і розповідь самого автора фото – Євгена Халдея, яку публікує впливовий німецький журнал Der Spiegel [9].

Отже, Халдей спеціально приїхав з Москви у Берлін із великим зшитим прапором, щоб створити свій легендарний знімок. «Цей кадр не був репортажним: щоб його зняти, фотограф привіз із Москви три червоні скатертини, вимінявши їх на пару пляшок горілки. А потім сам нашив на тканину серп і молот, вирізавши їх із білого простирадла. Героїв цього знімка – Олексія Ковальова, Абдулхакіма Ісмаїлова і Леоніда Горичева – він знайшов випадково. Але Халдею довелося відзняти дві касети, перш ніж кадр вийшов таким, яким він увійшов в історію: повержений Рейхстаг у ніг бійців Червоної армії» [10].

Як зазначав сам автор світлини, вранці 2 травня 1945 р. він йшов центром Берліна в напрямку Рейхстага. Трьома годинами раніш було оголошено капітуляцію, однак окремі бої ще продовжувалися. У будівлі парламенту 28-річний фотокореспондент у званні лейтенанта зустрів приятеля й запропонував допомогти йому зробити кадр встановлення прапору. До них приєдналися ще два червоноармійці.

Фотограф розташував солдатів на даху німецького парламенту та відзняв дві касети плівок. До вже готового постановочного знімку, на вимогу редактора, застосував ще й ретуш – прибрав у солдата другий наручний годинник, що міг бути трактованим як можливий факт мародерства, і додав стовпи чорного диму на задньому плані. У такому вигляді фотографія вперше була надрукована 13 травня 1945 р. в профспілковому журналі «Огонек».

Цікавий факт: стосовно цього фото Євген Халдей діяв за своєю ініціативою, як такого конкретного редакційного завдання він не отримував. З одного боку Халдея підштовхував професійний азарт – до того часу він вже побачив фотографію Джо Розенталя, на якій морські піхотинці підняли американський прапор над звільненим тихоокеанським островом Іводзіма. З

іншого – Халдей хотів би побачити саме радянський прапор над Рейхстагом – для нього це було символом перемоги.

Євген Халдей був талановитим фотографом. Він був автором багатьох тисяч документальних фотографій, які він зробив протягом шестидесяти років своєї професійної діяльності. Його документальні фотографії зруйнованого Севастополя, жертв у дворі ростовської в'язниці, труб спалених будинків Мурманська стали документами звинувачення на Нюрнберзькому процесі.

Тим більше прикро усвідомлювати, що свій найвідоміший знімок він зробив із застосуванням постановки та графічних маніпуляцій.

«Про те, як це було, він розповів згодом своєму німецькому колезі Ернстові Фолланду, якому і передав право на публікацію багатьох своїх фотографій, і, що, можливо, найцінніше, у їх первісному вигляді, без ретуші» [11]. Ернст Фолланд організував виставку робіт Євгена Халдея в Берліні і розповів історію, яку він почув від автора цієї однієї з найвідоміших фотографій ХХ століття.

Загалом, радянський період являє собою цілу епоху постановочних фотографій. Радянські фотографи були змушені працювали під тиском пропаганди та соціалістичної ідеології. Фотографія була цензурованою та мала відповідати вимогам потужної радянської пропагандистської машини. Задачі преси та кореспондентів чітко регламентувалися директивами ЦК ВКП(б) та Головного управління політичної пропаганди РСЧА й ВМФ на кшталт «О содержании фронтовой, армейской и дивизионной печати», «О работе армейской, окружной и дивизионной печати в связи с призывом в армию» – 23 червня 1941 р.; «О работе на фронте специальных корреспондентов» – 9 серпня 1941 р. та іншими.

У дослідженні А. А. Караваєвої, присвяченому радянській фотопубліцистиці часів Другої світової війни [12], сформульовані ті цілі, які правляча партія більшовиків ставила перед засобами масової інформації: «У

перший період війни (червень 1941 р. – листопад 1942 р.) було поставлено завдання виховання ненависті до ворога і мужності, героїзму, стійкості радянських армійців. Особливе значення в цей час мали фотозвинувачення – новий жанр, що з'явився в перші місяці війни ... Для другого періоду війни (листопад 1942 р. – грудень 1943 р.) найважливішою була задача виховання у радянських воїнів високого наступального духу, мобілізації всіх сил на остаточний розгром ворога. Фотопубліцистика цього періоду пронизана пафосом наступу» [12].

За такого безапеляційного спрямування загального підходу до роботи військових кореспондентів, вони підпорядковувалися оптимістичній формулі, яка нерідко призводила до певних перекосів у відтворенні подій. І, відповідно, величезній кількості пропагандистських постановочних фото.

У роботах фотографів простежується навіть певна «шаблонність», яка виглядає як підготовлений сценарій сюжету.

Ось, до прикладу, дві світлини того часу авторства Дмитрія Бальтерманца та Якова Халипа (рис. 65, 66).

Рис. 65. Яків Халип. Ноктюрн. 1942 р.

Рис. 66. Дмитрій Бальтерманц. Чайковський. 1945 р.

«Можна, звичайно, звести цей збіг до курйозу. Або до творчих лінощів відомих фотографів. Або до того, що вони, згадавши довоєнні прийоми «постановочного» світлопису, вдалися до наївної режисури, розраховуючи на глядацький ефект. Я ж все-таки схильний пояснювати те, що трапилося і ширше – зневага репортерів фронтовими буднями більш загальними причинами. Тими принциповими установками, які давалися партійними інстанціями газетам та інформаційним агентствам» – коментує Анрі Вартанов

[13]. Тому постановка як інструмент ефективної пропаганди застосовувався протягом тривалого радянського періоду.

Однак Друга світова війна стала найкращим часом для фотографії як засобу пропаганди не лише в СРСР. За відсутності конкуренції з боку телебачення, мільйонними тиражами розходилися ілюстровані журнали. Для ефектних постановочних кадрів у фотографів був засіб: компактна і швидкісна камера Leica, і було виправдання: жорстокість бійні, коли етичними нормами професії, здавалося, можна пожертвувати заради вкладу в перемогу.

За один тільки вересень 1940 р. німецькі літаки скинули на Лондон тисячі тонн бомб. Фотографи були вражені масштабом руйнувань, але не могли показати їх публіці: щоб запобігти паніці, друкувати знімки руїн заборонялося. Фред Морлі (Fred Morly) знайшов спосіб показати завданий Лондону збиток в контексті, який влаштував цензуру. Він одягнув свого асистента молочником і дав завдання пройти на тлі пожежної команди (рис. 67). Опубліковане вже наступного дня фото стало символом стійкості лондонців. Цей мотив британська пропаганда експлуатувала протягом усієї війни [5].

Рис. 67. Молочник. Лондон, 1940 р. Фото Фреда Морлі

Також британська військова пропаганда приділяла велику увагу роботі з образом ворога за допомогою постановочної фотографії.

Наприклад, на обкладинці британського ілюстрованого журналу «Parade» від 8 травня 1943 р. був зображений похмурий і неохайний німецький солдат із сатиричним підписом «Master Race» («Раса панів»), що був іронією над нацистською риторикою (рис. 68). Номер журналу вийшов, коли німецька армія почала загальний відступ. Однак насправді чоловік на картинці не був німецьким солдатом. Фотографія була військовою пропагандою, створеною кінофотопідрозділом британської армії. Дерек Найт (Derek Knight), який на той час був працівником цього підрозділу, пізніше зізнався, що чоловік був «найнеприємнішої зовнішності арабом, якого вони змогли знайти на вулицях Каїра та вдягнули в якусь подобу уніформи» [14].

Рис. 68. «Раса панів». Британське пропагандистське фото

3.3. Випадок з постановочним знімком Робера Дуано

Історії фотожурналістики відомі і доволі курйозні випадки із фотопостановками поза межами військової пропаганди. У 1950 р., отримавши замовлення від журналу «Life», французький фотограф Робер Дуано (Robert Doisneau) зробив знімок «Поцілунок біля будівлі муніципалітету» (рис. 69).

Рис. 69. Робер Дуано. Поцілунок біля будівлі муніципалітету. 1950 р.

Ця світлина принесла фотографу світову популярність і стала символом молодості й любові велелюбного Парижа. Слава, яку отримала фотографія і її автор, зіграла злий жарт: Дуано почав отримувати сотні листів від людей, що видавали себе за героїв цієї фотографії, з вимогами фінансової компенсації, при цьому справа доходила навіть до суду. Так, одна пара в 1988 р. подала позов на

фотографа із вимогою виплатити їм 90 тисяч доларів гонорару. Робер Дуано суд виграв, проте йому довелося зізнатися, що це фото постановочне. На цьому скандальна історія світлини не скінчилася. Франсуаза Борне – модель, яка дійсно позувала для цього кадру, – надала доказ того, що саме вона зображена на знімку – і зажадала 100 тисяч франків. Доказом була сама фотографія, підписана для неї Робером Дуано, Однак і в цьому випадку Дуано зміг виграти суд, довівши слідству, що вже заплатив моделям за зйомку. Незважаючи на успіх Дуано в судах, його репутація фотографа як «чесного фотожурналіста і документаліста» була істотно підірвана [15].

Навіть після смерті фотографа, більш ніж через десять років, цікавість і увага любителів фотографії та небайдужих до творчості Робера Дуано були знову прикуті до «Поцілунку». У 2005 р. Франсуазі Борне знадобилися гроші, і вона виставила власний відбиток фотографії з автографом автора на аукціон у надії заробити 10–15 тисяч євро. Анонімний швейцарський колекціонер заплатив за «Поцілунок біля будівлі муніципалітету» 155 тисяч євро.

Отже, ми розглянули кілька прикладів різних за походженням історій постановочних фото. Їх вирізняє мета та обставини створення, функції, яку вони виконали, але очевидна їх роль «фальсифікатора історії».

3.4. Постановочна фотографія в сучасній гібридній війні

У сучасних умовах російської гібридної війни та застосування технологій інформаційних маніпуляцій проблема постановочних фото знову привертає увагу дослідників медіа. Сучасна російська машина пропаганди як правонаступниця тоталітарних традицій СРСР знову не гребує застосувати мало чи не подібні директиви щодо воєнного часу та роботи фотожурналістів. В умовах російсько-української війни російські інформаційні ресурси знову зятято використовують «жанр фотозвинувачення», що використовували у 1941–1942 рр.

5 грудня 2016 р. у своєму блозі Денис Казанський опублікував фото з підписом «Как делается пропаганда» (рис. 70) [16]. У висвітленні конфліктів часто використовуються фотографії, які маніпулюють емоційним сприйняттям, особливо якщо на них зображені діти. Як зазначалося у розділі 2, за таких обставин використовують фото з інших подій, часів, країн. Пропагандистська машина за потребою вдається і до постановки, аби сфальсифікувати дійсність і надати «візуального доказу» фактам, яких нема, але вони необхідні для ефективної інформаційної війни.

Рис. 70. Постановочна фотографія з дітьми на Донбасі для російського пропагандистського сюжету і процес її зйомки

На жаль, не тільки російські медіа вдаються до маніпулювання правдивістю знімків. Одним з предметів вивчення став аналіз використання фотозображень у висвітленні військового конфлікту в нашій країні на прикладі публікації постановочних фотоматеріалів Дмитра Муравського під назвою «Перемир'я в Широкиному» (рис. 71) як найбільш резонансного факту порушення основних засад журналістики в сучасному інформаційному просторі.

Рис. 71. Дмитро Муравський. «Перемир'я в Широкиному». Постановочна фотографія

Фото воєнних дій на Донбасі, які виклав на своїй сторінці у Facebook Дмитро Муравський, спричинили великий ажітаж у мережі. На час публікації цих матеріалів автор обіймав посаду керівника Координаційно-інформаційного центру при Управлінні комунікації і преси Міноборони та радника міністра оборони.

Саме цю світлину авторства Д. Муравського 17 серпня 2016 р. опублікував на своїй сторінці у мережі головний редактор сайту ЦЕНЗОР.нет Юрій Бутусов і закликав розтиражувати це фото та подати його на фотоконкурси, аби про події під Маріуполем дізнався весь світ (рис. 72). Він додав, що фото було зроблено у селищі Широкине 4 червня 2016 р.

Рис. 72. Пост Юрія Бутусова в мережі Facebook (скріншот)

За добу після публікації ці фотоматеріали були поширені в мережі більше 6 тисяч разів. Яскраве фото потрапило в матеріал видання Business Insider під назвою «Зображення з ліній фронту українського конфлікту – живі нагадування про війну в Європі, що триває». Іншу фотографію Муравського зі схожим сюжетом поширив у Twitter шведський політик Карл Більд (Carl Bildt) [17]. У мережі це фото називали «зразковим» прикладом фронтової фотожурналістики, а також доказом порушення перемир'я з боку незаконних збройних угруповань на Донбасі.

Водночас у професійних фотографів та військових експертів це фото викликало багато питань та підозру у його постановочній природі [18].

Військові фотокореспонденти звернули увагу на те, що на фото є ознаки постановки. Про це написав фотограф Макс Левін – воєнний фотограф, фотокореспондент, що працював з LB.ua, Reuters, знаходився у зоні бойових дій

з весни 2014 р., фотографував під час боїв за Іловайськ, був поранений під час виходу з оточення. Він навів аргументи на підтвердження своєї думки:

«1. Характер диму від вибуху. Дуже насичений «красивий» дим. Високий стовп. Від міни 82 мм такого не буває – набагато скромніше візуально.

2. Розліт уламків та інших предметів не співвідноситься з таким стовпом диму та пилу. Від міни летить набагато більше уламків.

3. При такій відстані від вибуху міни – (за першими заявами близько 10–20 м, в інтерв'ю «Радіо Свобода» – близько 50 м) – дуже висока вірогідність ураження живих цілей. Їх на фото три, жоден з солдатів не постраждав (заява самого Муравського). Сам Муравський не постраждав також.

4. Неприродна поведінка військових. При близькому обстрілі, будь-який, навіть найсміливіший солдат падає на землю (з досвіду). Це інстинкт, це те, що рятує життя. На фото три людини в повний зріст, які ніяк не зреагували на вибух у себе за спиною. Не кажучи про фотографа, який знімає стоячи. Знімає без «шевельонки» об'єктивом 400 мм. Вдумайтеся, репортажна фотографія військових дій знята об'єктивом 400 мм.

5. При такому характері вибуху не видно вибухової хвилі» [19].

Єфрем Лукацький – фотокореспондент і редактор інформаційної агенції Associated Press, дворазовий номінант на здобуття Пулітцерівської премії – теж був одним із перших, хто вважав фотографію Муравського постановочною: «Це не лише моя думка, а також думка інших колег, зокрема піротехніків. Фотографія – це як книга, дуже важливими є деталі. Я розумію, що коляска могла бути, все буває в житті. Але чудово видно, що фотографія зроблена зі штатива. Також каміння від вибуху ще не впало на землю, а він вже зробив фотографію» [20].

Про «несправжність» фотографії заговорили не тільки фотокореспонденти, але й військові.

«В середньому зона суцільного ураження від мін і снарядів – 18–50 метрів, забійна сила уламків до 200 метрів, на фото всі розриви поруч з бійцями і сам фотограф в зоні впевненого ураження, при розриві боєприпасу калібру 100–120 міліметрів, не кажучи про 152 міліметри, на таких відстанях до центру розриву їх

би просто знесло», – коментує український розвідник майор Костянтин В'югін, позивний «Ровер». – «І ще, при розриві будь-якого артилерійського боеприпасу завжди чорний дим, а тут дим світлий, як від шашки» [20].

Зі свого боку, військовослужбовець Віктор Мороз написав, що світлина з Широкиного – абсолютна постановка, на фото – не вибух снаряду, а вибуховий пристрій: «Я офіційно заявляю, що фото Муравського з вибухом в Широкиному – постановочне. Місце – реальне, це передова. Хлопців поставили перед фактом, що і як робити, поранень і підвернутих кінцівок не було. Ніякого артобстрілу не було, був дистанційний підрив вибухового пристрою, прикритого мішком чи-то цементу, чи-то будівельної суміші, чи-то крейди, вже не пам'ятаємо, що точно було. Коляска на вулиці не стояла, її туди поставили» [19].

Михайло Кучеренко, військовослужбовець та експерт з озброєння і його бойового застосування, прокоментував: «За свою військову кар'єру я бачив недостатню кількість вибухів артилерійських снарядів, бо ми намагаємося здебільшого переховуватись від такого типу обстрілів. Я поважаю роботу фотожурналістів, які документують цю війну, але на цих фотографіях вибух виглядає занадто епічно, занадто гіперреалістично, що викликає почуття нереальності. Як військовослужбовець, я, може, і не проти такої постановки, але як громадянин, я хочу, щоб і нинішнє, і майбутнє покоління бачили війну більш правдивою» [19].

Варто зазначити, що українська професійна спільнота фотожурналістів миттєво відреагувала на такий резонансний факт порушення стандартів і оприлюднила відкриту «Заяву українських фотожурналістів щодо ситуації з фотографіями Дмитра Муравського» (рис. 73).

«Ми звернулись до автора вищезгаданих фото Дмитра Муравського з проханням підтвердження правдивості його «документальних фотографій» або спростування. Також ми просили вказати мету зйомки таких фото. Наприклад, для реклами ЗСУ чи промо або пропаганди Міноборони, адже Дмитро Муравський є радником міністра оборони України. В разі підтвердження

«постановочного» характеру деяких фото – виділити їх в окремий альбом і додати відповідний супровідний текст» – йдеться в заяві [21].

[Главная](#) – [Блоги](#) – – 22 августа 2016, 16:19

Заява українських фотожурналістів щодо ситуації з фотографіями Дмитра Муравського

Від редакції: LB.ua публікує заяву українських фотожурналістів щодо ситуації з фотографіями Дмитра Муравського

Ефектні зображення, як-от це фото Дмитра Муравського, опубліковане Юрієм Бутусовим 17.08.2016, набирають популярності в соціальних мережах та передруковуються вітчизняними та закордонними ЗМІ. Ці фото видають за документальні кадри бойових дій в зоні АТО. У деяких українських видань, а також у багатьох фотожурналістів виникли підозри щодо справжності, безумовно, гарних фотографій в контексті стандартів журналістики (правдивість, постановка, колаж, маніпуляція предметами в кадрі і т.д.). Чи не є, часом, ці фото підробкою реальних подій задля видовищності картинки?

Рис. 73. Заява українських фотожурналістів (скріншот)

Відтак, виникла небезпечна ситуація для української фотографії загалом і журналістики зокрема. По-перше, це новий стимул для РФ зайвий раз розповісти про те, що українці імітують військові дії. По-друге, пильні авторитетні ЗМІ порівняли ці фото зі стилем подачі інформації російського каналу Lifenews. По-третє, ця ситуація несе ризик того, що українське суспільство та авторитетні закордонні медіа частково втратять довіру до української журналістики та фотожурналістики.

Українські журналісти також нагадали про небезпеку фальсифікацій для іміджу України на міжнародній арені.

«Наголошуємо, що *єдине, в чому ми зараз виграємо у конфлікті з РФ – це безкомпромісна та правдива подача інформації із зони ведення бойових дій.* Зважаючи на те, що інтернетом та закордонними медіа тиражується, на наш погляд, неправдива інформація щодо документальності зображень на фотографіях Дмитра Муравського, ми категорично засуджуємо подібні маніпуляції з фото та інформацією, – далі йдеться у заяві. – Також звертаємося

до Юрія Бутусова з проханням спростувати інформацію, згідно з якою фото Дмитра Муравського подаються як документальна фіксація подій в Широкиному (пост в мережі Facebook 17 серпня 2016 р. «Лучшая фотография о войне в Украине 2016 года»)» [21].

Після резонансних суперечок та викриття автор фото зізнався в тому, що фото було підготовлене і постановка була присутня.

Але «Вибух у Широкино» Д. Муравського вже встиг зашкодити репутації української журналістики. Кілька воєнних експертів видання The Washington Post заявили про фальсифікацію і постановочний характер знімка. Експерти каліфорнійського Центру досліджень про нерозповсюдження зброї (Center for Nonproliferation Studies) прийшли до висновку, що фото було зроблене 4 червня 2016 р. о 12:50. Зі свого боку, речник української місії в ОБСЄ Олександра Тейлор заявила, що спостерігачі моніторингової місії, що перебували в селищі 4 червня з 9 до 11 години ранку, не зафіксували жодних вибухів [22].

Намагаючись з'ясувати ступінь правдивості фото Д. Муравського, медіа-ресурс «Депо» виявив у його доробку цілі серії робіт, які вочевидь є постановками (Додаток В) [23].

Дмитро Муравський був звільнений із посади радника Міністра оборони України. Як повідомив міністр Степан Полторак 28 серпня 2016 р.: «Приймаючи рішення про звільнення, я враховував думки не лише експертів, фотографів та громадську думку, а й самих бійців, які у питанні реальності фото висловилися неоднозначно. Деякі з них у соцмережах вже заявили, де і при яких обставинах зроблені ці фото. Конфлікт щодо справжності чи постановочності фото вийшов далеко за межі українського суспільства. Дмитро Муравський у якості радника Міністра оборони представляє не лише своє бачення, а й усе оборонне відомство. Тому вважаю, ми не маємо права допустити сумнівів серед світової спільноти, щодо справжності бойових дій на сході України» [24].

У підсумку можна зазначити, що ця постановочна фотографія Дмитра Муравського загалом означила проблеми, характерні для сучасних українських медіа:

– *розмиття меж між правдою і вигадкою* у передачі інформації може призвести до розквіту пропаганди, в якій головною цінністю матеріалу буде ефектність, а не достовірність. Ситуація оприявила, що значна частина суспільства стала на захист фото Дмитра Муравського, аргументуючи, що країна в стані військового конфлікту має «дзеркально відповідати на інформаційну агресію», тому факт документальності фото на їхню думку не має бути першочерговим. А, начебто, головне – зміст фотозображення. Це вже має бути сигналом, що *є не лише запит на пропаганду, але й готовність до її сприйняття*;

– *недостатній рівень фаховості видань, що використовують соціальні мережі як джерело інформації*, водночас публікують неперевірену інформацію, видаючи її за факт;

– *питання внутрішньої саморегуляції в професійному середовищі* унеможливило ймовірні подальші звинувачення і дискредитацію українських фотожурналістів, які ризикуючи здоров'ям, а іноді й життям, документують та висвітлюють новітню історію незалежної України. Але порушення світових стандартів журналістики шкодить не лише репутації української журналістики, а й іміджу країни загалом;

– *низький рівень медіаграмотності українського сегменту серед користувачів Facebook*. Дискусія на тему, хто має рацію – фотографи чи Муравський – викрила ще одну суспільну проблему: *відсутність запиту на доступ до правдивої інформації, незрозуміння основних стандартів журналістики*, позаяк правдивість, відсутність постановки і заборона ретуші є основоположними принципами документальної фотографії. Саме з цієї причини фотокореспондентів міжнародних інформагенцій, спійманих на маніпуляціях із фото, відразу звільняють. Жодна поважна структура не захоче мати справу із тим, кому не можна до кінця довіряти. Це пояснюється чіткими вимогами до

документальної фотографії – вони базуються на довірі – глядач має бути впевнений, що бачить правду, а не фантазію фотографа;

– *відсутність взаємоповаги*. На фотокореспондентів, які підписали цей лист, у соцмережі полилася агресія та звинувачення у заздрості славі Муравського. Ніхто з тих, хто дозволив собі образливі вислови на адресу професійних фотографів, людей, які ризикуючи життям сумлінно виконують свою професійну справу, навіть не завдали собі клопоту «перевірити першоджерело». Якщо елементарно скористатися пошуковою системою Google, то, наприклад, імена «Єфрем Лукацький» чи «Олександр Гляделов» могли б довести фаховий рівень експертної думки людей, які знімали, перебуваючи на п'яти війнах [23].

Стали частиною історії сучасної фотожурналістики відомі резонансні випадки, коли країна-агресор, злочини якої задокументовані, намагалася навпаки звинуватити документальні фото у підробці, тим самим намагаючись приховати, а коли це не вдалося, то спростувати факти своїх злочинів шляхом гучних заяв про постановку.

Йдеться про події в Грузії серпня 2008 року під час воєнного вторгнення Росії.

З книги Олега Панфілова «Росія-Грузія: інформаційна війна»: «9 серпня 2008 року на сайті агентства «Reuters» з'явилися фотографії українського фотокореспондента Гліба Гаранича, на яких зображені палаючі житлові будинки і загиблі люди. Портал «Кавказький вузол» 11 серпня повідомив подробиці бомбардування російською авіацією міста Горі: при бомбардуванні 9 серпня міста Горі в Грузії літаками російської авіації поранено більше 400 чоловік, загинуло – більше 20, такі дані наводить адміністрація грузинського міста. Керівник апарату адміністрації міста Горі Каха Толіашвілі повідомив, що тільки в одній багатоповерхівці міста загинуло 12 осіб, в іншій – 9. Точне число загиблих у Горі й сусідніх селах Грузії поки невідомо ... Як пише «Комерсант», при бомбардуванні Горі, збираючись знищити військову частину, російські льотчики відбомбилися по житлових будинках» [25].

Наступного дня на брифінгу в Москві заступник начальника Генштабу Збройних сил Росії Анатолій Ноговіцин спростував твердження грузинської сторони про те, що російська бойова авіація завдає ударів по грузинських населених пунктах, стверджуючи, що по жодному населеному пункту удари російська сторона не наносила, що удари наносяться не по населеним пунктам, а виключно по розташуванню резерву грузинських військ.

У цей час від міжнародної агенції новин Reuters у Горі працювали українські фотожурналісти Гліб Гаранич, Іван Чернічкін та Олексій Солодунов. Вони були в епіцентрі воєнних дій, потрапили в оточення. Українські фотографи змогли вибратися з міста, переживши ракетний обстріл і знявши момент розриву касетної бомби на площі імені Сталіна, внаслідок якого загинуло кілька людей, зокрема голландський журналіст Стан Сторіманс. Гліб Гаранич зробив фото (рис. 74), яке миттю було розтиражовано та стало всесвітньо відоме, позаяк до військової агресії Росії проти Грузії була прикута увага світової спільноти і фотографічні факти з місця подій викликали широкий резонанс.

Рис. 74. Фото Гліба Гаранича з міста Горі, 2008 р.

Звісно, Росія намагалася всіляко спростувати задокументовані факти – Гліб Гаранич був звинувачений у постановці фото.

Вже 13 серпня на LiveJournal у спільноті georgia_war з'явився текст, який подавався як інтерв'ю Гліба Гаранича з головним редактором радіостанції «Ехо Москви» Олексієм Венедиктовим, у якому фотограф начебто зізнається, що відзняті ним у Горі кадри є «постановочними». Сам Венедиктов того ж дня заперечив і спростував причетність до інтерв'ю.

Почалася низка обговорень, розслідувань, звинувачень. Звісно, Росія всіляко намагалася довести, що світлини Гаранича не є документальними. Ця історія тривала кілька місяців, навіть після заяви Глави бюро «Reuters» у Росії та СНД Майкла Стотта (Michael Stott) щодо чітких правил підготовки новинних фотоматеріалів, які виключають будь-які постановочні сцени і абсолютну впевненість бюро «Reuters» у тому, що фотографії Гаранича документальні і повністю відображають те, що відбувалося насправді. Російські медіа та «авторитетні експерти» продовжували свої звинувачення навіть після отримання Глібом Гараничем третьої премії в номінації «Одиночна новинна фотографія» на конкурсі World Press Photo в Амстердамі, який, як відомо, стоїть на сторожі своєї репутації і належним чином перевіряє достовірність робіт учасників, тим більш, фотографій, які номінуються на отримання премії (див. розділ 1).

Детально з перебігом резонансу та обговорення світлини Г. Гаранича можна ознайомитися за посиланням [25].

Фотографії Гаранича про події в Горі були зроблені в серпні 2008 р., але навіть за кілька років Росія не пробачила українському журналісту його документальні роботи. У грудні 2013 р. під час початку подій Революції Гідності та поранення Гаранича на Майдані, російські ЗМІ вийшли із в'їдливими заголовками: «Гліб Гаранич, один з авторів фальшивих знімків з Горі, сам став «жертвою воєнщини», тепер – української». Через 6 років російська машина пропаганди знову і знову намагається маніпулювати фактами. «Комсомольская Правда» об'єднала Україну і Грузію в «Украинско-грузинский театр драмы и комедии», оприлюднивши події майже 6-річної давнини зі своїм трактуванням. В статті знову використовувалися цитати з фейкового інтерв'ю Гаранича 2008 р. (рис. 75) [26].

Глеб Гаранич, один из авторов фальшивых снимков из Гори, сам стал «жертвой военщины», теперь - украинской.

Украинско-грузинский театр драмы и комедии

грузинской армии, а я всех раздражал своим присутствием.

Понравилась фраза руководителя пресс-центра, похожего на Лаврентия Пальча Берию: «Что ж, оставайтесь, будете вместе с нами погибать под российскими бомбами». Гори, на минуточку, бомбить никто не собирался, да и участие России в этой войне было под большим вопросом. Но у солдат информационной войны планы боевых действий уже лежали в командирских планшетах.

ТАЙНА «ХОДЯЧИХ МЕРТВЕЦОВ»

В ночь на 9 августа в Гори произошла массовая эвакуация местных жителей - тех, кто не смог уехать самостоятельно. На проспекте Сталина я видел чуть ли не сотню рейсовых автобусов-гармошек, снятых с маршрутов в Тбилиси. А утром

Гори начали бомбить. Первая бомбежка была в 8 утра. Генеральные грузинские военные не иначе как из гуманитарных побуждений устроили склад боспитания для своей 15-тысячной группировки прямо на окраине городка, вплотную к пятиэтажкам-хрущобам в районе улицы Сухошвили. Улица эта удобна тем, что за границей города она вливается в шоссе, идущее на Тбилиси. Разумеется, наши в этот склад попали. И не один раз. Все, что там лежало, стало гореть, дотонировать и разлетаться во все стороны.

Вторая бомбежка случилась в 10 утра, объект - железнодорожная станция у Шиндлерского шоссе. Тоже окраина городка, промзона. До моей гостиницы от места бомбежки было километра полтора, а я, как говорится, ничего не пропустил. Гостиница лишилась стекла, а

сразу после бомбежки в прилегающих к огню дворам стали звонить бронетехнику - ее было много, земля урвалась от грохота танковых двигателей. Еще одно гениальное в своей гуманитарности решение грузинского командования. Резервисты на буре за гостиницей начали копать траншею. Судя по тому, с какой прохладцей они занимались инженерно-фортификационными работами, умирать им здесь не хотелось. И было уже понятно, что второго Городища из родного города Сталина не получится.

Около часу дня 9 августа и пешком пошел через Гори в ту сторону, где через несколько часов должна была состояться эпопеальная фотосессия Глеба Гаранича и его коллег - Давида Мдзინшвили и Георгия Абдувадзе. Город был абсолютно пуст, сбегали все - и местные жители, и администрация, и полиция. Лишь кое-где под стенами домов лежали или сидели деморализованные представители грузинской военщины. Пресс-центр был закрыт, все разбежалось, включая руководство. Или, как выяснилось позже, - ушли на фронт информационной войны - готовить фотосессию «со зверствами».

Чуюм мне удалось влезть в последнюю маршрутку, идущую через Гори. Когда я проезжал через якобы «разбомбленные кварталы», меня поразили очаги возгорания. Поразили своей искусственностью. Например, горящая сама по себе полкарбонатная облицовка балконов на одной из хрущоб. При том что сам дом стоял несложный и даже стекла кое-где сохранились. Судя по всему, это готовили декорации, оформляли задний план.

Ни живых, ни мертвых, ни раненых я на улицах абсолютно пустого Гори не увидел. Как выяснилось позже, у солдат информационной войны все было с собой.

ДМИТРИЙ СТЕЩИН

Автора фальшивых фотографий «зверств российской военщины в Грузии» удачно и вовремя ранили на майдане. И тут же все завертелось.

Как известно, понастоящему, в полный рост, украинскую революцию запустили после ночного разгона нежданной бойца «Беркута». В этот момент, неожиданно и как специально, на месте событий оказались старые, проверенные солдаты информационной войны.

КОНЕЙ НА МАЙДАНЕ НЕ МЕНЯЮТ

Знакомьтесь - Глеб Гаранич, фотокор известного американского агентства Рейтер.

Этот снимок облетел, без преувеличений, все мировые издания. Выдохнувшие майдан неожиданно воспрял духом: «Хвоныя! Бачте што робит! Фотокоров быют!» Фотокоров бить нельзя, тем более таких уважаемых, борющихся с помощью своей беспристрастной фотокамеры за мир во всем мире. Самый известный бой Глеба Гаранича случился несколько лет назад, в разгар войны 08.08.08. По сути, этот человек своим талантом спас Грузию от оккупации. Момент был критический: грузинскую армию начали вышибать из Шинвала, и наметилась неядлозорная вероятность марша российской армии на Тбилиси. Западные правительства молчали, не понимая, как реагировать на выходку «друга Мишкова». Может, вообще никак? И тут во всех мировых СМИ появились вот эти шокирующие кадры. Российские стервятники бомбят мирные города Грузии.

К сожалению, все эти фотографии я увидел слишком поздно, в конце августа, и не успел сделать вовремя ряд критических замечаний. Хотя мне как пережившему в Гори бомбежки российской военщины было что сказать по поводу художественных достоинств снимков и их достоверности в целом.

В Гори я приехал часов в 11 утра 8 августа 2008 года. Бросил вещи в гостинице «Виктория», что на улице Царина Тарары, и отправился пешком в пресс-центр, испытывая по дороге своеобразные приключения, о которых до сих пор не хочется вспоминать. Ибо мне, бывшему дитя СССР, в Гори очень быстро объяснили, кто тут против кого, кто за кого воюет и какая правда в цене.

Пресс-центр был набит западными журналистами под завязку, я оказался единственным российским гражданином. Западные коллеги общались со мной как с чужим или с прокаженным - запомнил на всю жизнь. Это был спонтанный выброс чистого, незамутненного отношения западной прессы и западных граждан к нашей стране. Такой социально-нравственный эксперимент, благо в пресс-центре западников было, как и Ковчеге, - каждой твари по паре, а нечистых - по семь. Одних полжков случился добрый десяток. Все они ждали победы

Эти фотографии были удалены с фотоленты агентства Рейтер и даже из архива. Слишком много вопросов они вызывают.

1. Почему один и тот же мужчина переодевается?
2. Почему его рубашка валется на земле?
3. Почему у «трупа» погибшего от бомбежки лишь небольшая «рана» на запястье?
4. Почему с одеялом проводит странную манипуляцию?
5. Почему «умерший» крепко вцепился в руку врача?

«Я СВИДЕТЕЛЬ, А ЧТО СЛУЧИЛОСЬ?»

То, что эти фотографии - фальшивки, знающие люди поняли почти сразу. Уже 14 августа 2008 года в эфире «Эха Москвы» журналисты попытались поговорить на эту тему с автором. Цитирую дословно, по стенограмме эфира:

Г. Гаранич: - Просто люди. Модели можно сказать. Люди, которые согласились нам помочь сделать снимки. А что тут такого?

А. Венедиктов: - Но тогда получается, что вы ввели в заблуждение миллионы людей.

Г. Гаранич: - А может, наоборот, показали правду. Мне сказали, что трупы были. И что, для того чтобы показать правду, я должен был принести обратно их из морга и сфотографировать? А раненая женщина в огне и колочей проволоке? Вы думаете, она там так и сидела часами с ночи и ей никто бы не оказал помощь? Хотя бы вытащил ее оттуда?

А. Венедиктов: - Я понимаю. Но разве так можно?

Г. Гаранич: - Что можно? Делать фотографии?

А. Венедиктов: - Подражать действительности, чтобы показать правду.

Г. Гаранич: - Именно только так и нужно. Это всеобщая практика...»

Спустя пару месяцев после окончания войны наивный коллега из одного уважаемого издания приехал в город Гори, чтобы сделать репортаж о судьбе героев фотографии. Местные жители посоветовали журналисту искать этих людей в Тбилиском театре драмы и комедии. А фотографии? Теперь их можно найти в Киеве - на майдане. Они там «работают». Причем в отличие от сотен фотокоров других изданий всегда попадают в нужное время и в нуж-

ное место. Либо это самое нужное время и место создадут сами.

Сейчас уже ясно, что ночной разгон «Беркута» студентов 30 ноября был ключевым событием «второй украинской революции», так называемой точкой бифуркации. Происходятся и причины - внезапная жесткая атака националистов на «Беркут» и их бегство, чтобы под ответный удар спецназа попали не они, а простые студенты с майдана, - то есть спланированная провокация. Освещали это мероприятие люди неслучайные, проверенные, как минимум предупрежденные, а как максимум сами разработавшие сценарий провокации. И, как в истории с войной 08.08.08, фотографии «хривавых действий режима» дали нулевой политический эффект: мир ужаснулся. А много и не требовалось. Вернее - требовалось именно это.

Рис. 75. Стаття в «Комсомольській Правді» зі звинуваченням Г. Гаранича у постановці фотографії

Отже, проблема постановочної фотографії є дуже актуальною в умовах інформаційно-сислової війни та може використовуватися в різних аспектах – як в прямий спосіб, як безпосередня інформаційно-пропагандистська зброя, так і опосередковано – через звинувачення супротивників та опонентів у використанні таких засобів. Чесна фотожурналістика має виходити з пріоритету документальності, невторчання автора в події, зображені на знімку, чіткого розмежування репортажної, документальної фотографії та постановочної зйомки, що є прийнятною лише в художніх жанрах і не може видаватися за репортажну фотографію.

Контрольні питання

1. Чим пояснюється поширення постановочного способу зйомки в XIX ст.?

2. Які небезпеки несе підміна репортажної фотографії постановочною?

3. В чому звинувачували Дмитра Муравського і чому міністр оборони звільнив його з посади свого радника?

4. Назвіть основні проблеми українського інформаційного простору в контексті проблеми постановочної фотографії і пропаганди.

5. Піонером воєнної фотожурналістики XIX ст. є:

а) Роджер Фентон;

б) Роберт Капа;

в) Стів МакКаррі;

г) Євген Халдей;

д) Анрі Картье-Брессон.

6. Чи можна використовувати постановочний метод зйомки у фотожурналістиці?

а) цілком можна, оскільки постановка дає змогу побудувати естетично вивіреним кадр, гідний називатися твором мистецтва;

б) категорично заборонено, оскільки будь-яка постановка апріорі є фальсифікацією реальності;

в) принципово можна, за умови, що постановка створює умови для розвитку реальної події, а не підміняє цю подію чимось вигаданим, сконструйованим автором;

г) можна і бажано, якщо це слугує на користь державі та відповідає ідеологічним завданням автора.

Посилання

1. Звідки медіа беруть свої фотографії? / Медіадрайвер. URL: <http://mediadrivervonline/foto/zvidki-media-berut-svoyi-fotografiyi/>

2. Салаев М. Документальное и постановочное в фотографии / Media-shoot.ru. 2013. URL: <http://media-shoot.ru/publ/30-1-0-301>

3. Dicker R. 'Valley Of The Shadow Of Death,' Famous Early War Photo, A Staged Fake, Investigator Says / Huffington Post. 10/01/2012. URL: https://www.huffpost.com/entry/valley-of-the-shadow-of-death-fake_n_1928760

4. Макдональд Ф. Фотожурналистика: правда чи обман? / BBC News Україна. 9 липня 2015. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2015/07/150709_vert_cul_altered_images_journalism_vp

5. Сияк И. Казнить нельзя помиловать: Как создаются и наказываются постановочные фотографии войны / Bird in Flight. 27 августа 2016. URL: <https://birdinflight.com/ru/professiya/20160826-znamenitye-photo-postanovki.html>

6. Nash E. Shot down – Capa's classic image of war / Independent. 21 July 2009. URL: www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/news/shot-down-capas-classic-image-of-war-1754405.html&prev=search

7. Macdonald F. Altered images: Is this real or faked? / BBC Culture. 8 July 2015. URL: <http://www.bbc.com/culture/story/20150708-altered-images-is-this-real-or-faked>

8. Максимов М. «Знамя Победы над Рейхстагом». Сенсационная история фото / Epoch Times. URL: <https://www.epochtimes.ru/content/view/5101/9/>

9. Sontheimer M. Legendäre Foto-Manipulation: Fahne gefälscht, Uhr versteckt, Wolken erfunden / Spiegel Online. URL: <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/legendaere-foto-manipulation-fahne-gefaelscht-uhr-versteckt-wolken-erfunden-a-551663.html>

10. Волкова Б. Километры пленки и тысячи дней. Жизнь и работа фотографа Евгения Халдея / ТАСС. URL: https://tass.ru/spec/yevgeny_khaldei

11. Щур М. Прапор перемоги Ізраїля Кішицера / Радіо Свобода. 05 травня 2011. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24092521.html>

12. Караваева А. А. Фотопублицистика периода Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: по материалам газет «Правда», «Красная звезда», «Красный флот», «Фронтальная иллюстрация»: диссертация ... кандидата исторических наук: 07.00.10. Москва, 1981.

13. Вартанов А. Советская документальная фотография времен Великой Отечественной войны. Часть 1 / Photographer.ru. 9 мая 2014. URL: <https://www.photographer.ru/cult/history/6378.htm>
14. The Master Race / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/the_master_race
15. Не «дешевая» история фотографии Робера Дуано / Киевская школа фотографии. 15.05.2018. URL: <https://www.photoschool.kiev.ua/fotoklub/stati/121-robert-doisneau>
16. Казанский Д. Как делается пропаганда / Блог Дениса Казанского. 05 декабря 2016. URL: http://deniskazansky.com.ua/kak_delajetsa_propaganda/
17. The brutal reality in the East of our Europe / Carl Bildt. URL: <https://twitter.com/carlbildt/status/765970304221011968>
18. Савченко Г. Украинские фотографы усомнились в правдивости снимков Дмитрия Муравского / Bird in Flight. 22 августа 2016. URL: <https://birdinflight.com/ru/novosti/industriya/20160822-muravskiy.html>
19. Тохмахчі А. «Міна інформаційної дії». Чим шкодять Україні постановочні фото з передової / Hromadske.ua. 28 серпня 2016. URL: https://hromadske.ua/posts/mina-informatsiinoi-dii-chym-shkodiat-ukraini-postanovochni-foto-z-peredovo?fbclid=IwAR0LyDC6wP1V673qcT4PJv-gGeUmMs-Y-jVicDocdDZx789Rq_0Dy2WZjgk
20. Фото Муравського із Широкиного колеги вважають рекламою Міноборони / Українська правда. Життя. 22 серпня 2016. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/22/216963/?fbclid=IwAR2StZy7yF9DzviZ3ccV3HYpNvk9dF9g8A611i2RYKmoKpR4h1XvnL0n8_w
21. Заява українських фотожурналістів щодо ситуації з фотографіями Дмитра Муравського / LB.ua. 22 серпня 2016. URL: https://lb.ua/blog/lbua/343305_zayava_ukrainskih_fotozhurnalistiv.html
22. Был ли снимок из Широкино фотографа Муравского постановочным: The Washington Post провела расследование / Буквы. 28 августа 2016. URL: <https://bykvu.com/bukvy/41683-byli-li-snimok-iz-shirokino-fotografa-muravskogo-postanovochnym-the-washington-post-provela-rassledovanie>
23. Хоменко О. Чому від одного постановочного фото можна докотитися до «розп'ятих хлопчиків» / Depo.ua. 24 серпня 2016. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/istoriya-skandalu-navkolo-odnogo-foto-23082016150000>
24. Відставка через скандальне фото війни: Полторак зробив гучну заяву / Online.ua. 28 серпня 2016. URL: <https://novyny.online.ua/751488/vidstavka-cherez-skandalne-foto-viyni-poltorak-zrobiv-guchnu-zayavu/>
25. Панфилов О. «Фальшивые» фотографии. Глава из книги «Россия–Грузия: информационная война» / Грузия Online. 12/11/2010. URL: <https://www.apsny.ge/analytics/1289592393.php>
26. Стешин Д. Украинско-грузинский театр Драмы и комедии / Комсомольская Правда. 11.12.2013. URL: <https://www.crimea.kp.ru/daily/26171.4/3057508/>

РОЗДІЛ 4

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ЯК СПОСОБУ МАНІПУЛЯЦІЇ СПРИЙНЯТТЯМ ВІЗУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

4.1. Засоби художньої виразності як інструмент тонкої маніпуляції

Стосовно фейків, цифрових маніпуляцій, постановочних світлин вже існує визначеність щодо неприпустимості їх використання у документальній фотографії. Розвиток медіаосвіти, навичок критичного мислення сприяє розпізнанню та виявленню неякісного або маніпулятивного інформаційно-візуального продукту. Але сучасні реалії інформаційно-сміслової війни, зокрема, використання візуального контенту в медіа, спричиняють трансформацію документальної фотографії в сучасному медійному просторі. Які ж зміни відбуваються у самому медіасередовищі?

Відомий фахівець у галузі інформаційної війни, заслужений журналіст України Георгій Почепцов зазначає: «Ми вважаємо, що це вже не інформаційна, а смислова війна. Достовірність факту тут не є настільки важливим параметром, як у випадку з інформаційним простором. У крайньому разі завжди можна знайти інший факт, якщо цей не підійде. Факт – вторинний, первинним є необхідний образ-смысл. А образ значно залежить від тих цілей, які стоять перед цією комунікацією. Перед комунікацією завжди стоять якісь цілі. Просто у разі із жорсткими прикладними завданнями такі цілі досягаються не випадково, а у системний спосіб». Відхід від факту до образу характерний не тільки для бізнесу (реклама і ПР), а й для інформаційної війни. «Оскільки образ у сучасному інформаційному просторі обігнав за ступенем реальності факт, факт виявляється вторинним. Машина інфовійни працює з образом окремо, а з фактом окремо; потрібний образ робить яскравим, а непотрібний факт – каламутним і спірним ... Образ «бандерівця» живе власним життям, не пов'язаним ні з історією цього поняття, ні із сучасною українською реальністю» [1].

Одна з ключових ідей М. Маклюєна полягає в тому, що засоби передачі інформації формують середовище і визначають сприйняття більшою мірою, ніж сама ця інформація. Завдяки впливу нових ЗМІ, реальний світ віртуалізується, стаючи невідмітним від світу вигаданого або сконструйованого спеціально навченими людьми. Саме тому майже всі сьогодні відчувають гостру нестачу фактів, чіткості розуміння того, що саме відбувається у місцях конфліктів: це один із наслідків ефективності інфовійни [2].

Настала черга розглянути четверту категорію фотографічного продукту, який використовується як спосіб маніпуляції. З нею треба бути уважнішими, бо це не фейк – світлини цілком відповідають події, часу та місцю. На цих фотографіях немає факту втручання графічних редакторів і постобробки. Вони не постановочні. Можна стверджувати, що їм притаманний документалізм. Але ця категорія фотоматеріалу, безперечно, стає ефективним інструментом маніпуляцій та впливу на громадську думку, свідомість та поведінку аудиторії, на сприйняття певного образу – це фотографії, в яких застосовані *засоби художньої виразності*, як композиція, ракурс, світлотінь, колір та інші, з метою не стільки зафіксувати дійсність, скільки створити певний образ цієї дійсності. Йтиметься про знакову систему зображення, побудовану на особливостях здатності зорового апарату людини сприймати зображення. Відповідно, у цій системі, знак є не умовним, як у випадку з мовою, а цілком змістовним, наочним фактом зображення. Також більш детально наведемо приклади маніпуляції зв'язком між об'єктом зображення та фоном зображення, застосування обмеженого кута поля зору, використання різних планів зображення, елементів переднього плану.

Як відомо, із самого свого народження фотографія має два напрями – документальний і художній. Основа документальної фотографії – бути умовним «дзеркалом сучасності», правдиво фіксувати миттєвості життя, відповідати об'єктивній реальності. Саме тому, зазвичай, репортаж трактують як протокол, історичний документ чи свідоцтво епохи.

Художня ж фотографія покликана втілити творчий задум, авторський погляд на події чи об'єкти реальності. Вона є «дзеркалом художнього бачення», суб'єктивного ставлення митця-фотографа. Для цього він має право реалізувати свій творчий задум за допомогою художніх прийомів, властивостей оптики чи технічних можливостей камери (панорами, фільтри тощо).

Щоб ідентифікувати вид фотомистецтва, потрібно передусім з'ясувати сутність його мови. Яка ж специфіка візуальної мови фотографії? Тут вже знадобляться знання про побудову кадру, знання з фотокомпозиції, гармонізуючих чи навпаки дегармонізуючих засобів виразності, особливостей візуального сприйняття інформації.

Наведемо кілька наочних прикладів.

4.2. Композиція та фон зображення як інструменти трансляції невербального повідомлення

На Літній школі з медіаосвіти, організованій Академією Української Преси, медіатренерка Валентина Потапова, керівник освітніх програм Центру громадянської освіти «Альменда», запропонувала цікаву вправу [3].

«Цікавим було ще одне завдання, яке полягало у розгляді двох резонансних відеозвернень студентів (українських [4] до російських та відповіді росіян [5]). Педагогів попросили проаналізувати формат цих роликів (тривалість, постановку кадру, візуальні маркери), основні тези, аргументацію, наявність мови ворожнечі. Виявилось, що аналіз побудови кадру може допомогти зрозуміти мету створення ролика.

Наприклад, бачимо таку особливість: в українському ролику на першому плані студент (чи студентка) знаходиться по центру кадру (рис. 76), тоді як у російському – на першому плані бачимо студента, який знаходиться зліва, а на задньому плані видно групу студентів, які тримають синьо-білий плакат (зображення при цьому розмите) (рис. 77).

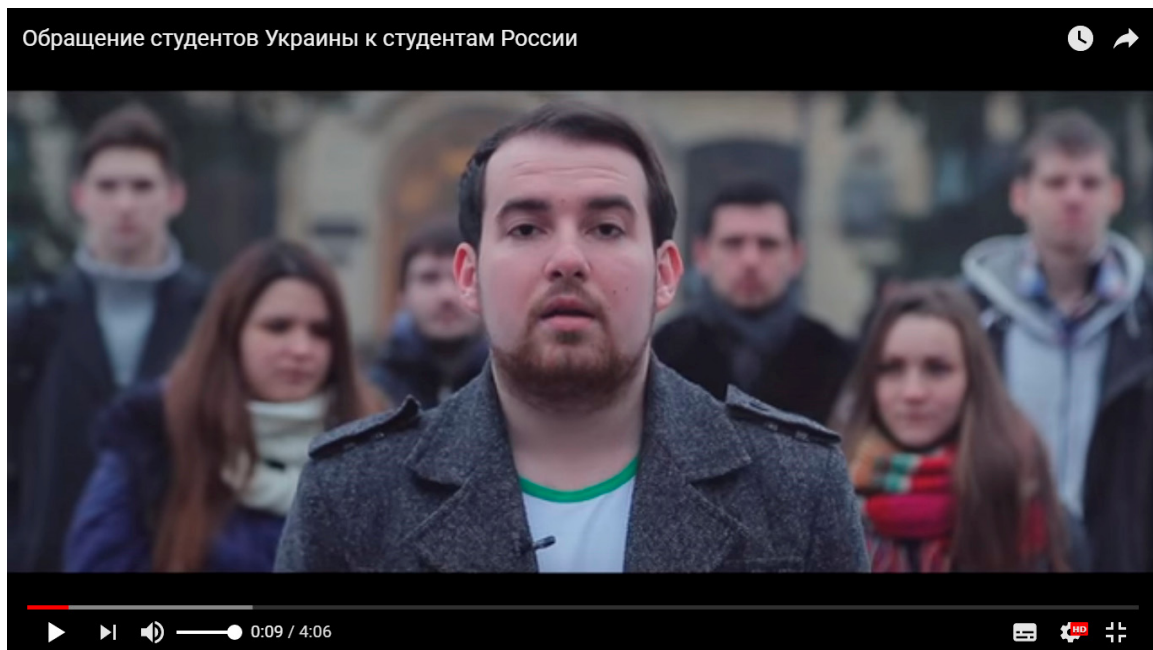

Рис. 76. Кадр з відеозвернення українських студентів

Рис. 77. Кадр із відеозвернення російських студентів

Насправді це плакат із написом «Сеть» (молодіжний прокремлівський рух). Для українців це розмите зображення не буде впізнаваним, на відміну від росіян, які добре знають логотип організації. «Цей відеоролик знімали за аналогією до українського звернення, і якщо його автори вирішили змінити перший план, то це було зроблено з умислом, – пояснює Валентина Потапова. – Тож ми можемо зробити висновок, що основою цільовою аудиторією були не українці, а саме росіяни» [3].

Крім вище сказаного, варто зауважити симетричну побудову кадру та центрально-розміщений композиційний центр зображення, тобто «головний

герой зображення». У нашому випадку – зображення студента. Це так звана статична композиція.

В російському відео бачимо два композиційні центри, два головні герої – дівчину та банер. Попри виведення його з фокусу зображення, він привертає увагу кольором та впізнаваною для російських глядачів графікою. Тому можна зробити висновки про певну маніпуляцію у сприйнятті візуальної інформації. Це лише підтверджує мету, з якою було знято це відеозвернення. Наявність двох композиційних центрів ототожнює зв'язок між цими об'єктами зображення. Тобто, інформація, яку озвучують студенти та студентки буде асоціюватися, відповідно, із молодіжною організацією «Сеть».

На підтвердження цього висновку можна навести слова Директора Калінінградського відділення молодіжної організації «Сеть» Дмитра Кир'яна, який прокоментував сайту «Новый Калининград», що калінінградські студенти спробували відповісти українському студентству «їхніми ж словами». «Молодь із Росії і зі Східної України вкрай позитивно оцінили нашу роботу. Ми орієнтуємося з коментарів у соцмережах. Люди реально щиро дякують нам за цей вчинок», – додав Кир'ян [6].

«Нам, як представникам російського студентства, не байдужа доля братської України», – заявляє у відео нібито представниця Балтійського федерального університету (БФУ).

«Ви називаєте бандерівців, «Правий сектор», фашистів казками – але невже жертви Майдану, одеського Будинку профспілок, розбомблені міста Донбасу – це теж казка? – вторить їй юнак зі студентської ради Калінінградського державного технічного університету (КДТУ). – Все це ви називаєте інформаційним шумом? Брати, задумайтесь». Ближче до фіналу ролика напруження сягає межі та вже чуємо: «Вам доведеться пояснювати своїм дітям, чому ви стріляли в нас, – обіцяє українським студентам дівчина з Калінінграда. – Думайте, сумнівайтесь, перевіряйте».

Власне, такий меседж намагалася донести провладна молодіжна російська організація «Сеть».

Тож, надзвичайно важливо розуміти і вміти розрізняти *маніпулятивні техніки*.

Тут наявна маніпуляція сприйняттям реалізована за допомогою «об'єкту зйомки» та «фону зйомки», їх взаємозв'язку і тим образом, що вони створюють. У фотографії фон, на якому зображується головний герой, та, власне, сам об'єкт зйомки прийнято вважати однаково важливими у побудові кадру. Другий, третій та інші плани зображення несуть певну кількість інформації. Вона теж, безумовно, впливає на те, що побачить чи як сприймає побачене глядач. А ще часті випадки, коли саме другі плани відігравали значну роль при верифікації зображень. Тобто інформація, на яку менше звертали увагу, допомагає встановити певні обставини зйомки, перебіг подій, тощо.

Наведемо приклад, коли фон зображення змінює «конотацію» зчитування візуального образу.

На цьому прикладі бачимо зображення Олександра Захарченка, визнаного в Україні як терориста, – очільника угруповання Донецька Народна Республіка у 2014–2018 рр. (рис. 78)

Рис. 78. Фотографія Олександра Захарченка

Якщо не знати персони на фото, то фон зображення цілком диктує певну символічну аналогію «білих голубів миру». Який же саме журналістський матеріал супроводжує ця світлина?

Глядач звертає увагу на світлину, зчитує певний образ, потім читає «сенсаційний» заголовок (рис. 79).

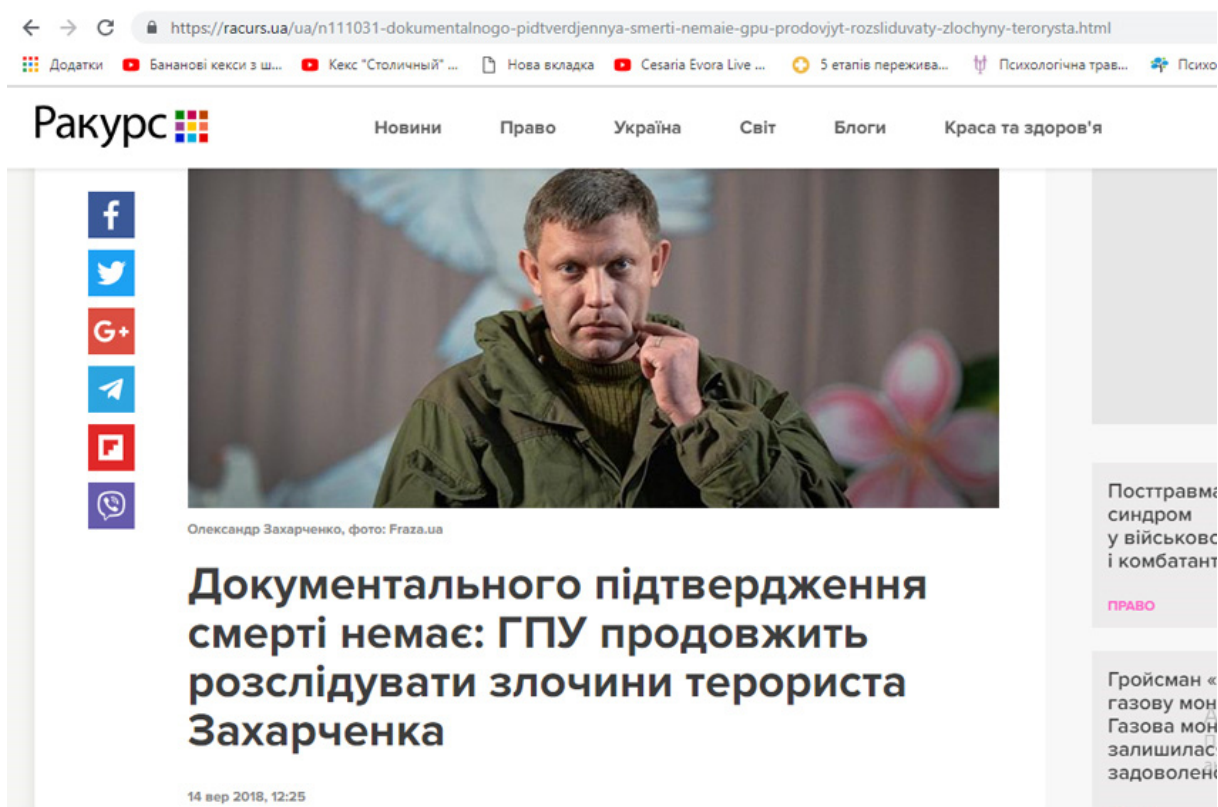

Рис. 79. Новина з використанням фотографії Захарченка

А вже лише в третю чергу власне сам матеріал, де йдеться про те, що: «Генеральна прокуратура продовжить розслідувати злочини колишнього очільника проросійських бойовиків на окупованій частині Донецької області Олександра Захарченка попри появу повідомлень про його загибель. – повідомляє «Українська правда». – У відповіді прокуратури на відповідний інформаційний запит журналістів зазначається, що офіційних документів, які підтверджують загибель лідера терористів, немає. А оскільки територія Донецька наразі непідконтрольна українській владі, провести слідчі дії та відповідні експертизи на місці інциденту неможливо» [7].

4.3. Маніпуляція образом політика в ілюстраціях до новин

Загалом створення певного сприйняття образу через «емоційно забарвлений» візуальний контент стало доволі частим. Найчастіше маніпуляції зазнає образ чинного Президента США Дональда Трампа. Об'єктом нашого дослідження став ресурс Цензор.Нет (рис. 80–89).

БИЗНЕС ВОЙНА **НОВОС** БЛОГИ ФОРУМ КУРС ВАЛЮТ

Новости | События | Резонанс | Фото | Видео | Фотошопы

f t s

ЦЕНЗОР.НЕТ

27059 посетителей онлайн

Темы дня: **Выборы-2019** Оружейный скандал с Гладковским Подкуп избирателей Задержание Заманы

► **За рубежом**

Все про: КНДР (500) ядерное оружие (591) Трамп (2188) 6885 122

03.03.19 01:39 **Трамп пообещал тоталитарной Северной Корее "невероятное, прекрасное экономическое будущее"**

По словам президента США, прекрасное будущее для Пхеньяна наступит после заключения договора с Вашингтоном. Если же договора не будет, то и будущего у Северной Кореи – тоже.

Об этом Дональд Трамп заявил, выступая на Конференции консервативного политического действия, сообщает **Цензор.НЕТ** со ссылкой на **Reuters**.

"У Северной Кореи будет невероятное, прекрасное экономическое будущее, если она заключит с нами договор, и не будет его вообще, если она сохранит ядерное оружие", – сказал президент США.

Он добавил, что отношения с КНДР кажутся ему "очень, очень прочными".

Объявление закр
Не показыв
объявлен
Почему это объ

Рис. 80. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [8]

Цієї ж дати 03 березня 2019 року є ще один матеріал із цим політиком:

БИЗНЕС ВОЙНА **НОВОС** БЛОГИ ФОРУМ КУРС ВАЛЮТ

Новини | Події | Резонанси | Фото | Відео | Фотошопи

f t s

ЦЕНЗОР.НЕТ

24181 відвідувач онлайн

Темы дня: **Вибори-2019** Збройовий скандал з Гладковським Підкуп виборців Затримання Замани Убивс

► **За кордоном**

Все про: ІДІЛ (224) Трамп (1718) 2069 35

Поширити 0 **Твіт**

03.03.19 14:29 **Бойовиків ІДІЛ буде повністю переможено "сьогодні або завтра", - Трамп**

Президент США зізнався, що генерали чекають перемоги над ІДІЛ не раніше, ніж через 2 роки, але сам він вважає цей термін "занадто довгим".

Про це Дональд Трамп заявив під час виступу на конференції консервативних політиків, повідомляє **Цензор.НЕТ** із посиланням на **CNN**.

"Вчора або завтра 100% халіфату будуть переможені", - сказав президент США.

За словами Трампа, його генерали вважають, що для перемоги над ІДІЛ необхідно 2 роки. Але глава держави з ними не згоден.

Оголошення закр
Не показува
оголошен
Чому це оголоц

Рис. 81. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [9]

Матеріал за 19 лютого 2019 року:

The screenshot shows the website 'ЦЕНЗОР.НЕТ' with a navigation bar at the top containing 'БІЗНЕС', 'ВІЙНА', 'БЛОГИ', 'ФОРУМ', and 'КУРС ВАЛЮТ'. Below the navigation bar are links for 'Новини', 'Події', 'Резонанси', 'Фото', 'Відео', and 'Фотошопи'. The website's logo 'ЦЕНЗОР.НЕТ' is prominently displayed in the center, with '24054 відвідувача онлайн' below it. A horizontal menu lists 'Теми дня: Вибори-2019 Збройовий скандал з Гладковським Підкуп виборців Затримання Замани Убивс'. The main content area features a section titled 'За кордоном' with a sub-header 'Матеріали за темою: Президент Трамп'. Below this, there are social media sharing buttons for Facebook and Twitter, and a date '19.02.19 09:59'. The main headline reads '16 штатів США подали позов проти президента Трампа'. A photograph of Donald Trump is shown on the left. To the right of the photo, the text states: 'Позов проти президента США Дональда Трампа подали 16 штатів країни. Як інформує Цензор.НЕТ із посиланням на "Кореспондент", про це повідомляє New York Times. Коаліція із 16 штатів, включно з Каліфорнією і Нью-Йорком, у понеділок, 18 лютого, подала позов проти президента через його плани використовувати повноваження введення режиму надзвичайного стану. Позов подано до федерального окружного суду в Сан-Франциско.'

Рис. 82. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [10]

Матеріал за 16 лютого 2019 року:

The screenshot shows the website 'ЦЕНЗОР.НЕТ' with a navigation bar at the top containing 'БІЗНЕС', 'ВІЙНА', 'БЛОГИ', 'ФОРУМ', and 'КУРС ВАЛЮТ'. Below the navigation bar are links for 'Новини', 'Події', 'Резонанси', 'Фото', 'Відео', and 'Фотошопи'. The website's logo 'ЦЕНЗОР.НЕТ' is prominently displayed in the center, with '24113 відвідувачів онлайн' below it. A horizontal menu lists 'Теми дня: Вибори-2019 Збройовий скандал з Гладковським Підкуп виборців Затримання Замани Убивс'. The main content area features a section titled 'За кордоном' with a sub-header 'Все про: Конгрес США'. Below this, there are social media sharing buttons for Facebook and Twitter, and a date '16.02.19 12:29'. The main headline reads 'Конгрес США перевірить, чи мав Трамп право вводити надзвичайний стан'. A photograph of Donald Trump is shown on the left. To the right of the photo, the text states: 'Юридичний комітет Палати представників з'ясує законність введення режиму НС, за допомогою якого президент США Дональд Трамп хоче отримати гроші для будівництва стіни на кордоні з Мексикою. Про це керівники юридичного комітету Палати представників написали у відкритому листі на ім'я президента США, повідомляє Цензор.НЕТ із посиланням на DW. "Грабуючи військовий бюджет задля будівництва стіни, гроші на яку не погодився виділити Конгрес, ви порушуєте основний принцип поділу влади і підриваєте одне з основних положень конституції", - йдеться в документі.'

Рис. 83. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [11]

Два матеріали за 15 лютого 2019 року:

The screenshot shows the homepage of the 'ЦЕНЗОР.НЕТ' website. At the top, there are navigation links for 'БІЗНЕС', 'ВІЙНА' (with a 'НОВЕ' tag), 'БЛОГИ', 'ФОРУМ', and 'КУРС ВАЛЮТ'. Below these are 'Новини', 'Події', 'Резонанси', 'Фото', 'Відео', and 'Фотошопи'. The website's name 'ЦЕНЗОР.НЕТ' is prominently displayed in the center, with '25534 відвідувача онлайн' below it. A search bar is on the right. A 'Теми дня' (Topics of the Day) section lists 'Вибори-2019', 'Збройовий скандал з Гладковським', 'Підкуп виборців', 'Затримання Замани', and 'Убивство Гандзюк'. The main article is titled 'Політика України, За кордоном' and 'Трампа підписав пакет законодавчих актів, що збільшує допомогу Україні в 2019 році до 695 млн дол., - посольство України в США'. It includes a photo of Donald Trump and text stating that the President signed a bill to increase aid to 700 million dollars. A 'Google' advertisement on the right is partially visible, showing 'Оголошення закрито' and 'Не показувати це оголошення'.

Рис. 84. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [12]

The screenshot shows the homepage of the 'ЦЕНЗОР.НЕТ' website. At the top, there are navigation links for 'БІЗНЕС', 'ВІЙНА' (with a 'НОВЕ' tag), 'БЛОГИ', 'ФОРУМ', and 'КУРС ВАЛЮТ'. Below these are 'Новини', 'Події', 'Резонанси', 'Фото', 'Відео', and 'Фотошопи'. The website's name 'ЦЕНЗОР.НЕТ' is prominently displayed in the center, with '24309 відвідувачів онлайн' below it. A 'Теми дня' (Topics of the Day) section lists 'Вибори-2019', 'Збройовий скандал з Гладковським', 'Підкуп виборців', and 'Затримання Замани'. The main article is titled 'За кордоном' and 'Трампа пройшов обов'язковий медогляд: усе в нормі, крім ожиріння'. It includes a photo of Donald Trump and text stating that his annual health check-up showed he is within normal limits, except for obesity. A 'Google' advertisement on the right is partially visible, showing 'Оголошен' and 'Не'.

Рис. 85. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [13]

Матеріал за 7 лютого 2019 року:

→ ↻ https://censor.net.ua/news/3110396/v_ssha_vozobnovili_rassledovanie_svyazeyi_trampa_s_rossiyey

дати

БИЗНЕС ВОЙНА NEWS БЛОГИ ФОРУМ КУРС ВАЛЮТ

Новости | События | Резонанс | Фото | Видео | Фотошопы

ЦЕНЗОР.НЕТ
28087 посетителей онлайн

Темы дня: **Выборы-2019** Оружейный скандал с Гладковским Подкуп избирателей Задержан

► За рубежом

Материалы по теме: **Компромат на Трампа** 👁 3033 🗨 43
Все про: расследование (2457) Россия (72188) США (14713) Трамп (2188)

[Поделиться 1](#) [Твитнуть](#)

07.02.19 08:07 **В США возобновили расследование связей Трампа с Россией**

Председатель комитета по разведке палаты представителей американского конгресса Адам Шифф заявил о возобновлении расследования вмешательства РФ в президентские выборы в США и сговора президента Дональда Трампа и российской власти.

Как информирует **Цензор.НЕТ** со ссылкой на "Новое время", в заявлении, которое опубликовано на сайте комитета, говорится, что будет проведено "тщательное расследование попыток России и других зарубежных"

Рис. 86. Приклад новини з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [14]

На цьому ресурсі простежується тенденція багаторазового повторного використання фото для ілюстрування матеріалів, не схожих за змістом, наприклад:

ЦЕНЗОР.НЕТ
27642 відвідувачів онлайн

Темы дня: **Выборы-2019** Збройовий скандал з Гладковським Підкуп виборців Затрим

► За кордоном

Все про: ІДІЛ (224) Трамп (1718) 👁 2053 🗨 35
[Поширити 0](#) [Твіт](#)

03.03.19 14:29 **Бойовиків ІДІЛ буде повністю переможено "сьогодні або завтра", - Трамп**

Президент США зізнався, що генерали чекають перемоги над ІДІЛ не раніше, ніж через 2 роки, але сам він вважає цей термін "задто довгим".

Про це Дональд Трамп заявив під час виступу на конференції консервативних політиків, повідомляє **Цензор.НЕТ** із посиланням на CNN.

"Вчора або завтра 100% халіфату будуть переможені", - сказав президент США.

За словами Трампа, його генерали вважають, що для перемоги над ІДІЛ необхідно 2 роки. Але глава держави з ними не згоден.

ЦЕНЗОР.НЕТ

Темы дня: **Выборы-2019** Збройовий скандал з Гладковським Підкуп виборців Затри

► За кордоном

Все про: Мексика (19) США (4748) надзвичайний стан (38) Трамп (1718) 👁 12337 🗨 173
[Поширити 0](#) [Твіт](#)

15.02.19 18:49 **У США буде введено надзвичайний стан, - Трамп**

Таким чином президент США хоче домогтися будівництва стіни на кордоні з Мексикою. Він вважає, що стіна вирішить проблеми наркотрафіку, контрабанди і нелегальної міграції.

Президент Дональд Трамп підтвердив свій намір ввести надзвичайний стан на кордоні з Мексикою, щоб отримати фінансування будівництва об'єкційної ім стіни на кордоні з Мексикою в обхід конгресу. Про це **Цензор.НЕТ** повідомляє з посиланням на "Бі-бі-сі".

Виступаючи перед журналістами на галереї біля Білого дому, президент США пообіцяв уже в п'ятницю підписати відповідні документи.

Читайте також: Трамп заявив, що працює більше, ніж майже всі його попередники, оскільки отримав країну "в безладі", з "виснаженим військом та нескінченними війнами"

Рис. 87. Приклади новин з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [9; 15]

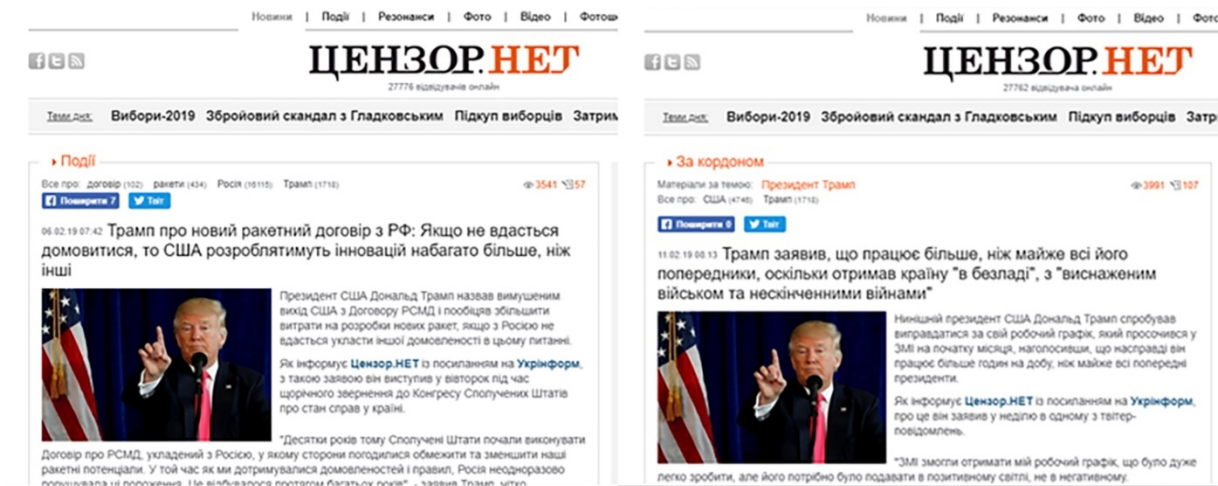

Рис. 88. Приклади новин з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [16; 17]

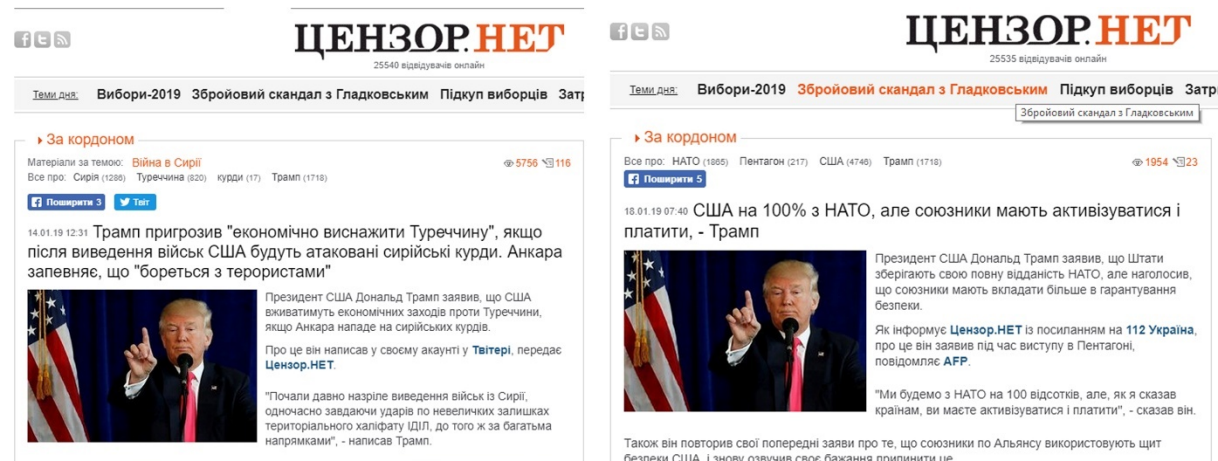

Рис. 89. Приклади новин з фотографією Дональда Трампа на ресурсі Цензор.Нет [18; 19]

Ми навели приклади матеріалів лише за два неповні місяці 2019 року.

Подібний випадок використання «характерної» фотографії Трампа, що створює комічний ефект, як ілюстрації до стилістично нейтрального новинного матеріалу, знаходимо і на сайті інформаційного агентства УНІАН у новині від 18 грудня 2018 р. (рис. 90) [20]

Трамп створив командування Космічними силами США

19:27, 18 грудня 2018

СБІТ

👁️ 103 💬 0

Міністр оборони США повинен запропонувати кандидатів на посади командувача новим утворенням і його заступника.

Дональд Трамп / REUTERS

Рис. 90. Приклад нейтральної новини з комічним ефектом на ілюстративному фото

4.4. Кадрування та обмежений кут поля зору

Іншим ефективним засобом маніпуляції за допомогою засобів художньої виразності є використання обмеженого кута поля зору або кадрювання світлин, при якому змінюється їх сприйняття.

Відомим прикладом слугує кадрована фотографія Папи Римського Бенедикта XVI (Йозефа Ратцінгера) в молодості, де він нібито здіймає руку в нацистському вітанні (відомо, що підлітком, в часи Другої світової, Ратцінгер був членом Гітлерюгенду). Заголовок матеріалу, що супроводжується цим фото: «Папа пробачає євреям, хто кому має пробачати?» [21]. Однак пошук за зображенням в інтернеті показує, що на оригінальній світлині в священника підняті обидві руки (рис. 91).

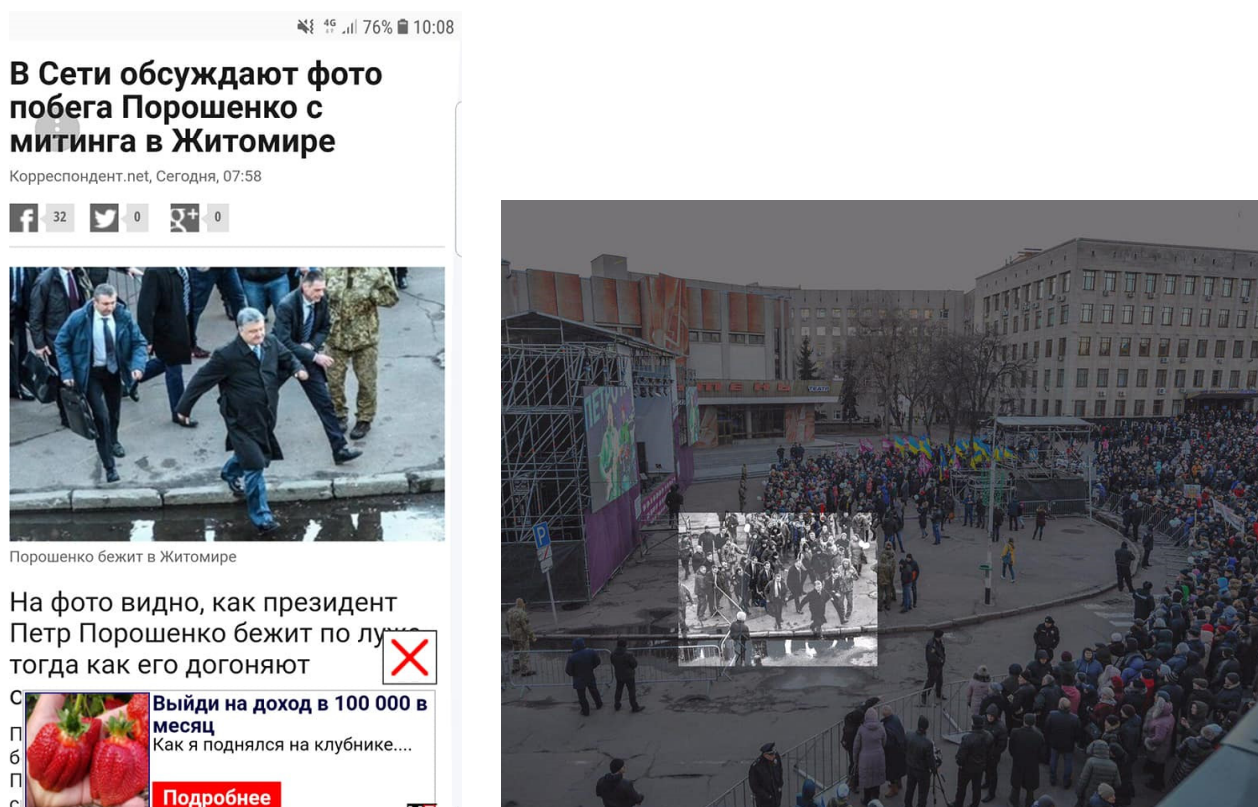

Рис. 91. Маніпуляція кадруванням: «Папа Бенедикт XVI – нацист».

Праворуч фрагмент оригінального знімка без кадрування

З сучасних українських прикладів відомою є фотографія нібито втечі Президента України Петра Порошенка від людей на мітингу в Житомирі під час передвиборчої кампанії 2018 р. На сильно кадрованому знімку зафіксований момент, коли Порошенко переступає через калюжу, і складається враження, що він біжить. Насправді ж, як свідчить повна версія фотографії, політик ішов якраз до людей, але вони не увійшли в поле кадрованого зображення (рис. 92). Цю інформацію підтвердив автор фото, кореспондент УНІАН Леонід Шевчук, опублікувавши повну версію цієї сцени. Однак варто зауважити, що кадровану версію також спочатку опублікував і поширив сам автор. Вочевидь, хибна інтерпретація кадрованого фото виникла вже згодом в соціальних мережах, але очевидно, що можливість такої інтерпретації було принципово закладено саме

обмеженням поля фотографії, і автору довелося спростовувати фейк, що виник на основі його світлини [22].

*Рис. 92. Кадровання: «Втеча Президента Порошенка».
Праворуч оригінал (кадрований фрагмент виділено)*

Втім, зміна сприйняття фотографії іноді може відбуватися і за менших масштабів кадровання. Візьмемо класичний приклад репортажної фотографії і порівняймо кадровану і повну версію знакової світлини Ніка Ута (Nick Ut) «Жах війни», відомої також під назвою «Напалм у В'єтнамі» (див.: [23]), за яку її автор здобув Пулітцерівську премію. Якщо в кадрованій версії може складатися враження, ніби південнов'єтнамські військові (яких можуть помилково приймати за американців) переслідують постраждалих від авіаудару дітей, то в повній версії стає очевидним, що вони супроводжують дітей і не є їхніми ворогами (рис. 93). Акценти сприйняття загальної картини змінюються.

Рис. 93. Нік Ут. Жах війни. Кадрована і повна версія

Отже, проблема маніпуляцій (навмисних чи несвідомих) засобами художньої виразності є не менш значущою за використання ретуші, постановки або зміну контексту світлин. Цей бік можливих маніпулятивних технік інформаційної та смислової війни є не таким помітним, але все одно вимагає

прискіпливого ставлення журналістської спільноти, вироблення настанов і принципів, що застерігали б авторів від застосування таких прийомів у репортажній документальній фотографії чи в новинних матеріалах.

У редакційному статуті Публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України», що викладений на 13 сторінках, у пункті 2.1.1. «Принцип точності подачі інформації. Перевірка як головний спосіб забезпечення точності» є кілька рядків, які є настановчими щодо вимог до фото- і відеоматеріалів: «Відео-, фото-, аудіоматеріали мають бути автентичними, а застосування монтажу, комп'ютерної обробки чи інших технічних прийомів та художніх засобів виразності з метою акцентування уваги чи посилення образу не має вводити громадськість в оману щодо справжності цих матеріалів, обставин чи подій, які вони зображують. ... Архівний матеріал, інсценування (реконструкції), використані для ілюстрування актуальної проблеми або події, мають бути марковані контрастним шрифтом або озвучені ведучим» [24]. Цими вимогами зазначено неприпустимість використання технічних прийомів та художніх засобів виразності задля маніпуляції сприйняттям.

На жаль, не всі редакції мають навіть такі мінімально прописані вимоги до фотографічного матеріалу. Звісно, висунути такі вимоги щодо зображення складніше, ніж до тексту. Але ж як саму природу фотографічного зображення, так і суб'єктивність його сприйняття та оцінювання візуальної інформації доволі важко сформулювати у конкретні претензії.

Контрольні питання

1. *Які засоби художньої виразності можуть використовуватися для маніпуляції сприйняттям візуальної інформації?*
2. *Чому маніпуляцію такого типу складніше виявити й класифікувати?*
3. *Наведіть приклади випадків, коли фотографія змінює смислове навантаження нейтрального повідомлення.*

4. Які вимоги до точності фото- і відеоматеріалів висуває редакційний статут Національної суспільної телерадіокомпанії України?

5. Який з цих прикладів належить до четвертого типу маніпуляцій візуальним контентом – використання засобів художньої виразності?

а) правдива фотографія воєнних дій на Близькому Сході поміщена в неправдивий контекст і підписана як фото з України;

б) стилістично нейтральний текст новини про Президента США проілюстровано правдивим, але кумедним знімком головного героя;

в) портрет Президента США скомпоновано з двох зображень;

г) задля створення необхідного повідомлення про війну на Донбасі знято зрежисовані фотографії;

д) з фотографії групи політичних діячів графічним редактором видалено «небажаних» осіб.

Посилання

1. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах. К: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016.

2. От редакції: Виртуальна війна / Ведомости. 08 мая 2014. URL: <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/05/08/virtualnaya-vojna>

3. Дорош М. Практичні вправи з медіаграмотності: пошук маніпуляцій у новинах і аналіз російської пропаганди / MediaSapiens. 19 серпня 2015. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/praktichni_vpravi_z_mediaqramotnosti_poshuk_manipulyatsiy_u_novinakh_i_analiz_rosiyskoi_propagandi/

4. Обращение студентов Украины к студентам России / Youtube.com. 26.01.2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mPB-sZ4sVss&x-yt-ts=1422579428&x-yt-cl=85114404>

5. Російські студенти у відеозверненні заявили, що «не засмічують себе фейками», а оперують фактами / MediaSapiens. 02 лютого 2015. URL: https://ms.detector.media/ethics/manipulation/rosiyski_studenti_u_videozvernenni_za_yavili_scho_ne_ne_zasmichuyut_sebe_feykami_a_operuyut_faktami/

6. Битва роликів: калінінградська молодіжь отповіла українській на Youtube / Новый Калининград. 02 февраля 2015. URL: <https://www.newkaliningrad.ru/news/politics/5222754-bitva-rolikov-kaliningradskaaya-molodyezh-otvetila-ukrainskoy.html>

7. Документального підтвердження смерті немає: ГПУ продовжить розслідувати злочини терориста Захарченка / Ракурс. 14 вересня 2018. URL: <https://racurs.ua/ua/n111031-dokumentalnogo-pidtvverdjennya-smerti-nemaie-gpu-prodovjyt-rozsliduvaty-zlochyny-terorysta.html>

8. Трамп пообещал тоталитарной Северной Корее «невероятное, прекрасное экономическое будущее» / Цензор.Нет. 03 березня 2019. URL: https://censor.net.ua/news/3114632/tramp_poobeschal_totalitarnoyi_severnoyi_koree_neveroyatnoe_prekrasnoe_ekonomicheskoe_budushee

9. Бойовиків ІДІЛ буде повністю переможено «сьогодні або завтра», – Трамп / Цензор.Нет. 03 березня 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3114657/boiiovykiv_idil_bude_povnistyu_peremojeno_sogodni_abo_zavtra_tramp

10. 16 штатов США подали иск против президента Трампа / Цензор.Нет. 19 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/news/3112438/16_shtatov_ssha_podali_isk_protiv_prezidenta_trampa

11. Конгрес США перевірить, чи мав Трамп право вводити надзвичайний стан / Цензор.Нет. 16 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3112053/kongres_ssha_pereviryt_chy_mav_tramp_pravo_vvodyty_nadzvychaiynyj_stan

12. Трамп підписав пакет законодавчих актів, що збільшує допомогу Україні в 2019 році до 695 млн дол., – посольство України в США / Цензор.Нет. 15 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3112033/tramp_pidpysav_paket_zakonodavchyh_aktiv_scho_zbilshuye_dopomogu_ukrayini_v_2019_rotsi_do_695 mln_dol

13. Трамп пройшов обов'язковий медогляд: усе в нормі, крім ожиріння / Цензор.Нет. 15 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3111841/tramp_proyishov_obovyazkovuyi_medoglyad_use_v_normi_krim_ojyrinnya

14. В США возобновили расследование связей Трампа с Россией / Цензор.Нет. 07 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/news/3110396/v_ssha_vozobnovili_rassledovanie_svyazeyi_trampa_s_rossieyi

15 У США буде введено надзвичайний стан, – Трамп / Цензор.Нет. 15 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3111987/u_ssha_bude_vvedeno_nadzvychaiynyj_stan_tramp

16 Трамп про новий ракетний договір з РФ: Якщо не вдасться домовитися, то США розроблятимуть інновацій набагато більше, ніж інші / Цензор.Нет. 06 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3110157/tramp_pro_novyui_raketnyui_dogovir_z_rf_yakscho_ne_vdastsya_domovytytsya_to_ssha_rozroblyatymut_innovatsiyi

17 Трамп заявив, що працює більше, ніж майже всі його попередники, оскільки отримав країну «в безладі», з «виснаженим військом та нескінченними війнами» / Цензор.Нет. 11 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3110966/tramp_zayavyv_scho_pratsyuye_bilshe_nij_mayuje_vsi_yiogo_poperednyk_u_oskilky_otrymav_krayinu_v_bezladi

18 Трамп пригрозив «економічно виснажити Туреччину», якщо після виведення військ США будуть атаковані сирійські курди. Анкара запевняє, що «бореться з терористами» / Цензор.Нет. 14 січня 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3106285/tramp_prygrozyv_ekonomichno_vysnajyty_tu_rechchynu_yakscho_pislya_vyvedennya_viyisk_ssha_budut_atakovani

19 США на 100 % с НАТО, но союзники должны активизироваться и платить, – Трамп / Цензор.Нет. 18 января 2019. URL: https://censor.net.ua/news/3107054/ssha_na_100_s_nato_no_soyuzniki_doljny_aktivizirovatsya_i_platit_tramp

20. Трамп створив командування Космічними силами США / УНІАН. 18 грудня 2018. URL: <https://www.unian.ua/world/10382259-tramp-stvoriv-komanduvannya-kosmichnimi-silami-ssha.html>

21. Pope Forgiving the Jews, who should forgive whom? / Raelianews. March 04, 2011. URL: <https://raelianews.org/pope-forgiving-the-jews%2C-who-should-forgive-whom.html>

22. Снимок, на котором Порошенко убегает от толпы, оказался фейком: что произошло на самом деле / InfoResist. 12 марта 2019. URL: <https://inforesist.org/snimok-na-kotorom-poroshenko-ubegaet-ot-tolpy-okazalsya-fejkom-chto-proizoshlo-na-samom-dele/>

23. Stockton R. The True Story Behind «Napalm Girl» / allthatsinteresting.com. Published June 6, 2017. Updated July 24, 2018. URL: <https://allthatsinteresting.com/napalm-girl>

24. Редакційний статут ПАТ «НСТУ» / UA: Суспільне мовлення. URL: <https://suspilne.media/documents/83>

ВИСНОВКИ

Медіа наразі є чи не основним фундаментом формування внутрішніх ідеалів, цінностей, поглядів на життя у світі кожної особистості. За допомогою засобів масової комунікації людина має можливість простежити за будь-якими змінами, що відбуваються не лише в суспільстві, державі, а й у цілому світі. Здебільшого, у привертанні уваги та сприйнятті інформації первинну роль відіграє саме зображення: візуальний контент має свої переваги. На жаль, сучасна система освіти, зокрема, фотографічного спрямування, залишається досить неякісною. Попри актуальну і нагальну необхідність і важливість компетенцій не лише зі створення, але й використання та «споживання» фотографічного продукту, знань із особливостей візуального сприйняття зоровим апаратом людини, використання фото- / відеоматеріалів у медіа та журналістських стандартів, які варто застосовувати до них – система освіти на крок відстає від зовнішньої агресивної пропаганди та наявного інструментарію інформаційно-сислової війни, яка ведеться в українському медіапросторі.

Медіа та соціальні мережі перетворюються на канали відкритої чи завуальованої пропаганди, поширення дезінформації, фейків, мови ворожнечі, маніпуляцій суспільною свідомістю, смислових диверсій. Водночас візуальний контент як найефективніший засіб впливу на свідомість аудиторії перетворюється на потужну зброю, застосування якої не має нічого спільного з журналістською етикою.

Журналістські спільноти постійно здійснюють викриття ворожої пропаганди, але це ще не забезпечує повною мірою український медіапростір від впливу брудних методів ведення інформаційної війни. На жаль, фейкові повідомлення й жалісливі постановочні фото тиражуються постійно, їх підхоплюють вітчизняні медіа та інші розповсюджувачі інформації, які називають себе «блогерами» й «активістами», але насправді часті випадки, коли вони свідомо чи несвідомо стають інструментами пропаганди. Можливість змінювати фотографії за допомогою програм цифрової обробки набула

значного поширення та стала однією з причин зменшення суспільної довіри до медіа загалом.

Проблема ще й у тому, що цифрова маніпуляція існує не лише в мережі Інтернет і в масових періодичних виданнях, але навіть серед провідних авторитетних світових медіа, які завжди приділяли особливу увагу якості публікованих матеріалів і наслідували при публікації матеріалів найвищі стандарти та етичні норми. Йдеться про такі великі видання, як «Time», «New York Times», «Los Angeles Times», «Newsweek», «National Geographic» та інші. Випадки маніпуляцій в цих виданнях не настільки часті, щоб прийняти це за правило. Високі етичні стандарти як і раніше залишаються однаковими для всього фотожурналістського співтовариства. Але ті відомі випадки зміни змісту фотографій, що стали надбанням гласності, навіть якщо вони були поодинокими, здатні підірвати довіру читача та спонукати його недовірливо ставитись до інформації з таких авторитетних джерел.

Розпізнавати фотографічні фейки чи шукати інформацію про первинні джерела фотозображення медіаспільнота вже навчилася. Але для розуміння та аналізу зображення щодо використання в них засобів художньої виразності, неприродних для людського ока можливостей фототехніки та оптики, діагностика можливого втручання графічних програм та інші маніпуляції, що є неприпустимими у журналістській документальній фотографії, потрібні базові знання з фотомистецтва та техніки і технології фотозйомки.

У нашому посібнику ми розглянули 4 категорії неправдивої фотографічної інформації, що є присутньою в сучасних медіа. Продемонстровано приклади того, як саме вона використовується або здатна впливати на сприйняття людей, досліджено та продемонстровано, в який спосіб саме зображальна журналістика може бути інструментом в умовах потужної інформаційної та смислової війни на фоні військового конфлікту. Ця інформація сприятиме поглибленню компетенцій щодо використання зображальної журналістики, слугуватиме методичним медіаосвітнім матеріалом

для широкого загалу задля напрацювання навичок критичного мислення, інформаційної гігієни та розуміння сутності фотографічного матеріалу.

У підсумку варто зазначити, що розвиток професійної журналістської етики, наявність стандартів, кодексів, хартій, національних і міжнародних асоціацій прес-фотографів, безперечно, допомагає фотожурналістиці зберегти віру читачів у правдивість інформації. Але зростаючі можливості цифрових технологій ставлять під питання ефективність лише цих заходів. В умовах насичення ринку технічними пристроями для фіксації зображення, популярності фотографії як такої, легкості редагування та зміни зображення навіть без наявності специфічних знань, потужного розвитку громадянської журналістики залишається очевидною проблема обізнаності, професійної відповідності та дотримання етичних норм фотожурналістики.

В умовах сьогоденної соціально-політичної ситуації в Україні, за наявності такої кількості суспільно вагомих проблем, перебуваючи в умовах потужної інформаційно-сміслової війни, використанні ЗМК для формування суспільної думки та маніпуляції нею, існує очевидна потреба в розробці освітніх заходів, програм, тренінгів для широкого кола зацікавлених. В контексті проблеми довіри української аудиторії до матеріалів, що містять візуалізацію, важливим критерієм формування свідомого сприйняття інформації можуть стати навички критичного мислення, основи медіаграмотності, елементарні знання з історії. Вміння критично оцінювати інформацію та виокремлювати фейкові та маніпулятивні матеріали є критично важливим для інформаційної безпеки українського суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 16 штатов США подали иск против президента Трампа / Цензор.Нет. 19 февраля 2019. URL : https://censor.net.ua/news/3112438/16_shtatov_ssha_podali_isk_protiv_prezidenta_trampa
2. Березин В. М. Фотожурналистика. М: Изд-во РУДН, 2006.
3. Битва роликов: калининградская молодёжь ответила украинской на Youtube / Новый Калининград. 02 февраля 2015. URL : <https://www.newkaliningrad.ru/news/politics/5222754-bitva-rolikov-kaliningradskaya-molodyezh-otvetila-ukrainskoj.html>
4. Бойовиків ІДІЛ буде повністю переможено «сьогодні або завтра», – Трамп / Цензор.Нет. 03 березня 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3114657/boyiovykiv_idil_bude_povnistyu_peremojeno_sogodni_abo_zavtra_tramp
5. Был ли снимок из Широкино фотографа Муравского постановочным: The Washington Post провела расследование / Буквы. 28 августа 2016. URL: <https://bykvu.com/bukvy/41683-by-li-snimok-iz-shirokino-fotografamuravskogo-postanovochnym-the-washington-post-provela-rassledovanie>
6. В России начался массовый бунт солдатских матерей / УНИАН. 07 грудня 2014. URL : <https://www.unian.net/world/1018783-v-rossii-nachalsya-massovyiy-bunt-soldatskih-materey.html>
7. В США возобновили расследование связей Трампа с Россией / Цензор.Нет. 07 лютого 2019. URL : https://censor.net.ua/news/3110396/v_ssha_vozobnovili_rassledovanie_svyazeyi_trampa_s_rossieyi
8. Вартанов А. Советская документальная фотография времен Великой Отечественной войны. Часть 1 / Photographer.ru. 9 мая 2014. URL : <https://www.photographer.ru/cult/history/6378.htm>
9. Відставка через скандальне фото війни: Полторак зробив гучну заяву / Online.ua. 28 серпня 2016. URL: <https://novyny.online.ua/751488/vidstavka-cherez-skandalne-foto-viyni-poltorak-zrobiv-guchnu-zayavu/>
10. Волкова Б. Километры пленки и тысячи дней. Жизнь и работа фотографа Евгения Халдея / ТАСС. URL : https://tass.ru/spec/evgeny_khaldei
11. Ворошилова С. А судьи кто: Как изобрести фотографию и остаться никому не известным / Bird in Flight. 18 января 2018. URL : <https://birdinflight.com/ru/professiya/20180118-bayard.html>
12. Ворошилова С. Как сфотографироваться с призраком бабушки / Bird in Flight. 03 мая 2017. URL : <https://birdinflight.com/ru/mir/20170503-spirit-photos.html>

13. Ворошилова С. Почему знаменитый портрет Линкольна только на 1/8 состоит из Линкольна / Bird in Flight. 26 июня 2017. URL : <https://birdinflight.com/ru/mir/20170626-lincoln-fake.html>
14. Ворошилова С. Совсем голову потеряли / Bird in Flight. 13 марта 2019. URL: <https://birdinflight.com/ru/vdohnovenie/opyt/20190313-headless-victorians.html>
15. Всемирно известного metallista подставили с Путиным / The Lime. 29 июня 2016. URL: <https://lime.apostrophe.ua/article/person/details/2016-06-29/vsemirno-izvestnogo-metallista-podstavili-s-putinyim/5871>
16. Ганюшин А. А. Восприятие и манипуляции в цифровой фотографии в 1990–2000 гг. // Медиаскоп: электронный научный журнал. 2014. № 1. URL: <http://www.mediascope.ru/node/1491>
17. Документального підтвердження смерті немає: ГПУ продовжить розслідувати злочини терориста Захарченка / Ракурс. 14 вересня 2018. URL: <https://racurs.ua/ua/n111031-dokumentalnogo-pidtvrdjennya-smerti-nemaie-gru-prodovjyt-rozsliduvaty-zlochyny-terorysta.html>
18. Дорош М. Практичні вправи з медіаграмотності: пошук маніпуляцій у новинах і аналіз російської пропаганди / MediaSapiens. 19 серпня 2015. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/praktichni_vpravi_z_mediagramotnosti_poshuk_manipulyatsiy_u_novinakh_i_analiz_rosiyskoi_propagandi/
19. Заява українських фотозурналістів щодо ситуації з фотографіями Дмитра Муравського / LB.ua. 22 серпня 2016. URL: https://lb.ua/blog/lbua/343305_zayava_ukrainskih_fotozhurnalistiv.html
20. Звідки медіа беруть свої фотографії? / Медіадрайвер. URL : <http://mediadrivervonline.com/foto/zvidki-media-berut-svoyi-fotografiyi/>
21. Кадр из кинофильма «Брестская крепость» представляется как фото с Донбасса / StopFake.org. 30 мая 2014. URL: <https://www.stopfake.org/kadr-iz-kinofilma-brestskaya-krepost-predstavlyetsya-kak-foto-s-donbassa/>
22. Казанский Д. Как делается пропаганда / Блог Дениса Казанского. 05 декабря 2016. URL: http://deniskazansky.com.ua/kak_delajetsa_propaganda/
23. Караваева А. А. Фотопублицистика периода Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: по материалам газет «Правда», «Красная звезда», «Красный флот», «Фронтальная иллюстрация»: диссертация ... кандидата исторических наук: 07.00.10. Москва, 1981.
24. Конгрес США перевірить, чи мав Трамп право вводити надзвичайний стан / Цензор.Нет. 16 лютого 2019. URL : https://censor.net.ua/ua/news/3112053/kongres_ssha_pereviryt_chy_mav_tramp_pravo_vvodyty_nadzvychaynyy_stan

25. Любишь?! Целуй! / sgt-log.livejournal.com. 12 сентября 2014. URL : <https://sgt-log.livejournal.com/148039.html>
26. Макдональд Ф. Фотожурналистика: правда чи обман? / BBC News Україна. 9 липня 2015. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2015/07/150709_vert_cul_altered_images_journalism_vp
27. Максимов М. «Знамя Победы над Рейхстагом». Сенсационная история фото / Epoch Times. URL: <https://www.epochtimes.ru/content/view/5101/9/>
28. Медвидь М. Степан Рудик не согласен с World Press Photo / Tochka.net. 4 марта 2010. URL: <https://afisha.tochka.net/1352-stepan-rudik-ne-soglasen-s-world-press-photo>
29. Не «дешевая» история фотографии Робера Дуано / Киевская школа фотографии. 15.05.2018. URL: <https://www.photoschool.kiev.ua/fotoklub/stati/121-robert-doisneau>
30. Обращение студентов Украины к студентам России / Youtube.com. 26.01.2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mPB-sZ4sVss&x-yt-ts=1422579428&x-yt-cl=85114404>
31. Остап Дроздов, журналіст, письменник, у програмі Vox Populi / Телеканал ZIK. URL : https://www.youtube.com/watch?time_continue=666&v=OnkIZWjomJA
32. От редакции: Виртуальная война / Ведомости. 08 мая 2014. URL : <https://www.vedomosti.ru/newspaper/articles/2014/05/08/virtualnaya-vojna>
33. Панфилов О. «Фальшивые» фотографии. Глава из книги «Россия–Грузия: информационная война» / Грузия Online. 12/11/2010. URL : <https://www.apsny.ge/analytics/1289592393.php>
34. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах. К: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016.
35. Редакційний статут ПАТ «НСТУ» / UA: Суспільне мовлення. URL : <https://suspilne.media/documents/83>
36. Російські студенти у відеозверненні заявили, що «не засмічують себе фейками», а оперують фактами / MediaSapiens. 02 лютого 2015. URL : https://ms.detector.media/ethics/manipulation/rosiyski_studenti_u_videozverneni_zayavili_scho_ne_ne_zasmichuyut_sebe_feykami_a_operuyut_faktami/
37. Роспропаганда записала Rammstein в фан-клуб Путина, впрочем фейк розоблачили быстро / Depo.ua. 30 июня 2016. URL : <https://www.depo.ua/rus/life/rospropaganda-zapisala-rammstein-u-fan-klub-putina-vtim-feyk-30062016121200>

38. Российский телеканал создал новый фейк про «украинских неонацистов» / Styler. 21 января 2016. URL : <https://styler.rbc.ua/rus/zhizn/rossiyskiy-telekanal-pridumal-ocherednoy-1453385221.html>
39. Савченко Г. На работах Стива МакКарри нашли признаки фоторетуши / Bird in Flight. 10 мая 2016. URL : <https://birdinflight.com/ru/novosti/20160510-mccurry-photoshop.html>
40. Савченко Г. Стив МакКарри ответил на обвинения в использовании ретуши / Bird in Flight. 30 мая 2016. URL : <https://birdinflight.com/ru/novosti/20160530-mccurry-response.html>
41. Савченко Г. Украинские фотографы усомнились в правдивости снимков Дмитрия Муравского / Bird in Flight. 22 августа 2016. URL : <https://birdinflight.com/ru/novosti/industriya/20160822-muravskiy.html>
42. Салаев М. Документальное и постановочное в фотографии / Media-shoot.ru. 2013. URL: <http://media-shoot.ru/publ/30-1-0-301>
43. Сяк И. Казнить нельзя помиловать: Как создаются и наказываются постановочные фотографии войны / Bird in Flight. 27 августа 2016. URL: <https://birdinflight.com/ru/professiya/20160826-znamenitye-photo-postanovki.html>
44. Снимок, на котором Порошенко убегает от толпы, оказался фейком: что произошло на самом деле / InfoResist. 12 марта 2019. URL : <https://inforesist.org/snimok-na-kotorom-poroshenko-ubegaet-ot-tolpy-okazalsya-fejkom-chto-proizoshlo-na-samom-dele/>
45. Сонтаг С. О фотографии. М. : Ад Маргинем Пресс, 2013.
46. Штешин Д. Украинско-грузинский театр Драмы и комедии / Комсомольская Правда. 11.12.2013. URL : <https://www.crimea.kp.ru/daily/26171.4/3057508/>
47. США на 100 % с НАТО, но союзники должны активизироваться и платить, – Трамп / Цензор.Нет. 18 января 2019. URL : https://censor.net.ua/news/3107054/ssha_na_100_s_nato_no_soyuzniki_doljny_aktivizirovatsya_i_platit_tramp
48. Тимошенко Д. Как фотофейки работают на войне / Радио Свобода. 05 липня 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29341812.html>
49. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 1 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-1>
50. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 2 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-2/>
51. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 3 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-3>

52. Топ-факты российской лжи об Украине. Часть 4 / StopFake.org. 10 июля 2014. URL: <https://www.stopfake.org/top-fakty-rossijskoj-lzhi-ob-ukraine-chast-4/>

53. Тохмахчі А. «Міна інформаційної дії». Чим шкодять Україні постановочні фото з передової / Hromadske.ua. 28 серпня 2016. URL: https://hromadske.ua/posts/mina-informatsiinoi-dii-chym-shkodiut-ukraini-postanovochni-foto-z-peredovo?fbclid=IwAR0LyDC6wP1V673qcT4PJv-gGeUmMs-Y-jVicDocdDZx789Rq_0Dy2WZjgk

54. Трамп заявив, що працює більше, ніж майже всі його попередники, оскільки отримав країну «в безладі», з «виснаженим військом та нескінченними війнами» / Цензор.Нет. 11 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3110966/tramp_zayavyv_scho_pratsyuje_bilshе_nij_mayije_vsi_yiogo_poperednyk_y_oskilky_otrymav_krayinu_v_bezladi

55. Трамп підписав пакет законодавчих актів, що збільшує допомогу Україні в 2019 році до 695 млн дол., – посольство України в США / Цензор.Нет. 15 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3112033/tramp_pidpysav_paket_zakonodavchyh_aktiv_scho_zbilshuye_dopomogu_ukrayini_v_2019_rotsi_do_695 mln_dol

56. Трамп пообіщав тоталитарной Северной Кореє «невероятное, прекрасное экономическое будущее» / Цензор.Нет. 03 березня 2019. URL: https://censor.net.ua/news/3114632/tramp_poobeschal_totalitarnoyi_severnoyi_koree_neveroyatnoe_prekrasnoe_ekonomicheskoe_buduschee

57. Трамп пригрозив «економічно виснажити Туреччину», якщо після виведення військ США будуть атаковані сирійські курди. Анкара запевняє, що «бореться з терористами» / Цензор.Нет. 14 січня 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3106285/tramp_prygrozyv_ekonomichno_vysnajty_tu_rechchynu_yakscho_pislya_vyvedennya_viyisk_ssha_budut_atakovani

58. Трамп про новий ракетний договір з РФ: Якщо не вдасться домовитися, то США розроблятимуть інновацій набагато більше, ніж інші / Цензор.Нет. 06 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3110157/tramp_pro_novyui_raketnyui_dogovir_z_rf_yakscho_ne_vdastsya_domovytytsya_to_ssha_rozroblyatymut_innovatsiyi

59. Трамп пройшов обов'язковий медогляд: усе в нормі, крім ожиріння / Цензор.Нет. 15 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3111841/tramp_proyishov_obovyazkovyui_medoglyad_use_v_normi_krim_ojyrinnya

60. Трамп створив командування Космічними силами США / УНІАН. 18 грудня 2018. URL: <https://www.unian.ua/world/10382259-tramp-stvoriv-komanduvannya-kosmichnimi-silami-ssha.html>

61. Тюхтенко Є. Військовий викрив гучний фотофейк: я повертався з АТО додому / Радіо Свобода. 04 серпня 2018. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29412450.html>
62. У США буде введено надзвичайний стан, – Трамп / Цензор.Нет. 15 лютого 2019. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3111987/u_ssha_bude_vvedeno_nadzvychaynyyi_stan_tramp
63. Фото 1989 года из Китая представляется как актуальные события на Донбассе / StopFake.org. 03 июня 2014. URL : <https://www.stopfake.org/foto-1989-goda-iz-kitaya-predstavlyaetsya-kak-aktualnye-sobytiya-na-donbasse/>
64. Фото из Новой Зеландии представили как московское / StopFake.org. 29 октября 2015. URL : <https://www.stopfake.org/foto-iz-novoj-zelandii-predstavili-kak-moskovskoe/>
65. Фото Муравського із Широкиного колеги вважають рекламою Міноборони / Українська правда. Життя. 22 серпня 2016. URL : https://life.pravda.com.ua/society/2016/08/22/216963/?fbclid=IwAR2StZy7yF9DzviZ3ccV3HYpNvk9dF9g8A611i2RYKmoKpR4h1XvnL0n8_w
66. Фото со съемок российского фильма 2008 года представляется как актуальные события в Украине / StopFake.org. 07 июня 2014. URL : <https://www.stopfake.org/foto-so-semok-rossijskogo-filma-2008-goda-predstavlyaetsya-kak-aktualnye-sobytiya-v-ukraine/>
67. Фотофейк: киевляне стали на колени перед Байденом / StopFake.org. 12 декабря 2015. URL : <https://www.stopfake.org/fotofejk-kievlyane-stali-na-koleni-pered-bajdenom/>
68. Фотофейк: празднование дня Львова со свастикой / StopFake.org. 18 февраля 2016. URL : <https://www.stopfake.org/fotofejk-prazdnovanie-dnya-lvova-so-svastikoj/>
69. Фотофейк: украинский военный целует американский флаг / StopFake.org. 09 октября 2015. URL: <https://www.stopfake.org/fotofejk-ukrainskij-voennyj-tseluet-amerikanskij-flag/>
70. Хоменко О. Чому від одного постановочного фото можна докотитися до «розіп'ятих хлопчиків» / Depo.ua. 24 серпня 2016. URL : <https://www.depo.ua/ukr/war/istoriya-skandalu-navkolo-odnogo-foto-23082016150000>
71. Церковь извинилась за отражение часов / Интерфакс. URL : <https://www.interfax.ru/russia/239433>
72. Щур М. Прапор перемоги Ізраїля Кішицера / Радіо Свобода. 05 травня 2011. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/24092521.html>

73. Як і для чого використовувати візуалізацію даних? / Ейдос: центр політичних студій та аналітики. URL: <http://eidos.org.ua/novyny/yak-i-dlya-choho-vykorystovuvaty-vizualizatsiyu-danyh/>
74. 13 Reasons Why your Brain Craves Infographics. URL : <https://neomam.com/interactive/13reasons/>
75. Agtmael P. van. Why Facts Aren't Always Truths in Photography / Time. May 12, 2016. URL: <http://time.com/4326791/fact-truth-photography-steve-mccurry/>
76. AP severs ties with photographer who altered work / Associated Press. January 22, 2014. URL: <https://www.ap.org/ap-in-the-news/2014/ap-severs-ties-with-photographer-who-altered-work>
77. Baby Adolf / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/baby_adolf/
78. Cut-and-Paste Diversity / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/cut_and_paste_diversity
79. Debating the Rules and Ethics of Digital Photojournalism / The New York Times. February 17, 2015. URL : https://lens.blogs.nytimes.com/2015/02/17/world-press-photo-manipulation-ethics-of-digital-photojournalism/?_r=0
80. Dicker R. 'Valley Of The Shadow Of Death,' Famous Early War Photo, A Staged Fake, Investigator Says / Huffington Post. 10/01/2012. URL : https://www.huffpost.com/entry/valley-of-the-shadow-of-death-fake_n_1928760
81. Fake Smoke Over Beirut / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/fake_smoke_over_beirut
82. Farhi P. Blogger Takes Aim At News Media and Makes a Direct Hit / Washington Post. August 9, 2006. URL : <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/08/AR2006080801431.html?noredirect=on>
83. Greenslade R. New York Daily News doctored picture of Boston bombing victim / The Guardian. April 18, 2013. URL : <https://www.theguardian.com/media/greenslade/2013/apr/18/colin-myler-boston-marathon-explosions>
84. Hale B. PC Censor's Photoshop Churchill's Cigar / International Churchill Society. June 15, 2010. URL: <https://winstonchurchill.org/resources/in-the-media/churchill-in-the-news/pc-censors-photoshop-churchills-cigar/>
85. Helicopter Shark / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/helicopter_shark
86. Intini E. Le foto storiche ritoccate (e smascherate) / Focus.it. 03 Luglio 2015. URL : <https://www.focus.it/tecnologia/digital-life/foto-tarocchi-storici-smascherati?gimg=63844#img63844>
87. Irby K. A Photojournalistic Confession / Poynter. August 20, 2003. URL : <https://www.poynter.org/archive/2003/a-photojournalistic-confession/>

88. Irby K. L. A. Times Photographer Fired Over Altered Image / Poynter Online. Poynter Center for the Study of Ethics and American Institutions. April 2, 2003. URL: <https://www.poynter.org/reporting-editing/2003/l-a-times-photographer-fired-over-altered-image/>
89. Irby K. Suspended Photographer Focuses on Ethics / Poynter. September 12, 2003. URL: <https://www.poynter.org/archive/2003/suspended-photographer-focuses-on-ethics/>
90. Keating J. Orthodox paper photoshops women out of Israeli cabinet / Foreignpolicy.com. April 3, 2009. URL: <https://foreignpolicy.com/2009/04/03/orthodox-paper-photoshops-women-out-of-israeli-cabinet/>
91. King D. The commissar vanishes: the falsification of photographs and art in Stalin's Russia. New York: Metropolitan Books, 1997.
92. Kobre K. Photojournalism: The Professionals' Approach. Oxford: Routledge, 2008.
93. Macdonald F. Altered images: Is this real or faked? / BBC Culture. 8 July 2015. URL: <http://www.bbc.com/culture/story/20150708-altered-images-is-this-real-or-faked>
94. Mag Alters Septuplets' Mom Teeth / AP News. November 25, 1997. URL: <https://apnews.com/5a427eba97fdc28a53a89c70b4739193>
95. Mikkelson D. University of Wisconsin Booklet Photoshopped to Add Black Student / Snopes.com. URL: <https://www.snopes.com/fact-check/photo-finish-2/#photo>
96. Mitchell W. J. The Reconfigured Eye. Cambridge, MA, 1992.
97. Mumler's Spirit Photos / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/mumlers_spirit_photos
98. Nash E. Shot down – Capa's classic image of war / Independent. 21 July 2009. URL: www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/news/shot-down-capas-classic-image-of-war-1754405.html&prev=search
99. Ocean Execution / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/ocean_execution
100. Orphaned Syrian Boy Sleeping Between his Parents' Graves / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/orphaned_syrian_boy_sleeping_between_his_parents_graves
101. Pope Forgiving the Jews, who should forgive whom? / Raelianews. March 04, 2011. URL: <https://raelianews.org/pope-forgiving-the-jews%2C-who-should-forgive-whom.html>
102. Portrait of the Photographer as a Drowned Man / The Museum of Hoaxes. URL: http://hoaxes.org/photo_database/image/portrait_of_the_photographer_as_a_drowned_man

103. Schwirtz M. \$30,000 Watch Vanishes Up Church Leader's Sleeve / New York Times. April 5, 2012. URL : <https://www.nytimes.com/2012/04/06/world/europe/in-russia-a-watch-vanishes-up-orthodox-leaders-sleeve.html>
104. Sontheimer M. Legendäre Foto-Manipulation: Fahne gefälscht, Uhr versteckt, Wolken erfunden / Spiegel Online. URL : <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/legendaere-foto-manipulation-fahne-gefaelscht-uhr-versteckt-wolken-erfunden-a-551663.html>
105. Stockton R. The True Story Behind «Napalm Girl» / allthatsinteresting.com. Published June 6, 2017. Updated July 24, 2018. URL : <https://allthatsinteresting.com/napalm-girl>
106. The brutal reality in the East of our Europe / Carl Bildt. URL : <https://twitter.com/carlbildt/status/765970304221011968>
107. The Case of the Moving Pyramids / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/the_case_of_the_moving_pyramids
108. The Master Race / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/the_master_race
109. The Tydings Affair / The Museum of Hoaxes. URL : http://hoaxes.org/photo_database/image/the_tydings_affair
110. Vietnamese journalist apologizes for photoshopped war picture / Thanh Nien News. June 16, 2015. URL : <http://www.thanhniennews.com/arts-culture/vietnamese-journalist-apologizes-for-photoshopped-war-picture-46669.html>
111. Wheeler T. Phototruth Or Photofiction?: Ethics and Media Imagery in the Digital Age. Oxford: Routledge, 2002.
112. Winslow D. Detrich Resigns Over Digitally Altered Page One Photo / NPPA. April 9, 2007. URL : <https://nppa.org/news/1707>
113. Winslow «D. Toledo Blade Discovers Dozens Of Doctored Detrich Photos / NPPA. April 15, 2007. URL : <https://nppa.org/news/1704>

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

Навчальне видання

Родигін Костянтин Михайлович

Єрмакова Інна Олександрівна

**ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ МЕДІА ЯК ІНСТРУМЕНТ
МАНІПУЛЯЦІЙ В КОНТЕКСТІ
ІНФОРМАЦІЙНО-СМИСЛОВОЇ ВІЙНИ**

Навчальний посібник

Редактор О. В. Бондарева

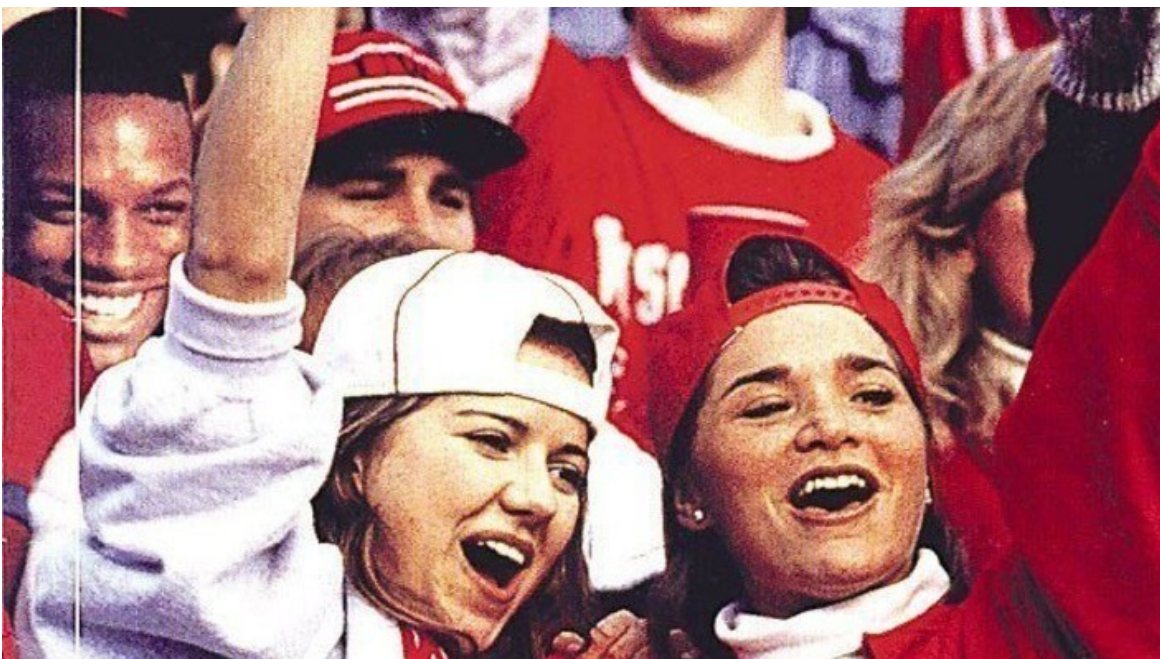
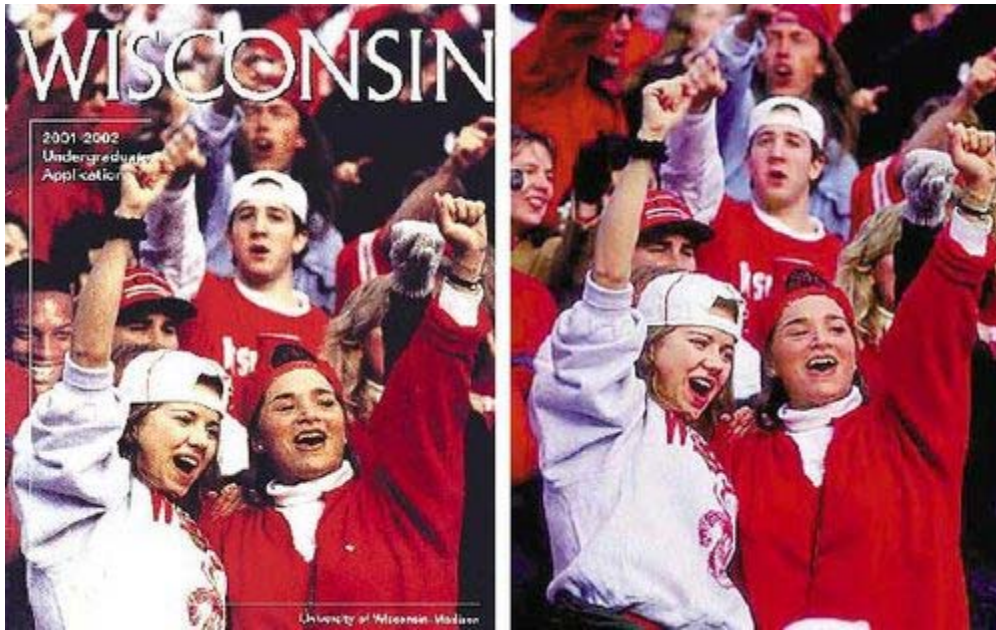
Технічний редактор Т. О. Алімова

Підписано до друку 01.08.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 8,37
Тираж 100 прим. Зам. № 90

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.

ДОДАТКИ

Додаток А

Фотоманіпуляція: на оригінальний знімок (верхній праворуч) додано обличчя темношкірого студента з іншої фотографії (ліворуч внизу)

Ретуш фотографії постраждалих від теракту на Бостонському марафоні

Приклади постановочних фотографій Д. Муравського. Повторювані елементи, що вказують на постановочний характер серії, графічно виділено авторами матеріалу на Derou.ua